

ОПШЦЕНА ЛЕКSIKA У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Зборник радова са истоименог научног скупа

Библиотека
НАУЧНИ СКУПОВИ

Главни и одговорни уредник
Доц. др Гордана Ђигић

Уређивачки одбор
Јордана Марковић
Филозофски факултет у Нишу

Свенка Савић
Филозофски факултет у Новом Саду

Недељко Богдановић
Филозофски факултет у Нишу

Надежда Јовић
Филозофски факултет у Нишу

Валентина Бонцолова
Филолошки факултет у Великом Трнову

Рецензенти
Свенка Савић
Филозофски факултет у Новом Саду
Недељко Богдановић
Филозофски факултет у Нишу
Жарко Бошњаковић
Филозофски факултет у Новом Саду

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ОПСЦЕНА ЛЕКSIКА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
Зборник радова са истоименог научног скупа

Приредила
Јордана Марковић

Ниш
2017.

Зборник радова са научног скупа
Опцена лексика у српском језику,
одржаног 13. јуна 2015. године. у Нишу.

Радови који се налазе у овој књизи представљају реферате са научног скупа *Опцена лексика у српском језику*, који је одржан 12. јуна 2015. године на Филозофском факултету у Нишу. Заправо, ово је део излагања са тог скупа, будући да неки аутори своје радове нису послали за штампу.

Рад Марине Вицановић није био презентован на том скупу, али уредништво је сматрало да га треба уврстити у овај зборник, имајући у виду да се тематски уклапа.

Може се овај зборник посматрати и као други у низу, пошто је први зборник са таквом тематиком, као резултат рада првог научног скупа о опсеној лексици, штампан 1998. године, под називом *Опцена лексика*.

САДРЖАЈ

1. Недељко Богдановић, Опсцено и вулгарно у говору и језику	9
2. Недељко Богдановић, Опсцено и вулгарно као детерминација	15
3. Валентина Бонджолова, Обсценната лексика в бѐлгарското медийно пространство	21
4. Стана Ристић и Драгана Ј. Цвијовић, Обрада опсцене лексике и њених деривата у Речнику САНУ	45
5. Јордана Марковић, Статус опсцене лексике у жаргону.....	61
6. Иван Јовановић, Вулгаризми у дискурсу телефонских разговора: један пример из руралне средине	75
7. Стеван Бугарски, Псовке у Српском Семартону	97
8. Данијела Поповић Николић, Псовке у демонолошким предањима	123
9. Надежда Јовић, Именовање опсцених појмова у српској средњовековној медицинској терминологији	145
10. Драган Лилић, Творба опсцене лексике и вулгаризама	165
11. Марина Вицановић, Функције опсцених речи и израза у српској култури	173

Недељко Р. Богдановић*
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Депарتمان за српски језик

УДК 811.163.41`276.2

**ОПСЦЕНО И ВУЛГАРНО
КАО НАСУШНО У ГОВОРУ И ЈЕЗИКУ**
(Уводно излагање)

Када сам пре скоро тридест година своју намеру да се позабавим проучавањем псовки у говору свога завичаја саопштио једном колеги, наставнику српског језика, иначе, који би једини, мислио сам, имао разумевање за ту врсту духовне еквилибристике, јер је био врло луцидан, духовит, смео и разборит – прави зајебант, и још ми је веровао, његова реакција била је: „Е, јебига!“

И то његово *Е, јебига!* не само да је пратило све моје касније напоре да некако похватам псовачке фраземе, да их упознам, систематисем, да им потражим разлоге и функцију, да их макар некако проучим, већ је снажно маркирало основни смисао и псовке и мога схватања псовке.

А схватио сам га овако: као израз отпора једној намери, као непристојан одговор на непристојан изазов, као репресију на пресију. Уз псовку иде клетва. Она је можда и јаче вербално средство заштите јединке. То што једно припада мушкарцу, а друго жени само је логични распоред оруђа и оружја у обрачуњу.

Свашта сам касније сазнао, понешто прочитао, много тога формулисао на основу личних сазнања или

---

* nedb@ni.ac.rs

Недељко Богдановић

спекулација које су се у већини случајева потврђивале у пракси, јер се и поље праксе ширило, а придоласила су и сазнања, размишљања, потврде од других људи, који су се и сами – независно од мене или у дослуху са мном – почели бавити овом врстом комуникације која је код Срба, а вероватно не само код њих, толико жива и жилава, а ипак је остајала изван науке, у измаглици духовне периферије не само лингвистичке већ и културолошке уопште. Оно што је започето пре више од три деценије претворило се у занимљив културолошки покрет, спонтано усталичен на научном састанку који смо имали крајем 1994. године. Наравно, ништа није почело баш тада, нити баш овде, али – ако није већ непристојно да пречесто спомињем себе – кад сам морао објашњавати зашто се тек сада, то јест – тада, о томе разговара, обично сам одговарао: зато што је потребан озбиљан скуп, а за то је требало 11 одважних доктора наука, и неколико њихових следбеника, зато што је организатор морао имати и лични кредибилитет, и зато што је стекао звање које му гарантује да неће бити отпуштен из просветне службе због бављења стварима недостојним једне озбиљне науке, у просторима званичне научне институције, у колективу где се већина предмета изучава у етичкој или естетичкој перспективи.

Имали смо среће што смо неке појаве језичке комуникације које су сматране неозбиљним, непристојним, периферним, недостојним (историјског) времена, (духовних) простора и просвете и васпитања дигли на степен високе научне одговорности и према личној снази, јер заједничког пројекта још немамо, проширили интересовање са псовки на опсцену лексику уопште, понегде тек начињући пребогате фондове опсцене фразеологије; на функцију псовке и остале лексике и фразеологије псовачке нарави у различитим срединама наше језичке

Опсцено и вулгарно као насушно у говору и језику

заједнице; на структуру језичких феномена псовачке лексике и фразеологије; на историју псовке и псовања; на положај овог језичког слоја народних говора у свакоднев-ној комуникацији – у медијима (штампаним и електрон-ским), у литератури, сценској уметности и филму; па се приближили и могућностима лексикографске обраде јединица ове лексике и фразеологије, као и могућностима етно-психолошког проучавања вербалне комуникације средствима опсцене и сличне табуисане, проскрибоване или стереотипизирани лексике.

Дошли смо и до потреба да се све ово проучава и у дијахроној перспективи, али и с обзиром на сличну праксу у другим језицима и код других народа.

Што се саме псовке тиче, биће ипак да је то само један вид вулгарне лексике, и да је псовање само један вид вербалне комуникације, можда онај најдрастичнији, најближи физичком обрачуна и да је најевидентнији, и најлакши за опис. А можда је и настала кад је физичка агресија прелазила у културу, чин у језик, па сад враћа своју снагу – (Добро је док псује, каже народ, почеће и да бије!). Испада да псовање и бијење нису тако различити у својој цивилизацијској оријентацији.

Стекло се и нешто литературе, публиковано више озбиљних прилога нашој науци са подручја комуникације на опсценој основи, нарасла је библиографија довољна за даљи истраживачки рад. Има се утисак да се променио и однос према целом овом питању, иако не у потпуности и не у свим видовима културе и културологије¹, али све то

---

¹ Иако су народни говори (односно дијалекти) родно место сваковрсне па и опсцене лексике, има дијалекатских речника, а такви су они најновији са подручја призренско-тимочких говора, који такве речи не доносе. Концепција аутора, јер све су

Недељко Богдановић

остаје у оквиру отворених питања која лако могу оправдати сваки даљи напор на проучавању опсцености у говору, а нарочито пажњу научника отворених за ново, и смелих да превазиђу старо.

Мењала се стварност па и однос према опсцености и табуисаности. Приметно је смањење фреквенције псовања бога и светиња, јер то није у тренду новог времена кад се ружење и рушење бога више не сматра ни потребом ни врлином. Са таблоидизацијом медија снижава се строгост норме² и релативизује традиција, расте жаргонизација говора, шири се употреба ироније све до парламентарних дебата, појачава се жанр страначке борбе у којој све што унижава има значај средства обрачуна са неистомишљеницима и на плану идентификације и на плану номинализације стране која треба да буде поражена, односно превладана – свакако па и на вербалном плану.

Таблоидизација и ријалити програми превде вулгаризацију говора у „нормално“ стање и стварају алиби за опште језичко понашање.

Најзад, о свим овим појавама слободније се говори и у стручној и научној периодици.

то ауторска а не редакцијска или колективна дела, није их дозволила.

² Чак и једнотомник *Речник српског језика* (Матица српска, Нови Сад 2007), који је у Предговору декларисан као речник који „у пуном сјају открива велико богатство српске књижевнојезичке лексике!“ (стр. 7), има скраћенице: *вул*(гарно), *жарг*(онски), *нар*(одски); регионално, покрајински), *подр*(угљиво), *шатр*(овачки), што значи да ће се и овакве речи наћи у азбучнику књижевног језика.

Опсцено и вулгарно као насушно у говору и језику

Заокрет ка дигиталној комуникацији води формацији исказа, па и претварању језичких фраза у графички симбол на дисплеју. И лепо и ружно добија савремени израз најпре код младих, како то иначе бива. Чини се да је у употреби мањи фонд лексичких јединица опсценог карактера, али да је фреквенција доста увећана.

Са стручним радом на проблему, мења се и терминологија. Некада су псовање и ругање били са истим значењем својина и праксе и струке, а сад обичан говорник који уме све, и свашта и по списку и по реду да исказе кад му време дође и по заслуги, одједном не схвата да је употребио опсцену реч или фразем, да му је говор окићен вулгаризмима, да му је тон ироничан, да му је исказ еуфемистичан, да су му домишљатости стилистички релевантне, да су му најизразитије доскочице и двосмислице само експресиви, итд.

И ту као да смо застали. Сами смо се понудили да опишемо неописано, па кад се уместо врта појавила шикара са много растиња свакојаким боја, укуса и мириса – држ му нане главу!

Нисмо се заситили, нити смо изгубили реално тле опсценог и вулгарног, табуисаног и репресивног у говору данашњице (и данашњих генерација и данашњих услова комуницирања), али као да задаци прерастају лични план и појединачну жртву.

Време је да се коначно оформи пројекат изучавања опсцене лексике у савременој језичкој комуникацији (од породичне, преко генерацијске, друштвено-политичке, медијалне, спортске па и међународне).

Опсцено у говору као репресивно у понашању није више атракција, егзотизам, периферија, неважна

Недељко Богдановић

чињеница културе, већ животни став, социјална опција или антрополошка димензија савременог човека.

Што се мене тиче, увек сам псовку и грдњу, псову и спрдњу, срамотно и ружно, то јест опсцено и вулгарно, табуисано и интимно, лепо и ружно, универзално и секундарно, естетизовано и профано сматрао озбиљним стварима, једнако вредним сваког труда, умног напора и стручног ангажмана да се региструје, да се систематише, да се проучи, да се смести у трезоре науке, а жива стварност, педагогија, етика побринуће се, као и у другим случајевима, да све што је људско нађе своје људско место у хуманој историји човечанства, којему и ми и као народ и као језик одавно припадамо.

Све су то озбиљне ствари, а не гола заједница, с тим нема зезања.

То ће, судећи по темама, показати и наш данашњи скуп, којему желимо успеха и сада и вазда, и овде и свуда.

И да завршимо анегдотски, како смо и почели.

На промоцији књиге *Пироцко пцување и претење*, пок. Боре Јовановића, кога Пироћанци зову и Мутан Белег, његови суграђани коментарисали су: „Колико исхвалисте Бору, ред је да добије споменик, само се не зна како ће да изгледа – овако, овако или овако и ту покажу: средњак, шипак и лакат“.

Према заслугама, можда Бора није једини који има шансе за споменик.

Недељко Р. Богдановић*   УДК 811.163.41`282.3`373.47
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Департман за српски језик

ОПСЦЕНО И ВУЛГАРНО КАО ДЕТЕРМИНАЦИЈА

У раду се даје систематизација опсцене лексике српских говора југоисточне Србије, изведене од опсцених речи чије је основно значење именовање гениталија, ана-лија и њихових функција, којом се означавају људи по неким својствима (углавном на основу негативних карактерних особина).

Кључне речи: опсцено, вулгарно.

Антропографска лексика, она лексика којом се описује и именује човек по некој особини или карактерном својству, у говорима југоисточне Србије, има један фонд који образује детерминацију (квалификацију) на основу деривата опсцених речи, које су, иначе, табуисане, и које су често конституенти псовке као специјалне вербалне поруке. Та је лексика – шире гледано – својина српског језика (у ширем смислу словенска), с разумљивим обличким и гласовним особеностима једног врло маркираног дијалекта. Грађу за овај рад узимамо из рукописа *Антропографски речници југоисточне Србије*, који је у припреми.

Колико нам је познато, више из сопствених теренских истраживања него из литературе, будући да је опсцено још увек табуисана лексика, изван главних путева науке, опсцена лексика у српском језику, поглавито у његовим народним говорима далеко је

---

* nedb@ni.ac.rs

Недељко Богдановић

богатија, иако деривација почиње од основа које смо и ми овде навели (в. ниже).

Основу изведеница чине сегменти, често и коренови мотивних, иначе, опсцених или вулгарних, речи:

говн-, гуз- (гужс-), дрк-, дуп-, јеб-, кур-, муд-, пизд-, пич- (пиц-), пиш-, сис-, сер-(сра-), шуп-. Овде бисмо додали још и: *моч-*, која у зони коју покрива *Речник* стоји чешће него *пиш(ати)*, као и: *њиш-, прд-, приц-*.

Списак опсцених речи подудар се са списком Д. Шипке (Шипка 1999: 26), с тим што се код њега не узима „дупе“, а узима „сиса“, која, пак, на нашем терену не би спадала у опсцене речи. Ни реч „шупак“ не припада народном говору југоисточне Србије, иако је позната у жаргону града.

Како се из грађе која следи даде препознати, у питању су изведенице од оних основа од којих су познате и речи за ознаку гениталија, аналија и њихових функција.

Пре изношења грађе ваља поновити (јер се то више пута наглашавало у нашим радовима), овде је опсцено или срамотно само оно што се тиче гениталија, док би остало било „грубо“, вулгарно, банално (мада банално има шире значење, па банално говорење / говор не мора бити само опсцено или вулгарно, већ уопште простачко). Отуда је и псовка увек блудна, а остало је грдња, спрдња, „називање“, претња и нема опсцени карактер.

Особе које понесу овакве квалификативе маркирају се по некој негативној, у социјалној средини неприхватљивој особини и њима се тиме приписује саблазни садржај неке од опсцених речи које се јављају у основи. Комуникацијске околности у којима се овакве

Опсцено и вулгарно као детерминација

речи јављају јесу свађе, распре, оговарања, опањкавања, а сврха им је у ниподаштавању. Долазе као "заслуга" за неки неприхватљив поступак, гест.

Садржај (дефиниција) ових речи изостаје, јер се налази у извору (у Антропографском речнику, на коме се већ више година ради).

Говно, измет човека али и животиња који може имати и посебне називе (лајно, брабоњак, кокошињак, свињштрак, пшешљак), али нијансу вулгарности у значењу има само назив за људски измет:

говноједица, говнојеђа, говњар(а);

гузица, задњица (с чмаром):

гузара, гузичар, гузичарка;

вртигуз, вртогуза, гологуза, дебелигуз, дрчногуз, задоргузица, згузан, модрогуза, мрдогуз, мрдогузла, мрдогузица, мрдогуска, надрагузина, прчогуз, прчлогуза, свирогоуз; страшигуз, страшигузла, тафрогуз, тафрогузла, фалогоуз;

дрка, онанише:

дркација, дркезина, дркесина;

надркан;

дупе:

дупоња, дупша, дупедавац, дупна, дупелизац;

голодупас, голодуп(на), голодупша, врндуп, врндупа, дупеглавац;

јѐб-:

јѐбаљка, јѐбач, јѐбица, зајѐбант, разјѐботина;

кур-:

куравла,* курајбер,* курдија,*¹ кура, курла, куроглед, куроња, куртресина, куртресоња, курђела;

---

¹ Звездицом означавамо речи које, по нашем мишљењу, припадају више савременом сленгу, него народним говорима.

Недељко Богдановић

ајкурача, голокурес, голокуроња, клатикур, клинкурије*, милокурка, мрљикур, мрљокур, мртвокурина, мртвокуроња, накурењак, накурчењак;

курв-:

курва, курвар(ин), курвештија, курвичав, курвиче, курвољина, накурвичав, курка (Са истим значењем, али од другог корена: процепуља, профукњача, рачепуља, рашчепуља, рашчепњак, рашепуља, прџоплотка, лакодајка);

моч-:

*мочко, мочља, мочна;
помочуља, тртомоч(ка);*

мудо:

*мудоња;
клатимуд, мрсомуд, мрчимуд, тртомуд,
тртомудоња;*

пизд-:

голопизда, колопизда, сувопизда;

пиц-, пич-:

*пицогој, пицолиз, пицопевац, пичколизац, пичко-
презало;*

напичњак, плачитичка;

прд-:

прдав, прдла, прдља, прдна;

прц-:

прцокоза;

голопрц;

пъш- (< *пъшка* "испушта смрадне гасова, смради", фиг. торокуша, она која оговара, разности лажи о некоме):

*пъшкудан(а), пъшља, пъшина, пъшкавац, пъшку-
љан(а), пъшивче, пъшкало, пъшкавче, пъшник, пъшман;*

сер-:

сероња, серогузла;

уј- мушки полни орган:

Опсцено и вулгарно као детерминација

наујглавица;

уср-

усра, усеруља.

Овде бисмо у вези са овим списком и са праксом употребе назначених речи могли саопштити и следеће сазнање.

У систему људских имена краја о којем је реч (говори тимочко-лужничког и сврљишко-заплањског типа) постоје катагорије

лично име (*право име, крштено име, чисто име* или просто – *име*) (Јован, Јова);

презиме, изведено најчешће од имена мушког претка помоћу форманата, или од хипокористичног обика таквог имена: **-ић** (Јовић), **-ов-ић** (Јовановић), **-ев-ић** (Милојевић), али врло ретко и од женски (Марић);

надимак, лично секундарно име, често пејоративног карактера (Белча, Чолак);

„име по милос“, секундарно име, често само скраћено име, хипокористичног карактера (Милица > Мица; Милан > Миле, Мики);

породични надимак, *позивало, прекор* – који се наслеђује (Јовинци, Иванови);

„име по вамилију“, име рода – које се наслеђује (Белчин(ц)и, Чалаковци).

Службено је само име и презиме, а у употреби су најчешће надимци, имена „по милос“ и краћа и имена.

Недељко Богдановић

Деривати и којима је реч у нашем раду привремене су често, поспрдне ознаке, употребљене у свађи, размирицама и „распрдицама“ (Разрасла се, права је дупна, а нуме да копа; Бежи од туј *разјеботину*; *Наујглавица*, свуде да је он најважан...), која могу прерасти и у трајне ознаке, па се преносити и на потомке (постати породични надимци).

ЛИТЕРАТУРА

- Златковић (2001) – Д. Златковић: *Срамотно и погано у пиротском говору*, Софија 2001.
- Марковић (1998) – Ј. Марковић: *Секундарна значења лексике са кореном сер-*; у: Опсцена лексика (зборник), Просвета, Ниш 1998, стр. 70–77.
- Сикимић (1998) – Б. Сикимић: *Analia serbica*; у: Опсцена лексика (зборник), Просвета, Ниш 1988, стр. 48–69.
- Шипка (1999) – Д. Шипка: *Опсцене речи у српском језику*; Центар за примењену лингвистику, Београд 1999.

Nedeljko R. Bogdanović

OBSCÈNE ET VULGAIRE COMME UN TYPE DE DÉTERMINATION

Résumé

Dans cet article, on systématise le lexique obscène des langages serbes de la Serbie du Sud, dérivé des mots obscènes dont la signification de base réfère aux organes génitaux et anaux, ainsi que à leurs fonctions. Le lexique obscène caractérise certaines propriétés des gens (dans la plupart des cas il s'agit des caractéristiques négatives).

Mots clés : obscène, vulgaire.

Валентина Ц. Бонджолова*   УДК 811.163.2`276.2`42
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”
Филологически факултет
Велико Търново, България

ОБЩЕННАТА ЛЕКСИКА В БЪЛГАРСКОТО МЕДИЙНО ПРОСТРАНСТВО

Обект на изследване и анализ са регистрираните в печатните и електронните медии тематични групи вулгаризми, чиято употреба е свързана с непо-средственото изразяване на емоции, с повишената експресивност на текстовете или е лингвистично средство за провокиране на обратна реакция. Отбелязват се също начините за тяхното недоиз-казване и прикриване във връзка с осъществяваната цензура и автоцензура. Обръща се внимание на функционирането им при публично говорене и в телевизионни формати като средство за забавление.

Ключови думи: медии, език, общенна лексика, вулгаризми, цветна лексика

Една от групите лексика, на които по традиция не се обръща достатъчно внимание в лингвистичните изследвания за българския език, е общенната лексика. Дори когато се коментира навлизането на такива единици в медийната реч, липсва илюстративен материал. За разлика от други езици, българската нецензурна лексика като цяло не е представена лексикографски нито в специализирани речници, нито в тълковните речници, в които са регистрирани само единични неблагоприятни думи едновременно с останалата лексика, най-често отбелязани с квалификатор *грубо, простонародно*. Част от общенната лексика е включена в „Речника на обидните думи и изрази в българския език” (Г. Ганчев, А.

---

* bondjolova@yahoo.co.uk

Георгиева), както и в „Речника на българския жаргон” (Г. Армянов). Т.е. ако табуизирането ѝ в речта в голяма степен е преодоляно, в лингвистичните изследвания и в лексикографската практика все още не е. В учебната литература вулгаризмите се маркират като група, която е част от просторечието като особена речева изява, най-ниско разположена в стилистичната скала. Най-пълно е представянето им в теоретичен план от Т. Бояджиев, който разглежда и основните тематични парадигми, които те обхващат (Бояджиев 1994: 23-30; Бояджиев 2002: 279-281). Въпросът за изучаването и представянето на тази група думи е важен също във връзка с чуждоезиковото обучение и с превода на художествена литература и публицистика, защото днес в тях широко се използва общенна лексика.

Тъй като единици от общенната лексика са компоненти на фразеологизми, част от вулгарните фразеологизми са включени в „Новия фразеологичен речник на българския език” (Кети Ничева), като в предговора му авторката отбелязва, че се придържа към схващането „Naturalia non sunt turpia”, т.е. естествените (природните) неща не са срамни (Ничева 1993: 19), а изразите са съпроводени с квалификатори *вулгарно*, *просторечно*, също *диалектно*, *жаргонно*. К. Ничева подчертава, че в някои изрази поради честата им употреба вулгарните компоненти са напълно десемантизирани, в резултат на което те не се възприемат като вулгарни, напр. **еба ли го** със значение „не зная, нямам информация” предимно в ответна реплика след „Как се казва...?”, „Къде е...?” и др. под. Аналогично изразът **ебах му майката** означава „повредих, унищожих нещо”, или се използва междуметно за подчертаване на изненада, учудване. Анализ на състава и семантиката на фразеологизми с вулгарна лексика прави Т. Куртева-Рабовянова въз основа на материал от двутомния

Обществената лексика в българското медийно пространство

„Фразеологичен речник на българския език”, в който тази група съзнателно е избягвана (Куртева-Рабовянова 2011: 73-90).

Във връзка с представянето на обществената лексика са необходими някои терминологични уточнения. Най-често използваният в българската лингвистика термин, както в лексикален, така и в стилистичен аспект, е **вулгаризми**, но значението му е по-широко в сравнение с „обществена лексика”. Като синоними се използват още **цинизми**, **ругатни**, **псувни**, а Кр. Стоянов включва подобни единици в групата на т.нар. **цветна лексика**. Важна черта на обществената лексика (или сквернословие) е социалното табу върху употребата ѝ, поради което единиците ѝ разговорно се наричат „лоши” или „мръсни” думи. Това ги поставя в групата на ненормативната снижена и неблагопристойна лексика и ги позиционира като част от просторечието. Както отбелязва М. Илиева, „в ценностната система на българина реалиите, свързани със секса, са срамни, назоваването с точните имена се счита за срамно, неприлично, белег на ниска култура, сиреч за лошо” (Илиева 2004: 132), което означава, че използването на подобна лексика е свързано с нарушаване на общоприетата норма за езиково поведение, тъй като се засягат и оскърбяват другите участници в съответния комуникативен акт. Като критерий за общественост на отделна единица се посочва нейната съдържателна или формална връзка със сексуални действия или с действия на отделителната система, както и названията на органите, които участват в тях, но не става дума за евфемизация (Шипка 1999: 15). Обществената лексика се определя като „най-грубите вулгарни думи и изрази, с които говорещият спонтанно реагира на неочаквана и неприятна ситуация. Това са толкова табуизирани думи, че често принуждават говорещия да прави апозиопези

(пропуски) (ЕЈ 1993: 302). Употребяват се като емоционално-експресивна реакция на неочаквани и неприятни събития, думи, действия и други подобни (Мокиенко 1994).

За обценните единици са характерни добре изразени синонимни отношения, в които участват думи с различна степен на обществена допустимост и търпимост. Например: *задни части, задник, дирник, дупе, гъз* и др. Вулгаризирането им в редица случаи е съчетано с противоположния процес на евфемизация, при която допустимостта и търпимостта са най-високи и единиците се възприемат като благопристойни и ненарушаващи грубо етикета, срв. *ако, къкам, нацапам/оцапам (гащите), дупе* и др. По тази причина такива единици редовно се употребяват при говорене с деца. Най-високо в скалата на допустимост, благопристойност и търпимост се разполагат терминологичните названия за действията, свързаните с тях органи и резултати.

Обценните единици по метафоричен път се използват като обидни думи. В този случай степента на увреждане и засягане на съответното лице е различна и се проявява само от тези от тях, които не притежават конотативни семи, свързани с евфемизацията на думата, затова в Речника на обидните думи в повечето случаи при такива единици е отбелязано: „неконкретизирано обидно, най-место между деца”, напр. *дупе*. Тяхната евфемизация води и до синонимна конкуренция, при която включването им в речта вместо вулгаризмите при силно емоционален или агресивен изказ е предизвикана от стремежа да се запази сравнително по-висок регистър на говоренето.

Една от основните черти на съвременната публична реч е заличаването на границите между изговорните стилове и по-ниската степен на автоцензура, а сред най-характерните процеси, които се наблюдават след промените в България през 1989 г., е колоквиализацията, която

Обществената лексика в българското медийно пространство

съпътства демократизацията. Това явление, свързано с бурното навлизане на различни изразни средства с разговорен характер (а заедно с тях на диалектни и просторечни особености) в сравнително еднородната и еднообразна до този момент публицистична лексика, е обект на множество изследвания. Като прави обобщение на изказаните в лингвистичните разработки мнения, Е. Добрева отбелязва, че се наблюдава „подчертана тревога за посоката на промените в публичната реч на съвременните носители на българския език и особено за отражението на наблюдаваните днес процеси върху речевата култура на подрастващите. В тази обща рамка на тревожност се забелязва склонност понятието *демократизация* на езика да се натоварва с отрицателни смисли. Не е случайно изобилието от определители с негативна и/или иронична конотация, чрез които изследователите характеризират процесите в новата медийна реч – *вулгаризация, профанизация, оварваряване, принизяване на стила, словесна разпуснатост, псувачество, морален махмурлук, говорене на кафански, хашлашки, уличен език, употреба на език на крайностите, налагане на нисък речев вкус, загуба на естетически усет* и под.” (Добрева 2004).

Анализирайки медийната реч във връзка с естетическите антиномии *изисканост, красота ↔ грубост, вулгарност, грозно*, Е. Пернишка подчертава, че вулгаризмите „винаги загрозяват езика и показват изобщо низък манталитет” (Пернишка 1999: 131). В изследването си върху вестникарския език Кр. Стоянов, в което търси отговор на проблема „доколко основателни са предположенията, че езикът на новите вестници е вариант на социална поръчка от новия читател към новия автор” (Стоянов 1999: 246), привежда данни за регистрираните „цветни думи”, както и за степента на тяхната допустимост. Заклучението, до което достига, е, че има основа-

ние да се говори за „изпреварващо предлагане в отговор на предлагано (очаквано от продуцента на текста) читателско търсене на текстове с този тип лексика” (Стоянов 1999: 251). Списъкът ексцерпирани от автора цветни думи съдържа вулгаризми, просторечни думи и изрази, жаргонизми, както и okazaционализми. В списъка на вулгаризмите са включени следните единици: *гъзари, дирник, дръвника, дупе, дърт, дъртак, задник, копеле, курва, къорав, лайнар, манафин, нагъзи, начукам, педерастии, педал, пич, пичове, ренде, тъпанари, цица, цици, цицман, шибат (ни), шибан* (Стоянов 1999: 301). Част от тези думи и форми са обидни, но не са същинска обценна лексика според споменатите вече критерии, напр. *курва, къорав, тъпанар* и др. Отделни единици са променили конотацията си, в резултата на което днес се възприемат по-скоро позитивно, отколкото негативно и са свързани с харесване на определеното по съответния начин лице. Характерен пример са **гъзар** ‘добре облечен и богат човек’, включително производни от него **гъзарка** (за жена) и прил. **гъзарски**, както и **пич** ‘човек, на когото може да се разчита; мъжкар’ (използва се и като обръщение, срв. заглавието на филма „Пич, къде ми е колата”), също и производно **пичага**. Във връзка с употребата на тези единици искам да припомня една публикация на в. „Сега” (21.06.2006), в която **пич** е определена в специалната рубрика на вестника като „дума на деня”, а поводът е изказването на проф. Даниел Вълчев – вицепремиер и министър на образованието тогава, който заявява пред журналисти: „Аз съм ОП-то на НДСВ-то... ОП означава „основен пич”.

Само в една статия, публикувана десетина години по-късно след цитираното изследване на Кр. Стоянов, регистрираме голяма част от отбелязаните единици, както и други по-груби, някои многократно. Като пример за употребата им ще приведа част от текста: *Дори важен*

Общната лексика в българското медийно пространство

политик да **пикае** трудно – финансовите загуби са лични и се изчисляват в антибиотици. Парите ще се **пребат** истински, ако банковата система преспи непредпазливо с непознати. Тя го направи последната пролет и още не е прегледана от специалист. Тираджия с магистрален трипер е по-опасен от всеки политик със същото. Защото ще излъже жена си, че не са му **духали** в аварийното. (...) Защото глупавата тираджийска жена ще го сподели във форум за мами. (Теорията за банковия трипер е в „Една мама каза – нейната мама“). (...) Тя си заслужава **страха** и **лайната** от страх заради глупостта и лицемерието, с които живее като в димитровградска чалга приказка (К. Руменов, „Няма сайт, няма проблем, има Д(АН)С“, Новинар, 10.09.2008). Още са използвани **курва** и **бардак**, както и глаголът **начукам** (**Начукайте** им го анонимно), които са включени в метафоричен план, отнесени към политическия живот. Както се вижда, основната причина за използването на вулгаризмите е желанието да се изкаже силно неодобрение към коментираното явление, да се принизят максимално споменатите реалии, да се имитира спонтанност, необработеност и грубост на изказа, присъща на битово-разговорната реч и отчасти на просторечието. Този начин на говорене представя автора като разгневен от коментираната ситуация, който по тази причина е склонен да ругае и да назовава нещата с обидни думи. Така построеният материал би трябвало да изглежда по-първичен и непосредствен, по-реалистичен.

Като проява на крайно негативно отношение можем да посочим заместването на името на страната ни с израз, трансформиран чрез сливане, което отразява особеностите на изговора му, до еднословие – „ебасидържавата“: *Няма значение какво се случва, значение има, че то се случва в **Ебасидържавата**. И че е възможно да се случи само и единствено в*

Ебасидържавата – тук е така, какви ли не ненормалности са нормалност. Дори и в *Ебасидържавата* трябва да има нещо, на което обитателите ѝ да се упоават без резерви, нещо като религия за туземци (К. Руменов, „Една жена каза „Тази е кучка“; Новинар, 29.10.2014). По този начин обсценната лексика се натоварва със стилистични функции и се превръща в изразно средство, с чиято помощ се изгражда публицистичният образ и се дава оценка. Същия глагол, явяващ се ядро на полето на обсценната лексика, който е основен компонент и на ругатните, регистрираме в заглавието на анализ на М. Карбовски – „Ебаси ужаса“, в който той коментира: *Това си е ебаси ужаса, ние като не разбираме нещо (но се плашим от него), винаги казваме „ебаси“ и някаква сложна дума – примерно дума взета от име на американска военна операция* (lentata.com, 10.02.2015). Разбира се, текстовете, които анализирам, не принадлежат към ниските прояви на т.нар. жълта преса, а са от централни информационни източници. В жълтата преса нецензурната лексика е по-скоро стандарт, отколкото прецедент и се наблюдава тенденция към предпочитането ѝ в заглавните комплекси, тъй като сама по себе си е носител на скандалното, което е основна тема на тези издания, т.е. при конструиране на заглавието водеща е рекламната функция.

Важно е да отбележим, че обсценната лексика се наблюдава предимно в коментарно-аналитични материали, често в рубрики от типа „Мнения“, „Анализи“, „Коментари“, както и в колонките на отделните колумнисти, напр. Калин Руменов, Димитри Иванов и др., част от чиито текстове използвахме като илюстративен материал. В публикациите им се наблюдава обсценна лексика от всички групи, смятани за неблагопристойни – названия на мъжки и женски полови органи и техни особености, физиологични и психологически състояния и действия,

Обществената лексика в българското медийно пространство

свързани с половия акт, а също груби псувни и сексуални закани. Очевидно на такива автори е дадена по-голяма свобода при боравенето с нецензурна лексика. Това ги поставя в позицията на привилегирани по отношение на останалите участници в провокирания от тези материали спор във форумите на съответните електронни издания, където има предупреждения, че съдържащите обидни и нецензурни думи изказвания ще бъдат отстранявани (изтривани или скривани).

Обществената лексика заслужава внимание и в словообразователен план, тъй като е основа на словообразователни гнезда, а единиците в тях имат различна стилова отнесеност и употреба. Така например същ. **дупе** е първа основа в сложни думи като **дупедавец** и **дупелизец**, които съдържат ярка негативна оценка към човек, готов на всякакви компромиси и унижения за постигане на някаква цел или изгода. Интересен е също казионизмът **дупегъзец**: *Това не са политици, които мислят за държавата, а са дупегъзци на ДПС, как не ги е срам да се отрекат от историята си!* (форум, 18.05.2015; neverojatno.wordpress.com).

Интересна група за наблюдение са някои топоними, съдържащи неблагопристойна лексика, които се използват като условно название на кое да е място, но обикновено мислено като отдалечено, неизвестно, непрестижно (*Майна си Райна, Стърчи Патка Видинско, Пичково*), както и на реални топоними, на които се придава вулгарно значение въз основа на паронимично сближаване – *Мачу Пикчу, Горно и Долно Уйно, Козлодуй, Дупница, Подуене, Хуйовене* (старо име на с. Хубавене, Врачанско) и др.: *По същата логика да взема да питам бай Пешо от Стърчи Патка Видинско* (forum.setcombg.com, 29.04.2011).

Вулгаризмите се използват като основи при казионното словообразуване и по този начин нообра-

званата дума също придобива характер на непристойна и груба. Някои от така създадените единици се утвърждават в разговорната комуникация: *В България няма депутати, ние имаме дУнЕтати!* (vesti.bg, форум, 27.05.2015). Във формален план оказионализъмът е резултат от метатезирането на двете гласни в първите две срички – Е и У, но тази промяна води до извеждане на мотивираща основа *дупе* в чуждата по произход лексикална единица **депутат**.

Като втора основа, скрита чрез непълното си присъствие в производната дума, но лесно разпознаваема, в оказионализмите функционира лексемата **педераст** във връзка със специфичната им роля като обценна лексика: *Аз съм истински земедераст* (земеделец + педераст) *и обещавам да изградя в парламента сплотена коопедерация* (кооперация + педераст) (24 часа, 21.12.02); *Не искам да говоря за този седераст* (седесар + педераст; К. Тренчев, в интервю; Канал 3, 14.07.01); *Честита покупка! От управата на клуба на пейджъррастите* (пейджър + педераст; идея за съобщение до приятел, който се хвали с новия си пейджър; Монитор, 28.02.01). Оказионализми от този вид редовно присъстват като средство за огрубяване и вулгаризация на изказа. В медиите част от аналогично създадените оказионализмите имат за цел да унижат обекта на изложението, да го оскърбят, обидят, унижат, дори наругаят, да покажат неуважение или неодобрение към дейността или постъпките му: *комуняги, седерасти, земедедуги* и т.н., като по този начин стават част от инвективната лексика, която представлява лексеми и фраземи, „включващи в своите значения експресивна окраска и оценка оскърбление на личността на адресата (или на обекта на оскърбяване), обикновено съпроводено с намерението това да се направи в колкото се може по-унищожителна, рязка, груба или цинична форма” (Белчиков 2002: 66). При афективна реч „предметът на речта се оценява

Общената лексика в българското медийно пространство

емоционално отрицателно не защото е безполезен, неморален, антиестетичен, а изключително заради това, че субектът на речта в дадения момент с тяхна помощ (на инвективните думи) изразява своето отрицателно емоционално състояние или, много често, съответстващо му отношение към събеседника” (Матвеева 1986). Различните видове думи за негативна оценка на лица дават информация за съвременната социална психология, за динамиката при оценката, виждането на определени качества или дейности и действия в новия социален контекст, като „оценъчните семи се формират не само в непосредственото битово общуване, но и в по-широк план – в публицистическия дискурс, в публицистичния стил на всички медии, както и в самите социално-икономически и културно-исторически условия на общуването” (Пернишка 2005:543). Оказионализмите, които се създават с цел да се оскърби или унизи адресата, обикновено подчертават от позицията на говорещия активното неприемане на определено лице и неговите прояви, постъпки, изказвания и се стремят да предизвикат адекватна емоционална реакция у адресата.

Особено груби и възприемани като инвективна лексика са тези оказионализми, които имат за основи собствени имена или ги трансформират въз основа на паронимно сближаване, напр. *Путкин, Путьо, Путя* вм. **Путин, пътовата** вм. **Путиновата**. Според Н. Валгина най-вече имената на политическите и държавните дейци стават материал за словопроизводство и съвременното словотворчество на базата на собствените имена е особено щедро (Валгина 2001). Имената на български политици също редовно се трансформират по описания начин: *Явно е писано преди Сатанишофф да прецака КУРешарски с оставката*. (форум; Сега, 11.06.2014). В случая са засегнати Сергей Станишев и Пламен Орешарски.

Някои от употребите на общенна лексика са свързани с изказвания на други лица, в чиято реч са включени: *Поетът Бойко Ламбовски бил на литературна сбирка западно от българската граница, там поетите се състезавали в написване на хайку и най-много се смели на двустийшието: „Хайку, хайку / Йебем ти майку”. (...) С пълзене пред световното еврейско лоби Соломон Паси, който е менте евреин, понеже майка му не е еврейка, каза: „Майната му православието”* (Сега, 27.05.2015; Дм. Иванов). Така цитирането става оправдание за присъствието им в медийния текст, а това ги поставя в ролята на прецедентни текстове.

Много от регистрираните употреби имат за цел да покажат остроумието, находчивостта и креативността на автора си. Интересен е подходът на преразлагане на съществителното **птичка**, за да се изтъкне вулгарен компонент в него, чрез контраста на главни и малки букви в материал, публикуван по повод на 8 март, в който се използва и добре позната поговорка: *Една **п**Тичка пролет не прави. Но няколко **П**тИЧКИ те окриляват пролетно.* Заглавието, съставено въз основа на паронимно сближаване на словообразователно свързани думи, също съдържа неблагопристойна лексика: *Майко. Майчице... **Мамка ти!*** (Монитор, 08.03.2008).

В отделни случаи вулгаризмите са употребени като архаична лексика и във връзка с изясняване на етимологията на различни думи: *Онзи ден прочетох: „Кандидат-гимназистите трудно решават задачи по геометрия, а по български език не знаят думата курник.” Клисарова и нейните Ради Госпожини как да обяснят на децата що е курник? Дали по научному и академичному, че курник идва от старата славянска дума кур, която значи петел? Или по парламентарному да казват, че КУР е Коалиция за Успешно Развитие* (Сега, 27.11.2013; Дм. Иванов); *Майната ти. Аз съм Димитри и си изписвам*

Обсцената лексика в българското медийно пространство

*буквата „Д“ като три рапири, щото и евреите ги туширам, пък ти с твоята буква „Щ“ за Щилиан си слаба ракия. Виж сега, те не били вакханки, а славянки, които в обредите за плодородие крещели в екстаз „И хуй“ и това в нашите български песни станало иху-иху. Нищо руско, щото на руски е кур, мъжкият на курицата, сиреч петел (Сега, 11.06.2014; Дм. Иванов). В такива случаи те нямат характер на обидна лексика, но използват обсценните значения на асоциативно ниво. В коментарите към последния текст от приведените читателите използват същите единици, присъстващи в авторовия текст, като ги прикриват с различни средства: *На руски к@р,x@й си е х@й. (...) Разбрах играта на думи. Реагирах спонтанно. Като муха – мухоеб@ц; Аз като човек работил дълго време с рускоезични постоянно съм я чувал тази дума и съм се питал – след като Хитлер на руски е Гитлер, х*й не трябва ли да е гуй?**

В медиите се обсъжда и друг въпрос, който има отношение към темата – доколко е допустима употребата на обсценна лексика в художествените произведения. Сред последните оживено коментирани в българското кино е филмът „Дякон Левски“ за Васил Левски, който в някои от сцените ругае. Васил Левски, български национален герой, който създава революционна организация за освобождаване от турско робство и мечтае за чиста и свята република, е определен като най-светлата личност в българската история, а след национално допитване през 2007 г. е поставен на първо място в списъка на най-великите българи за всички времена. В коментарна статия проблемът, свързан с неговото говорене във филма, е представен така: *Но най-трогващо беше, когато го водеха с една каруца към бесилото и едно запитие му каза „ако не издържиш до там, дерета по пътя много“ и тогава дякон Игнатий му каза „Да ти %#@ майката“! ЗАЛАТА ИЗБУХНА в аплодисменти!!!*

*Вярно, в 3 часа и 40 минути не намери място да каже „Ако спечеля, печеля за цял народ, ако загубя, губя само себе си“! Но „Да ти %#@ майката“ от устата на Апостола... ей тая реплика отекна във вечността! Представям си новите банкноти от 75 лева с лика на Апостола и под него „да ти *@*!#@ майката – В Левский“. *Настръхнах!* (webcafe.bg; 17.02.2015). Очевидно пишещият принадлежи към групата, която смята, че псуването е недопустимо в изкуството, особено пък изказано като реплика на такъв светъл образ. Но обценната лексика е типична за други жанрове, например в рап текстовете, както и в т.нар. чалга (поп-фолк).*

Накои от цитираните по-горе текстове са показателни за още една тенденция, наблюдавана в медийното пространство – необходимостта обценната лексика да се прикрива с различни средства. Причината е, че все пак генерално присъствието ѝ се определя като нежелано. Почти всички форуми към електронните медии съдържат информация за потребителите, която посочва, че не се толерира използването на обидни коментари и съдържащите нецензурна лексика ще бъдат изтривани. Затова промяната във формата на думата възпрепятства автоматичното регистриране на текста, в който е употребена, като недопустим и подлежащ на отстраняване.

В медийната реч стремежът за прикриване на непристойни изрази и лексеми води до създаването на специфични оказинализми, резултат от размяната на начални букви или срички на думи, които са в контактна или в близка позиция, напр. в заглавието *Мур за Куравей*, предизвикано от дейността на Муравей Радев: *Наскоро част от народа, по повод касовите апарати, издигна лозунга „Мур за Куравей!“* (Монитор, 29.02.00); аналогично в *Пиш ми яжката, принцесо* (форум, vesti.bg, 4.11.2015).

Обсцената лексика в българското медийно пространство

Както посочват някои изследователи на обсценната лексика, най-честата стратегия за прикриване на изказа поради употреба на неприемливи за публичната реч единици е свързана с редуциране или замяна на думата или части от нея (Бояджиев; Неделкович 1998: 130; Шипка 1999: 50). Други разпространени варианти са пропускане на цялата единица и заместване с друг знак, обикновено многоточие, метатеза на различни елементи, както и използване на евфемизми, парафрази или на медицински термини, напр. *остава да почнем всички да се хвалим кого сме **опрашили*** (vesti.bg, форум, 18.05.2015); *Тя докога ще се държат като **женски полови органи**?* Като универсален синоним за глаголна форма с обсценно значение се използва глаголят **таковам**, който е разглеждан в научната литература като глагол със заместваща употреба, аналогичен по функция на местоименията (Илиева 2004; Куртева-Рабовянова 2010). Трябва да подчертая, че пишешите в медиите проявяват все по-голяма изобретателност във връзка с прикриване и трансформиране на неблагопристойна, вулгарна и обсценна лексика.

Най-често отделна буква или група букви от думата се заменят с един или няколко знака, напр. звезда, точка, тире, включително долно тире, дефис и т.н., като възстановяването на подменените елементи става при четенето на текста: *Както са казали хората – една капка **л-йно**, каца с мед разваля!* (vesti.bg, форум, 27.05.2015). В редица случаи се запазва само първата буква. Пропуснатата буква може да се замести и с апостроф: *'Ба ти университетските хуманитарии, кретени и кретенки* (Сега, 27.11.2013; Дм. Иванов). Възможно е също някой от тези знаци да се включи допълнително в думата, която присъства с пълния си графичен състав, за да я направи неразпознаваема при автоматичен контрол (особено във форумите): *От 70г Бг се управлява чрез*

*оси*ране!!! Великите комунистически дейци първо осра*ха земеделците, после предприятията, през 97 г. банките (vesti.bg, форум, 24.07.2015). Допълнителен графичен знак се използва и за отделяне на псевдокомпонент в структурата на думата, който принадлежи към обценната лексика, напр. *Новия министър дали ЩЕ „изкара” колкото Вару’фак’ис* (форум, vesti.bg, 7.07.2015; преразложено е името на бившия гръцки министър на финансите Я. Варуфакис). За същите цели в медиите се използва контрастът между главни и малки букви, между латиница и кирилица и др. Ако думата е в колокация, която я прави лесно разпознаваема, се използва многоточие, явяващо се еквивалент на замълчаването (премълчаването) в устната реч.*

Друг разпространен начин е неправилното изписване на думите с подмяна на отделни графеми с разнообразни графични знаци, буквени и небуквени: *Да им евши майката!* (vesti.bg, форум, 1.06.2015); *Яж му по-добре говната тогава* (форум, Новинар, 14.01.2015); *Парите са днешната вълшебна пръчица а лицемерни комунистически гниди като този говорят като ебани в глъвътъ* (форум, Новинар, 26.05.2015); *че те калинките се е@am всеки ден* (vesti.bg, форум, 18.05.2015). Един и същи графичен знак в различни текстове замества различни букви или група букви, напр. @ в приведените вече примери: *е@am* (вм. „б”), *мухоеб@ц* (вм. „е”), *к@p*, *х@й* (вм. „y”).

Използва се и разместване на буквите (метатеза) или добавяне на излишни букви (епентеза): *Т.е. – да ти беem номерата* (Сега, форум, 17.02.2010); *Па да пробваме и малка френска връзка в английския: fcuk your numbers.*

С комбиниране на различни средства е създадено названието на рубрика в интернет сайта webcafe.bg *ДА ГО WEB@...*

Обсцената лексика в българското медийно пространство

За прикриване на сквернословие и ругателство се използват и произволни комбинации от знаци, напр. *Да ти %#@ майката*. Друг вариант на произволна комбинация е представен в карето вдясно.

Прикриване на вулгарния изказ чрез заместване на думата, смятана за непристойна, с друга наблюдаваме и в публичната реч на политици, културни дейци и други лица, чиито изказвания се препредават в медиите. Премиерът на Р България Б. Борисов преди време употреби израза „да ме хванат за... *шлифера*”, като използваната дума, съчетана с предхождащото я замълчаване, насочва към вулгарен подтекст, срв. и фразеологизми *да хванат бога за рога, да ме хванат за оная работа* и др. Понякога изразите, в които се съдържа вулгарна лексика, се трансформират в абривиатури и така се произнасят, напр. *ГГЗ* вм. *Гъз глава затрива*.

В публичната реч вулгаризмите се заглушават с пегел – кратък звук, който се излъчва вместо неприемливата дума. Можем да кажем, че като олицетворение на публичното псуване сред българите се възприема Хр. Стоичков. В интернет се разпространяват различни клипове, в някои от които няма звуков съпровод, тъй като ругатните се разчитат по артикулационните движения на устните му.

Според направените наблюдения и анализи върху популярни български печатни и електронни издания можем да направим извод, че днес степената на допустимост и на търпимост към вулгаризмите е по-голяма, отколкото в първите години след прехода. Използването на обсценна лексика е мотивирано от желанието за сближаване с езика на обикновения читател и с намерението да се представи съответният коментар като непосредствен и естествен израз на силни емоции, най-често на рязко несъгласие с обсъждания факт или с неговото неодобрение, клонящо към грубо отричане.

Изведени в заглавния комплекс, нецензурираните думи привличат вниманието и от самото начало стават демонстрация на състоянието на автора, свързано с категорично неприемане на обекта на публикацията (лице, негово действие или някакво събитие), а вербалната агресия се възприема като непосредственост и непрестореност от страна на говорещия/пишещия. Прикриването на неблагопристойната реч е наложено преди всичко от нормите на поведение при публично говорене, както и от съществуващите нормативни разпоредби, а по-рядко поради самоцензуриране.

Вулгаризмите като забавление регистрираме в някои скечове от популярното токшоу „Шоуто на Слави“. Макар че се наблюдават в речта на редица образи, показвани в предаването, те са запазена марка на еротичната Деса Поетеса (образът се пресъздава от актьора Виктор Калев). Всъщност в тези римувани творби не се изговарят цинични думи, а се заместват с други немаркирани единици, които не съответстват на римата, но римите са тенденциозно подбрани така, че да не допускат колебание при довършване на съответния стих:

*Стига вече, недей се тутка,
а погали рошавата ми... коса,
че каквато съм дива, щура
ще ти счупя аз... носа.
Идва Коледа, искрят елхици,
знам, че искаш да си играеш с моите... ръкавици.
Хайде, губим време,
трябва с теб да се... пързалиме.*

За забавление, заради създаваната амфиболия, резултат от синтактична омонимия, се използват и изрази като *Кой е Бах? Един е Бах и той умрял. Но жив е Бах!*

Вулгаризмите в медийната реч като че не се възползват (поне за сега) от една специфична функция – за запълване на паузи или като паразитна лексика.

Обсцената лексика в българското медийно пространство

Говорене по подобен начин е характерно за най-необразованите лица и категорично принадлежи към просторечието. Тази употреба обаче е обект на анекдоти, като хумористичният ефект се дължи на извличане на нови смисли в резултат на контактната позиция с различни единици и на отказа от страна на останалите комуниканти да възприемат съответния израз само като десемантизиран елемент от типа на *ами*, *вика*, *чуй* и др. за запълване на паузите:

Влиза един перничанин в един магазин и казва на продавачката:

– Добър ден, да Ви еба, дайте ми едно по-големичко пиле, да го еба, за вкъщи, да го еба, ама да е по-голямо, да го еба.

Продавачката го помолила:

– Ама моля Ви се господине! Това е обществен магазин все пак, дръжте се по-възпитано!

А той пак:

– Ама дайте ми едно пиле, да го еба, и тва е!

Обаче продавачката се ядосала, викнала полиция, дошли две куки и питат:

– Кво става тук?

Продавачката обяснила как господинът псува наляво и надясно и те го закопчали. Обаче човекът не разбираше какво става и си продължавал:

– Ама какво става, да го еба, аз искам едно пиле, да го еба, а тая, да я еба, ми води вас, да ви еба.

Говоренето с използване на обсценна лексика обикновено се маркира с глаголите **псувам** и **ругая**, които понякога се включват в устойчиви сравнения: *псувам/ругая като каруцар*, *псувам/ругая като хамалин*, *псувам/ругая като сърбин*. В представата на българите сърбите са народ, който твърде много ругае, и този образ е намерил отражение и в художествената литература. Що се отнася до различията в ругаенето между българи и

сърби, трябва да спомена едно обобщение, направено от В. Тодоров в книгата му „Знам ги аз тях!“. Частта за сърбите започва с преглед на литературни творби, засягащи този проблем. Ще припомня три от тях, анализирани и коментирани от В. Тодоров, защото те очертават оформилото се разбиране за псуването със сексуална насоченост към майката, от една страна, и псуването към бога и всичко останало, от друга:

„В „Женитба“ от Ц. Гинчев, след като разбира от дядо Стоян, че сърбите са „гнусни в устата“ и че „освен дето се псуват, както сварят, попържат бога и всички светци“, кехаята смаян обявява, че такива хора са „мискин-миллет“:

– *Бог шега ли е? Той е по-долен от дявола, и дяволът не смее да псува бога... Гледай ги ти мискините, гледай. Ами вий не им ли казвате, че това е грехота и срамота.*

– *Ако искаш да ти изсият и тебе една кола попържни, кажи им.*

– *Ами откъде са се научили на тоя мискинлък?*

– *Кой знае, ама някои казват, че го научили от маджарите.*

(...) Тихият и плах Велико от „зимната поема“ на Й. Радичков „Януари“ посещава през целия си живот само сръбското село Йовановац, откъдето купува кози и откъдето му е останал един-единствен спомен:

В това село Йовановац всички жени псуват наравно с мъжете.

На път за Дрезден главният герой от „Германия – мръсна приказка“ на В. Пасков спира в Белград, обикаля набързо квартала около гарата и се връща тъкмо навреме, за да спаси куфара си от един сърбин:

– *Твоята мама! – креснах.*

– *Айде, айде!... – озъби се той и лениво напусна купето, сипейки псувни по адрес на всички българи,*

Обсцената лексика в българското медийно пространство

майките, сестрите им, кучетата и кокошките, всичко в къщата им, девет метра наоколо и десет метра у земята ... Ей това бяха псувни!" (Тодоров 2000).

Всъщност приведох този по-дълъг цитат, понеже той, макар и индиректно, в голяма степен разкрива защо обсценната лексика на сръбския език отдавна е събудила изследователския интерес на учените в страната и е много добре проучена в сравнение с българската. Макар и възприемана като некултурна, тази лексика е част от лингвистична култура на всеки народ и формира специфичен пласт в нематериалното културно наследство, което налага особеностите на функционирането ѝ да бъдат регистрирани, проучени, анализирани и описани.

ЛИТЕРАТУРА

- Белчиков 2002: Ю. А. Бельчиков. Инвективная лексика в контексте некоторых тенденции в современной русской речевой коммуникации. – Филологические науки, 2002, №4, с. 66-74.
- Бояджиев 1994: Тодор Бояджиев. Забранено за малолетни. – В: Годишник на ИЧС, т. 9, 1994, 23-30.
- Бояджиев 2002: Тодор Бояджиев. Българска лексикология. София: Анубис, 2002.
- Валгина 2001: Н. С. Валгина. Активные процессы в современном русском языке. Учебное пособие. Москва: Логос, 2001.
- Добрева 2004: Елка Добрева. Демократизация, колоквиализация и/или постмодернизация в медийния дискурс. – В: Тенденции и процеси в българския език. (съст. Вачкова, К.). Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски”, 2004, с. 139–174.
- Илиева 2004: Мария Илиева. Българинът в своите местоимения. Велико Търново, 2004.

- Куртева-Рабовянова 2011: Теодора Куртева-Рабовянова. „Срамните” думи в българските фразеологизми. – В: *Проф. д-р Върбан Въртов. 70 години. Юбилеен сборник*. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий”.
- Куртева-Рабовянова 2010: Т. Куртева-Рабовянова. Универсалният разговорен глагол *таковам* и неговите производни. – В: *Проблеми на устната комуникация*. Книга осма. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий”, 2010.
- Матвеева 1986: Т. В. Матвеева. Лексическая экспресивность в языке. Свердловск, 1986. (Цит. по Белчиков 2002).
- Мокиенко 1994: В. М. Мокиенко. Русская бранная лексика: цензурное и нецензурное. – В: *Русистика*. Берлин, 1994, № 1/2, 50-73.
- Неделкович 1998: Dubravka V. Nedeljković. Psovke u sredstvima masovnog komuniciranja. – В: *Опцена лексика. Сборник радова*. Ниш: Просвета, 1998, с. 114-133.
- Ничева 1993: Кети Ничева. Нов фразеологичен речник на българския език. София: УИ „Св. Климент Охридски”, 1993.
- Пернишка 1999: Емилия Пернишка. За „грозното” в нашия език и в езика на медиите. – В: *Медиите и езикът им/ни*. София: Издателство ЕТО.
- Пернишка 2005: Емилия Пернишка. Съвременни явления и отношения в огледалото на българския език. – В: *Езиковедски приноси в чест на чл.-кор. проф. Михаил Виденов*. ВТ, 2005, с. 541-551.
- Стоянов 1999: Красимир Стоянов. Обществените промени (1989-1996) и вестникарският език. София, 1999.

Обцената лексика в българското медийно пространство

- Тодоров 2000: Величко Тодоров. „Знам ги аз тях!”. Сърбия и сърбите в българската литература. София, 2000.
- Шипка 1999: Данко Шипка. Опцене речи у српском језику. Београд, 1999.
- EJ 1993: Encyklopedia jazykovedy. Spracoval Jozef Mistril s kolektivom autorov. Bratislava, 1993 (цит. по Мокиенко 1994).

Valentina C. Bondzolova

OBSCENE LEXIS IN THE BULGARIAN MEDIA

Summary

This work deals with the problems of the use of obscene vocabulary in the print and electronic media as regards the spontaneous expression of emotions, magnified text expressiveness as well as the linguistic means for provoking a counter reaction. The presence of non-literary and non-normative lexical units is connected with the process of colloquialization which demonstrates itself through the „invasion” of colloquial, slang and even commonplace vocabulary in the language used by the media. Subject to analysis are the registered in the media language thematic groups of vulgarisms as well as the way we half-express and conceal them due to imposed censorship and self-censorship. Their functioning both in public speaking and television formats as a means of entertainment is also touched upon.

Key words: media, language, obscene lexis, vulgarisms, colourful vocabulary

ОБРАДА ОПСЦЕНЕ ЛЕКСИКЕ И ЊЕНИХ ДЕРИВАТА У РЕЧНИКУ САНУ

У раду је представљен начин обраде народних назива за женски полни орган у Речнику САНУ и дата је њихова семантичка и творбена анализа. Утврђено је да овај тип опсцене лексике у употреби реализује свој семантички и творбени потенцијал на регуларан начин као и други типови лексике, те да се у семантичкој и афиксалној деривацији чувају опсцени садржаји код деривата у семантичком пољу 'човек, особа', док се код деривата у семантичком пољу 'предмети' и 'животиње' такви, опсцени садржаји неутралишу.

Кључне речи: опсцена лексика, народни називи за женски полни орган, афиксална деривација, семантичка деривација, Речник САНУ, српски језик.

1. Предмет рада је опсцена лексика и њени деривати, као и начин лексикографске обраде овог типа лексике у *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (Речник САНУ). Као материјал за ово истраживање послужила је грађа из Речника САНУ, која обухвата лексеме са именичким основама *пиз-* и *пич-* и њиховом хипокористичком основом *пиц-*.² Обрада

---

* stana.ristic@isj.sanu.ac.rs;

** Рад је настао у оквиру пројекта *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (бр. 178009), који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

² О овом типу лексике в. Цвијовић 2011: 61–66.

наведене речничке грађе прошла је редакцију и чека своје објављивање у једном од наредних томова.

1.1. Недавно су чланови Уређивачког одбора Речника САНУ, после дуже расправе и увида у лексикографску праксу у другим срединама (у речницима енглеског, француског и италијанског језика), донели одлуку да се у обради лексике слова П уврсте и лексеме овог типа у лексички инвентар, што до сада није била пракса. Наиме, до сада су у Речнику САНУ представљана само творбена гнезда ових лексема, а у наредним томовима биће представљане и основне опсцене речи. Тако нпр. у 11. тому Речника САНУ (*кукутка–маква*) изостављен је не само опсцени назив за мушки полни орган (*курац*) него и читаво творбено гнездо вулгаризама изведено из ове основне речи. На сличан начин поступало се и са другим опсценим речима: *говно* (обрађени деривати из зоолошке терминологије), *гузица* (обрађена лексема *гуз* и њени невулгарни деривати, као и лексема *задњица*), *дупе*, и др.,³ што је у једном делу стручне јавности изазвало негативну оцену оваквог прећуткивања немале групе народних речи у речнику који се својим називом обавезује да поред нерестриktivне обраде лексике књижевног језика нерестриktivно обрађује и лексику народног језика (Шипка: 1999).⁴

---

³ О досадашњем статусу опсцене лексике и њеног одабира у Речнику САНУ в. Дешић 1998: 29–39 и Ристић 1998: 18–28.

⁴ Опсцена лексика, вулгаризми, псовке и сл. проscribeвани језички материјал био је предмет различитих лингвистичких приступа и научне дискусије, о чему сведоче следеће библиографске јединице: Богдановић 1997, Богдановић 1998а, Богдановић 1998б, Лубаш 2009, Ристић 1998, Ристић 2010, Савић и Митро 1998, Спасојевић и Цвијовић 2011, Цвијовић 2011, Цвијовић 2012, Шипка 1999.

Статус опсцене лексике у жаргону

1.2. За ову прилику представићемо начин обраде наведених основних опсцених лексема, њихов творбени потенцијал, механизме семантичке деривације и семантичко-тематска поља деривата.

1.3. У обради примарног значења основних опсцених лексема које означавају женски полни орган поступа се веома рестриктивно. Део речничког чланка у коме се наводи примарно значење веома је редукован, тако да поред навођења одредничке речи и граматичке ознаке у леми се даје још податак о нормативном статусу ове лексеме и њених семантичких деривата у лексикону српског језика, навођењем квалификатора „вулг.(арно, вулгаризам)”, чиме се оне маркирају као проскрибоване јединице непримерене у пристојној комуникацији, а њихова употреба као кршење норме културе говора и културе опхођења, понашања. Дефиниција је кратка и енциклопедијског типа, нпр.: **пичка** ж вулг. **1.** *женски полни орган, вагина*, и не наводе се примери њене употребе у основном значењу.

1.3.1. У лексикографски текст уврштене су и творбене варијанте основних назива којима се, такође, именује женски полни орган: **пицулин** вулг. покр. **1.** еуф. **а.** *женски полни орган*; исп. пица (1) ’дем. и хип. од пичка’; **пицулинчић** покр. **1.** *дем. и хип. од пицулин (1); пицуљница дем. и хип. од пица (1); пиченце* вулг. у дем. и хип. значењу: *пичка*; **пичетина** вулг. аугм. и пеј. од пичка; **пичић** вулг. жарг. **1.** у дем. и хип. значењу: *пичка*; **пичица** вулг. дем. од пичка; исп. пица (1); **пичиште** покр. вулг. у аугм. и пеј. значењу: *пичка*; **пичкетина** вулг. аугм. и пеј. од пичка; исп. пичетина.⁵

---

⁵ Осим наведених народних назива за женски полни орган са основама *пич-*, *пизд-* и *пиц-* било би занимљиво ово истражива-

2. Деривати у семантичком пољу 'особа, човек'
(метонимијска трансформација)

2.1. Речничка грађа показује да основне лексеме *пичка*, њена варијанта *пизда* и творбени дериват *пица*,⁶ развијају и секундарна значења, у чијем настајању функционишу механизми метафоре, метонимије или синегдохе, при чему се архисема 'полни орган' замењује архисемом 'особа', и то особа као носилац различитих, углавном негативних особина. Ове семантичке деривате употпуњују и бројни афиксални деривати са основама *пиз-*, *пич-* и *пиц-*. Уз дефиниције се уз секундарна значења, као и уз афиксалне деривате, наводе и примери употребе са знаком извора, што ће се у даљем излагању и показати.

2.2. Творбеном и семантичком анализом утврђено је да основна лексема и њене варијанте којима се именују особе према некој карактеристичној особини активирају семе оцене из свог семног потенцијала, и то етичку и естетску оцену.

2.2.1. Парадигма лексема са значењем негативних / позитивних моралних особина повезана је етичком оценом. Тако **пизда 2** реализује негативно значење,

---

ње допунити и другим народним називима и њиховим дериватима који су обрађени у Речнику САНУ, како би се добијени списак упоредио са богатим инвентаром народних назива за мушки полни орган, представљеним у прилозима за српски еротски речник Н. Богдановића (1998).

⁶ О етимологији речи *пизда* и творбеним односима са називима *пичка*, *пица*, *тика* и др., представљеним у веома опширној и исцрпној научној дискусији и анализи, посвећеној деминутивним и хипокористичким суфиксима, као и суфиксима са неутрализованом хипокористичношћу в. Маројевић 2008: 85–101.

Статус опсцене лексике у жаргону

маркирано квалификатором „погрд.(но)”: *особа без карактера, особа без морала, бедник, бедница, нитков, гад; слабић, кукавица, млакоња (обично за мушкарца):*

То је највиша *пизда* коју сам срио, мож му свашта рећ (Ђупић Д. и Ж.),

док су секундарна значења именица **пица 2** и **пичка 2**: *згодна, привлачна женска особа* позитивна, али експресивно маркирана:

Субота је имаш неке *пице* у изгледу (Глумац Б. 1, 27); Причамо о лови, о *пичкама*, о успеху, о политици (Капор 3, 21).

Именица **пица 2 б** развија и негативно значење: *’дволична, лицемерна особа’*:

То је *пица* са два лица (средња Колубара, Бај. Т.),

а именица **пичка 3** погрдно значење: *’мушка особа која се не одликује мужевношћу, слабић, млакоња, шоња’*:

А ће ти је била памет, *пичко* једна?! (Станић М. 4).

Поред секундарних значења основних опсцених лексема, у семантичком пољу *’човек, особа’*, јављају се и бројни афиксални деривати, који припадају покрајинској, жаргонској или разговорној лексици, често еуфимистички, експресивно или погрдно маркирани: **пиздан** покр. вулг. и **пиздић 2** вулг. *в. пизда (2)* *’особа без карактера, особа без морала, бедник, бедница, нитков, гад; слабић, кукавица, млакоња (обично за мушкарца); пиздоклек* покр. **2.** вулг. *плашљивац, кукавица; уопште неискрена мушка особа, лош човек*; затим деривати **пиздопрез** покр. вулг. *љубоморан мушкарац*; **пицигав** покр. *који цицијаши, тврдичи, претерано шкрт*; **пицигона** покр.

ситничава, шкрта особа; пицигој покр. **2.** *заједљива особа; пиздуља* вулг. покр. пеј. **а.** *лоша женска особа; пицајзла* **2.** експр. *претерано педантна, ситничава, наметљива особа; наметљивац, гњаватор; пицопевац* разг. *онај који се прави важан, који је уображен, уображенко:*

Чувај се друштва *пиздоклека*, оставиће те ка ти је најтеже (Ћупић Д. и Ж.); Он је одувек био *пицајзла*, па према томе немој да се чудиш што овако ради (средња Колубара, Бај. Т.); Неће њему којекакви *пицопевци* солити памет (Станић Мил. 3).

Посебну групу чине деривати са значењем истакнуте пожељне / непожељне сексуалности. Тако имамо: *пиздекара* покр. вулг. *једра (јака и здрава) женска особа; пиздић* вулг. **1.** *дем. и хип. од пизда; пиздица* **1.** вулг. *дем. и хип. од пизда; пиздока* вулг. покр. **1.** *женска особа слободнијег понашања, бестидница; 2.* *онај који претерано трчи за женама, женскарош; пицојка* вулг. **б.** *блудница, развратница; проститутка; пицоња* вулг. покр. *женскарош, курвар; пицулин* вулг. покр. **1.б.** *једра, снажна девојка; 2.* *погрд. онај који воли да се удвара женским особама, женскарош; пицулинчић* **2** покр. и *пичић* **2** жарг. вулг. и експр. *привлачна, згодна девојка; пичкар, пичкарош* вулг. и *пичкоња а.* покр. вулг. *мушка особа која неумерено ужива у сексуалном односу мењајући партнерке, женскарош, курвар; пичкара* вулг. **1.** *женска особа која неумерено ужива у сексуалном односу мењајући партнере, курва; пичкопреж* и *пичкопрежалина* покр. вулг. *онај који се упорно, неуморно намеће женама, курвар, блудник, развратник и пичурак* вулг. разг. покр. у *дем. значењу: згодна, привлачна женска особа:*

Статус опсцене лексике у жаргону

У, какав је *пичић* она мала Секулина! (Ђупић Д. и Ж.); Био је у младос велики *пичкопреж*, али ни он више не може (Ђупић Д. и Ж.); Расте онођен фин *пичурак*, спрема(ј)те се момци (Ђупић Д. и Ж.).

2.2.2. Парадигма лексема са значењен негативних / позитивних телесних особина мотивисана је естетском оценом која је често комбинована са негативним психичким особинама или другим манама. Тако бележимо **пиздулин** вулг. покр. *закржљао човек (физички и психички), кепец, патуљак; пицигој* покр. **1.** *ситна, жгољава, неразвијена особа; пицоглав* покр. погрд. *мушка особа мале главе; пицоглава* покр. погрд. *женска особа мале главе; пичкоња* покр. вулг. **б.** *мушкарац који развлачи, отеже у говору; пицан 1* разг. *онај који се претерано удешава, дотерује, кицош; пицан 2* и **пичкопрезало** покр. *онај који воли да буде у женском друштву, онај који ради женске послове, као и придев и прилог изедени од именице пицан: пицански који се односи на пицане, који је као у пицана, својствен пицанима; пицански* прил. *као у пицана:*

Краљ ... око себе [има] хиљаде младих властелинских синова ... Хиљаде оних мазних, меких господичића, ласкаваца и *пицана* (Ненад. Д. 1, 155); Тећи тад коса беше уљем преобилно нацмакана и *пицански* зализана (Ивков Б. 2, 76).

2.2.3. Лексеме **пичкара 2.** покр. погрд. *женско дете, пицара* и **пицојка а.** вулг. *женска особа, девојка* експлицитно не исказују негативну оцену, али се имплицитно таква оцена подразумева ако се има у виду омаловажавајући патријархални / сексистички однос према жени, женској особи.

3. Немали број деривата по значењу се удаљио од деривационе основе, задржавајући формалну сличност са основним лексемама због чега се у речничком тексту у појединим случајевима неосновано маркирају квалификатором „вулг.(арно)”. Такве лексеме означавају предмете или зоолошке називе; употребљавају се у неутралном дискурсу народних говора, па их не треба маркирати наведеним квалификатором. Деривати који исказују различите радње, стања, активности и сл. сачувале су опсценост, а неке су изгубиле везу са опсценошћу примарних вулгаризама.

3.1. Лексеме из семантичког поља 'предмети'

Лексеме које означавају предмете из природе реализују негативно значење у смислу 'лош, неквалитетан': **пиздалина** покр. вулг. *лоше, неродно земљиште, земљиште непогодно за обраду*; **пиздопал** покр. вулг. *дрва лошег квалитета*; **поздопаљ** покр. вулг. **1.** *кржљаво дрво, кржљава воћка*, као и лексема са значењем артефакта: **пиздавчић** индив. вулг. *неуспео, ситан, неизледан колач*.

Међутим, дериват **поздопаљ 2** *кратак шиљасти предмет, шиљак* и **пичкалун** покр. *дугачак, отесан комад дрвета којим се згрће ватра на огњишту* нису мотивисани оценом него, највероватније, преко асоцијације на сексуални чин обликом мушког полног органа:⁷

---

⁷ Могућност овакве мотивације у именовању предмета показана је у раду А. Ломе, који у етимолошкој анализи прасло-венске основе *кур- наводи називе из неких дијалеката српског језика изведене од основе кур-: *курак, курањ, куречник* у значењу 'дрвени клин'. Такав дрвени клин се, према овом аутору, користио у у љубавним и свадбеним обредима ради плодности,

Статус општене лексике у жаргону

Како сам била поред ватре не имадох га чим ударити него *пичкалуном* (Дробњак, Том. М. 1).

3.2. Лексеме из семантичког поља 'животиње'

Лексеме из народне зоолошке терминологије сачувале су само формалну сличност са мотивним основама, па их као и лексеме из претходне групе, не треба маркирати квалификатором „вулг.”, што је грешком учињено уз поједине називе. То су деривати типа: **пиздарица** зоол. покр. *врста морског пужа*; **пиздерт** и **пиздрт** зоол. покр. вулг. *врста птице мочварице*; **пиздоклек** покр. **1.** *ноћна птица *Caprimulgus europaeus*, легањ*; **пицајзла 1.** зоол. *в. полна (сполна) ваш (под ваш изр.)*; *'Phthirus inguinalis (pubis)* из ф. *Pediculidae*, која се налази на длаци око полних органа човека, одакле може прећи и на друга длаком обрасла места'; **пицољ** зоол. покр. *в. пицајзла (1)*:

Пицољ је полна ваш „*пицајзла*“ (Момина клисура, Сим. Д. 1).

4. Семантичко поље 'радње, стања и сл.'

4.1. Од лексема које исказују радњу, стање, активности и сл. неке задржавају семантичку везу са мотивационом основом било да означавају говорни чин увреде или псовке, као у примерима типа: **пичкарати** вулг. **1.** (некога) *говорити (некоме) псовке и друге увредљиве речи*; **пичкарати се 1** *говорити, упућивати један другоме увредљиве речи, псовке*, као у примеру:

Што ти њега *пичкараш*, што га не изубиваш?
(Дин. Ј.),

а наведени називи су у обредном контексту преко метафоре пениса добијали сексуалну симболику (Лома 1999: 133).

било преко семе 'сексуалност': **пичкарити се 2** жарг. вулг. *живети као пичкар, живети неморално, блудно, развратно.*

4.2. Неки деривати мотивисани преко асоцијативне семе 'сексуалности' чувају само формалну везу са основом, и не маркирају се као вулгарни. То су примери типа: **пиздрити се** покр. *свлагити се, голишити се, разголићавати се:*

Пиздриш се, а већ ладно (Врањска Бања, Златан. М. 1);

4.3. Такви су и примери мотивисани семом 'сексуалност' + естетска оцена: **пицанити се** разг. *претерано се удешавати, дотеривати се, кицошити се; пицнути* разг. **I.** *лепо наместити, дотерати, удесити; II. пицнути се дотерати се, удесити се; пицунити* покр. **I.** *претерано удешавати, дотеривати, кицошити; II. пицнути се претерано се удешавати, дотеривати, кицошити се; исп. пицанити се:*

Тај ти је пицан још од малена! Увек *се пицанио* (средња Колубара, Бај. Т.); *Пицнеш* машну и то ону танку (Станић Мил. 3); Вазда е волио да *се пицуни* (Васојевићи, Стијовић Р. 1).

4.4. Неке лексеме чувају само формалну везу са примарним вулгаризмом, па их не треба маркирати квалификатором „вулг.“, како је то у појединим случајевима неосновано учињено, него одговарајућим квалификатором ограничене територијалне или социјалне употребе. То су деривати типа **пиздрити** покр. **I.** *в. пиждрити (1, 2) 'упорно, нетремице, нападно гледати (у некога или нешто), упирати поглед, буљити, зурити, пиљити'; 'плакати, цмиздрити'; II. ~ се 1. упорно,*

Статус опсцене лексике у жаргону

нетремице гледати, мотрити један другог, меркати се; 2. в. пиздрити (I); пиздити вулг. **1.** *плакати без разлога, цмиздрити; 2.* шатр. **а.** *губити живце, нервирати се, љутити се, узрујавати се; б.* *издирати се, викати (на некога); 3.* *јакко ударати, тући:*

Ајде, *не пизди* ту ваздан због једне ситнице (Јабучје, средња Колубара, Бај. Т.); Пусти ме на миру, *пиздим* од ових послова (Ред.); Немој ... да се љутиш ако *пиздим* на тебе! (Капор 3, 420); *Пизди* га као вола у купусу (Павк. В.).

4.5. Деривати мотивисани моралном, етичком оценом, такође у употреби губе особине вулгарности, па их не треба маркирати. Међутим, у речничком тексту недоследност у погледу употребе квалификатора „вулг.” показују и ови примери, први немаркиран: **пицијати** покр. *цицијашити, тврдичити, ситничарити,* и други неоправдано маркиран: **пиздарити** покр. фиг. вулг. *радити нешто лоше (глупо се понашати, лагати и сл.).*

4.6. Лексеме са апстрактним значењем у речничком тексту се такође неоправдано третирају као вулгаризми, као у случају: **пиздарија** вулг. **1. а.** *бесмислица, будалаштина, глупост, којештарија; б.* *непримерено понашање, неваљалство; скандал:*

Да је мени неко ... само натукнуо ... о злим очима, уроку и сличним козарским *пиздаријама,* запамтио би ме за цијели живот (Јелић В. 3, 145); Обично је правио велике *пиздарије* кад се напије (Ред.);

5. Семантичком и творбеном анализом опсцене лексике и начина њеног представљања у Речнику САНУ утврђено је да овај тип лексике у употреби реализује свој

семантички и творбени потенцијал на регуларан начин као и други типови лексике. Показано је да основни опсцени народни називи за женски полни орган у семантичкој и афиксалној деривацији активирају конотативне компоненте из примарног значења, које преко асоцијативних сема 'сексуалност' и сема 'оцене' (етичке и/или естетске) чувају опсцени садржај код деривата који се као другостепени номинати реализују у семантичком пољу 'човек, особа'. Међутим, код деривата који се као примарни номинати употребљавају у семантичком пољу 'предмети' и 'животиње', опсцени садржаји се неутралишу денотативним или прагматичким семама из основног значења. За сада су у називима предмета установљене семе 'лош, неквалитетан' и сема 'облик', док је семантичка веза са мотивационом основом у називима животиња мање прозирна; једино је јасан метонимијски пренос номинације у називу *пицајзла* и његовој варијанти *пицољ*.

ЛИТЕРАТУРА

- Богдановић 1997: Недељко Богдановић, *И ја теби: избор из псовачке фразеологије*, Просвета, Ниш.
- Богдановић 1998а: Недељко Богдановић, *Будалина играчка*, Прилози за српски еротски речник, Просвета, Ниш.
- Богдановић 1998б: Недељко Богдановић, Псовка наша насушна, у: *Опцена лексика*, Зборник радова, приредио Недељко Богдановић, Просвета, Ниш, 11–17.
- Богдановић 2013: Недељко Богдановић, *Веселице: прдеж у говору и народној култури*, Алма, Београд.
- Дешић 1998: Милорад Дешић, Неки аспекти проучавања опсцене лексике, у: *Опцена лексика*, Зборник

Статус опсцене лексике у жаргону

- радова, приредио Недељко Богдановић, Просвета, Ниш, 29–39.
- Лома 1999: Александар Лома, Петлић, палидрвце или оплодител?, *Кодови словенских култура IV*, „Тело”, Београд, 131–144.
- Лубаш 2009: Владислав Лубаш, *Опсцене речи у култури српског и других језика*, Реферат је прочитан на 39. међународном састанку слависта у Вукове дане али није публикован.
- Маројевић 2008: Радмило Маројевић, Маца, именице тога типа, њихове творбене базе и паралелна образовања, *Српски језик*, 13/1–2, 85–101.
- Опсцена лексика, Зборник радова, ур., Недељко Богдановић, Просвета, Ниш, 1998.
- Ристић 1998: Стана Ристић, Опсцене речи у речнику САНУ, у: *Опсцена лексика*, Зборник радова, приредио Недељко Богдановић, Просвета, Ниш, 18–28.
- Ристић 2010: Стана Ристић, Дискурс псовки у српском језику, у: *Дискурс и дискурси*, Зборник у част Свенки Савић, Нови Сад, 195–212.
- Савић и Митро 1998: Свенка Савић, Митро В., *Псовке у српском језику*, Футура публикације, Нови Сад.
- Спасојевић и Цвијовић 2011: Марина Спасојевић, Драгана Цвијовић, Употреба квалификатора вулг. у дескриптивним речницима српскога језика, у: *Пайсиева четения, Научни трудове*, том 48, кн. 1, сб. А, Филологија, 2010, ур. Жоржета Чолакова, Пловдивски универзитет „Паисий Хилендарски“, Филологически факултет, Пловдив, 2011, 553–562.
- Цвијовић 2011: Драгана Цвијовић, О денотативном варирању у деривационом гнезду појединих опсцених лексема, у: *Савремена проучавања језика и књижевности*, II/1, Зборник радова са II

Стана Ристић, Драгана Цвијовић

научног скупа младих филолога Србије одржаног 5. марта 2010. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, ур. Милош Ковачевић, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 61–66.

Цвијовић 2012: Драгана Цвијовић, О вулгаризмима у Речнику српскохрватскога књижевног језика Матице српске, у: Босанскохерцеговачки славистички конгрес I, Зборник радова (књига 1), Славистички комитет, Сарајево, 309–317.

Шипка 1999: Данко Шипка, *Опцене речи у српском језику*, ЦПЛ – Београд Прометеј – Нови Сад.

Stana S. Ristić, Dragana Cvijović

LE TRAITEMENT DU LEXIQUE OBSCÈNE ET DE SES
DERIVÉS DANS LE DICTIONNAIRE DE L'ACADÉMIE SERBE
DES SCIENCES ET DES ARTS

Résumé

Sur la base de l'analyse sémantique et dérivationnelle des dénominations populaires relatives à l'organe génital féminin et de la manière de sa représentation dans le Dictionnaire de l'Académie serbe des sciences et des arts, on a constaté que ce type de lexique obscène exprime régulièrement son potentiel sémantique et dérivationnel dans l'usage comme d'autres types de lexique. On a démontré que les dénominations obscènes et populaires de base pour l'organe génital féminin dans la dérivation sémantique et affixale activent des composantes connotatives, lesquelles à l'aide du sème associatif „sexualité“ et du sème „évaluation“ (étiquette et / ou esthétique) conservent le contenu obscène chez les dérivés utilisés comme les dénominations secondaires dans le champ sémantique „homme, personne“. Pourtant, chez les dérivés utilisés comme les

Статус опцене лексике у жаргону

dénominations primaires dans le champ sémantique „objets“ et „animaux“, des contenus obscènes se neutralisent par les sèmes dénotatifs ou pragmatiques des dénominations.

Mots clés : lexique obscène, dénominations populaires pour l'organe génital féminin, dérivation affixale, dérivation sémantique, Dictionnaire de l'Académie serbe des sciences et des arts, langue serbe.

Јордана С. Марковић*
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Департаман за српски језик

УДК 811.163.41`276.2

СТАТУС ОПСЦЕНЕ ЛЕКСИКЕ У ЖАРГОНУ**

У раду је представљен лексички инвентар који би се могао окарактерисати као опсцени (формом или семантиком) из области жаргонизма. Осврт је начињен на основу грађе коју су прикупили студенти Србистике Филозофског факултета у Нишу у оквиру курса *Преглед српских дијалеката*, али делом је укључена и грађа из публикованих речника жаргонизама на српском језичком простору. Извршена је семантичка и творбена анализа ове лексичке скупине. Показало се да опсценост није увек карактеристика и означеног и означитеља – некада је опсценост у форми, а садржај спада у домен неутралности, а некада се опсцени садржај исказује неутралном лексемом и опсценост је видна тек из контекста.

Кључне речи: опсценост, лекиска, жаргонизми, непристојност, садржина, форма.

Уводна разматрања

1. Жаргон, као део језика у употреби, стара је појава. Он је настао као резултат социјалног раслојавања у језику. У новије време говори се о жаргону младих, али чињеница је да је он у свакодневној употреби и у говору старијих. Своје специфичности жаргон има, пре свега, на лексичком плану, будући да у осталим елементима овај лексички инвентар одликује тежња да се уклопи у језички

---

* jordana.markovic@filfak.ni.ac.rs

** Рад је рађен у оквиру пројекта *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора* бр. 178020, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

систем. Сврха појаве и настанка жаргонске лексике јесте да се припадници групације која се том лексиком служи на тај начин међусобно идентификују, ограђујући се таквом употребом језика од осталих, чиме постављају једну врсту зида између себе и осталих припадника одговарајуће језичке и друштвене заједнице. Једно време је овај језички варијетет везиван за неке друштвено маргиналне групе, попут наркомана, проститутки, криминалаца и сл., те је очекивана и употреба опцене лексике у том лексичком инвентару.

Дуго се чекало да се на српском језичком простору јави лингвистичка студија посвећена жаргону, мада је озбиљног интересовања за ову област било одмах по објављивању првог речника жаргонизама Драгослава Андрића¹. Такву студију представља књига *Жаргон* Ранка Бугарског (Бугарски 2003), мада је овај аутор имао и раније осврте на овај вид употребе језика (Бугарски 2000).

Проучавању жаргонизама и опцене лексике заједничко је да инетересовање за овај лексички инвентар долази у процесу појачаног занимања за социолингвистичку проблематику, тј. за проучавање и некодификованих облика језика. При овоме ваља имати у виду и

---

¹ У овом тренутку релативно су бројни такви речници: Драгослав Андрић, *Двосмерни речник српског жаргона (и жаргону сродних речи и израза)*, Београд: БИГЗ; Драгослав Андрић, *Двосмерни речник српског жаргона (и жаргону сродних речи и израза)*, Друго, знатно допуњено издање, Београд: Zepter Book World; Borivoj Gerzić i Nataša Gerzić, *Rečnik savremenog beogradskog žargona*, Београд: Istar; Borivoj Gerzić, *Rečnik srpskog žargona (i žargonu srodnih reči i izraza)*, Београд: Caligaph; Petrit Imami, *Beogradski frajerski rečnik*, Београд: NNK Internacional и Tomislav Sabljak, *Šatra – Rječnik šatrovačkog govora*, Zagreb: Globus.

Статус опсцене лексике у жаргону

чињеницу да овој врсти лексике, по правилу, нема места у речницима – чак ни у речницима типа тезауруса².

Предмет овога рада је опсцена лексика у жаргонској употреби. Грађа је употребљена из семинарских радова студената Србистике Филозофског факултета у Нишу у оквиру курса *Преглед српских дијалеката*. Њена бројност/оскудност условљена је њеним статусом у комуникацији – била би бројнија да је у питању усмени вид комуникације, као и да није у питању однос професор – студент. На инсистирање професора да допуне речник овом лексиком, макар и не потписујући се испод такве грађе, јавила се само једна студенткиња³.

У намери да грађу увећам, прегледала сам и објављене речнике српског жаргона (вид. Списак литературе). Тај преглед показао је да обим грађе није од значаја за начин на који овај лексички инвентар посматрам – закључак је исти.

1.2. Може се говорити о најмање двојак кој употреби ове лексике. С једне стране, опсцена лексика је,

---

² Опсцену лексику проучавали су, са различитих позиција, следећи аутори: Недељко Богдановић (*И ја теби: избор из псовачке фразеологије; Будалина играчка, Веселице: прдеж у говору и народној култури*), Драгољуб Златковић (*Срамотно и погано у пиротском говору*), Данко Шипка (*Опсцене речи у српском језику*), Стана Ристић (*Дискурс псовки у српском језику*), Свенка Савић и Вероника Митро (*Псовке у српском језику*), Драгана Цвијовић (*О денотативном варирању у деривационом гнезду појединих опсцених лексема*), а доста радова нашло се и у зборнику *Опсцена лексика*, ур., Недељко Богдановић, Просвета, Ниш, 1998.

³ То је Ана Крстић, школске 2014/15. студент друге године Србистике.

осим са опсценим значењем, употребљена и да се њоме означи нешто што није опсценог типа, како би се сликовитије дочарало (*дупелизац* – полтрон, особа која се са неким дружи из користољубља). С друге стране, неки опсцени садржај именује се неутралном лексемом, чиме се омогућује коришћење тог лексичког садржаја у свакодневној комуникацији.

2. По Вујаклији, *опсценост* је 'скаредност, срамност, непристојност, гнусност', те се то односи и на речи – *опсцене речи* су 'непристојне речи'. Зашто су непристојне и одакле уопште постојање таквих речи? И које су то речи? О томе је већ било размишљања. Чини се да је на прво питање – зашто су те речи непристојне, тешко наћи задовољавајући одговор. На ово друго – које су то речи, има доста осврта, а самим тим и доста одговора. Закључак би био да у опсцену лексику спадају називи неких делова тела, називи 'излучевина' кроз отворе на тим деловима тела, називи радњи којима се те излучевине избацују и назив за сексуални чин.

Желим на почетку да приметим да су називи делова тела који спадају у *непристојне, опсцене* и сл., дакле у оне које се не усуђујемо да изговоримо у свакој прилици, заправо они делови тела који стицајем околности увек, или по правилу, бивају покривени. Код мушкараца то је полни орган и анални отвор, а код жена томе треба додати и дојке.

Може се поставити питање када почињемо да посматрамо ове делове тела као органе које није пристојно показивати и да ли се то време поклапа са тренутком када схватамо да неке лексеме није пристојно изговорити у свакој прилици.

Чини се да овде спада и размишљање о томе којим речима родитељи (или чланови продице) именују ове

Статус опсцене лексике у жаргону

делове тела онда када дете почиње да усваја језик. У том узрасту то су речи које родитељи (и други чланови породице) слободно, без устегања изговарају пред дететом, али и пред другим, па и непознатим особама. Обично су то неке модификације постојећих лексема или неке творевине самих чланова породице и те речи делују неутрално, рекло би се безазлено и без зазора се употребљавају у свакодневной комуникацији⁴.

У том периоду дете нема свест о опсцености. Оно ће још дуго без устегања употребљавати онај првобитно усвојени термин, али ће шапатом изговарати реч коју касније научи од другова у школи или на неки други начин.

Заправо, у народу је познато перифрастично именовање, па ће се чути *она ствар* или *она работа* и за мушки и за женски полни орган (*Идеш ми на ону ствар! Види ти се она ствар*) и такав модел именовања може се готово увек употребити, тј. по правилу се неће сматрати непристојним.

Имајући у виду овакав вид употребе лексичких јединица за опсцени лексички садржај, може изгледати да је опсценост у форми, тј. десосировски посматрано, *означитељ* је тај који није „пристојан“, а не и *означени*. Чини се да таквих модела има баш у области жаргона, тј. да су у жаргонској употреби бројнији.

Заправо, није све тако једноставно, те би се ниво опсцености могао посматрати кроз употребу опсцених речи за опсцени садржај, опсцених речи за неопсцени садржај и неутралних речи за опсцени садржај.

---

⁴ У новије време назив за (дечји) мушки полни орган је *наја* (ваљда настало од хипокористичне форме *паче*), а за женски *рибица*.

Анализа грађе

3.1. Опсцене лексеме за именовање опсценог садржаја су бројне и оне овде неће бити посебно разматране.

3.2.1. Међутим, опсцени садржај је у жаргонизму често именован 'неутралним' лексемама и оне су најчешће настајале метафоричним путем. Чини се да су ове речи у овом значењу употребљене са намером да се нешто представи сликовито, а тиме и упечатљиво.

У појединим случајевима тешко ћемо наслутити опсценост, будући да се она тек из контекста може докучити. Тако речи: *балкоњерка, јабуке, балони, лопте, лубенице, крајпуташица, креветна гимнастика, шума* неће спадати у групу *непристојних* будући да по правилу (не будемо ли имали шири контекст) нећемо ни наслутити шта би друго (осим основног значења) могле представљати, а односе се на 'женске груди', тј. 'жену са великим грудима' (*балкоњерка*), проститутку (*крајпуташица*), девојку или жену лаког морала (*радодајка*), секс (*креветна гимнастика*), маљавији вагинални део (*шума*):

*Испале јој јабуке у тој мајици. Има добре сифоне.
Гле колки су јој балони! Кад трчи, тресу јој се
лопте. Она девојка има праве лубенице! Ма та
радодајка је са свима спавала! Обриј ту шуму!*

Слично је и са речима *алатка* и *џамутка* за означавање 'мушког полног органа' или са речју *маца* за 'женски полни орган':

*Извадио је своју џамутку⁵ пред девојкама. Он
баи зна шта ради са својом алатком у кревету.*

---

⁵ Ова лексема јавља се у говору југоисточне Србије и има једно опште значење, тј. значи 'нешто одређено, нпр. неки одређени

Статус опцене лексике у жаргону

Не носи гаће, види јој се маца испод хаљине.

Овде спада и *голуб*, тј. синтагма *пусти⁶ голуба* у значењу 'прдеж', тј. 'прдне, испусти гас'.

Ко је пустио голуба? Ужасно смрди!

У лексемама *даска* и *даскара* можемо наслутити да се ради о виткој особи, што подразумева да ће то бити и 'жена са равним, тј. малим грудима'.

3.2.3. На граници непристојности биле би: *дуде* и *цице* у значењу 'груди, тј. женске груди':

Види овог буцка са дудама.

Ова има добре цице.

3.3.1. Непристојним би се сматрао *сисобран* у значењу 'брусхалтер':

Не носим сисобран кад спавам.

У вези са овим могло би се поставити питање пристојности/непристојности употребе лексема којима се означава гардероба којом се овакви делови тела покривају, као што је *грудњак*, тј. *брусхалтер* или *гаће*. Може се увек и на сваком месту рећи да је неко купио или да има лепу *сукњу*, *џемпер*, *мајицу*, али не би се увек сматрало примереним рећи то и за *гаће*, тј. *грудњак*.

3.3.2. У домен непристојних спадају бројне 'непристојне' речи, употребљене тако да им семантика нема везе са опсценошћу. Њима се означава:

предмет', с тим што учесницима у комуникацији мора бити познат денотат.

⁶ Будући да је грађа са простора југоисточне Србије, где је инфинитив као категорија ишчезао, глаголске лексеме наводе се у 3. лицу једнине презента.

Јордана Марковић

1. неки предмет, објекат и сл.:

гуз-папир/гузобрис/брисогуз – тоалет-папир,

кондом – силиконска футролица, заштита за телефон: *Треба да набавим кондом, све ми се огулио мобилни;*

прдекана – затвор: *Цеца је била у прдекани, а ипак је сви воле;*

допатњак – прекратак мушки шорц: *Како може да носи допатњак на факсу?*

лајна – назив за тешке дроге – хероин, кокаин: *Навукао се на лајна, готов је.*

2. радња:

кења – прича глупости, трабуња, говори којешта: *Дај, немој да кењаш. Не кењај више, досадан си.*

замоча – батали, престане: *Замочај ту работу, ништа ти не вреди!*

засере – упропасти, поквари, забрља: *Засрао сам свој рад из ликовног темперама.*

усере – задеси га срећа: *Узео је поен у тенису. Колко га усрало!*

зговни – уради нешто на брзину и невешто: *Шта да вам зговним за ручак?*

зајебе – 1. превари (неког), 2. батали, остави, престане: *Ала си ме зајебао за 1.април! Ма зајеби ме више!*

3. особина или карактер особе или његов статус, тј. положај:

плачитичка – особа која много плаче и емоционално је крхка: *Не буди плачитичка, мушко си!*

дупеглавац – глупан: *Прави си дупеглавац! Ништа си не знаш!*

дупелизац – улизица: *Тог дупелисца треба канопом извлачити из газдиног дупета! Да смо као онај*

Статус опсцене лексике у жаргону

дупелизац биле „присне“ с професорком, и ми би до сад положиле тај испит.

дупедавац – човек који се продаје за ситне интересе: *Овај наш комисија је прави дупедавац.*

*јевиветар*⁷ – онај који по цео дан беспосличари: *Заобиђи тог јевиветра, не зна шта ће са животом.*

гузица – лош човек, особа која уме да се угнезди на најбоље место: *Он је права гузица.*

гузоња – мушкарац на важној функцији, високи функционер, политичар,

сиса – кукавица: *Што ме ниси бранио кад су ме напали, сисо.*

Како показује овај инвентар, овако употребљена лексика најчешће се користи у негативном значењу када има етичку оцену. Привидно изгледа да овоме противуречи лексема *гузоња* са значењем 'мушкарац на важној функцији, високи функционер, политичар', мада би могло бити дискутабилно да ли је то особа са позитивним или негативном моралним особинама.

3.3.3. Посебној категорији припадају идиоматизоване форме са опсценом лексемом употребљене без те лексеме. По правилу и оне се не употребљавају тамо где се очекује 'пристојно' изражавање зато што је изрека општепозната, те је у свести свих учесника у комуникацији и изостављени део. То су конструкције типа: *чачка мечку* – са значењем провоцира: *Ко ми је крив кад чачкам мечку, сад морам да јој се извињавам јер се наљутила.*

3.3.4. Неке стране речи (оне које у том језику припадају категорији непристојних) употребљене у преносном значењу честе су у свакодневном говору и

---

⁷ Занимљиво је напоменути да је у лику *фуђевант* ова лексема позната и у влашком у источној Србији.

готово да се не посматрају као непристојне. Ту бих уврстила енглеско *шет* у значењу 'срање', а могло би се нешто слично рећи и за *минца* као назив за женски полни орган: *И минца ми се смрзла колко је хладно.*

4. Свака од ових категорија може се ширити:

1. неке стварањем нових лексема (обично деривацијом): *кења, кења га, кењац, кењало, кењатор, кењаж, кењажа* итд.

2. неке додавањем новог семантичког садржаја: нпр. *куртонка* може значити: 1. виршла у пластичном омоту, 2. јакна од синтетике или гуме, 3. тесна мајица.

И деривати од исте основе јављају се са различитом семантиком: нпр. *гузица* је лош човек, онај који се у свакој ситуацији сналази, а *гузоња* је човек на положају.

Закључак

5. Дакле, изгледа да је непристојност често везана за форму, за звучање, а не за садржину, тј. за семантику. Непристојно је изговорити 'непристојну' реч за именовање пристојног садржаја (*мудоња, гузоња* као руководилац, нпр.), а може бити пристојно употребити 'пристојну' реч за именовање нечег што се сматра непристојним (*тројка* – сексуални чин у коме учествују три особе истовремено, *канта* – задњица, *хармоникаши* – мушки полни орган).

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

I

Андрић 1976: Драгослав Андрић, *Двосмерни речник српског жаргона (и жаргону сродних речи и израза)*, Београд: БИГЗ.

Статус општене лексике у жаргону

- Андрић 2005: Драгослав Андрић, *Двосмерни речник српског жаргона (и жаргону сродних речи и израза)*, Друго, знатно допуњено издање, Београд: Zepher Book World.
- Герзић 2000: Borivoj Gerzić i Nataša Gerzić, *Rečnik savremenog beogradskog žargona*, Beograd: Istar.
- Герзић 2012: Borivoj Gerzić, *Rečnik srpskog žargona (i žargonu srodnih reči i izraza)*, Beograd: Caligraph.
- Имами 2000: Petrit Imami, *Beogradski frajerski rečnik*, Beograd: NNK Internacional.
- Сабљак 1981: Tomislav Sabljak, *Šatra – Rječnik šatrovačkog govora*, Zagreb: Globus.

II

- Армјанов 1995: Георги Армјанов, *Българскиот жаргон*, Универзитетско издателство „Св. Климент Охридски“, Софиј.
- Богдановић 1997: Недељко Богдановић, *И ја теби: избор из псовачке фразеологије*, Просвета, Ниш.
- Богдановић 1998а: Недељко Богдановић, *Будалина играчка*, Прилози за српски еротски речник, Просвета, Ниш.
- Богдановић 1998б: Недељко Богдановић, *Псовка наша насушна*, у: *Опцена лексика*, Зборник радова, приредио Недељко Богдановић, Просвета, Ниш, 11–17.
- Богдановић 2013: Недељко Богдановић, *Веселице: прдеж у говору и народној култури*, Алма, Београд.
- Бугарски 2000: Ранко Бугарски, *Неки аспекти жаргонизације у нашем данашњем језику*, Јужнословенски филолог LVI, Београд 2000, 157–161.
- Бугарски 2003: Ranko Bugarski, *Žargon*, Lingvistička studija, Beograd: Biblioteka XX vek.

Јордана Марковић

- Карастојчева 1988: Цветана Карастојчева, *Билгарскиот младежки говор, Източници, словообразуване*, Наука и изкуство, Софиј.
- Дешић 1998: Милорад Дешић, Неки аспекти проучавања опцене лексике, у: *Опцена лексика*, Зборник радова, приредио Недељко Богдановић, Просвета, Ниш, 29–39.
- Марковић 2003: Јордана Марковић, *Жаргон као израз ученичке креативности*, Годишњак групе за српски језик, Година 14, бр. 7, Филозофски факултет, Ниш 2003, 105–122.
- Марковић 2012: Јордана Марковић, *Информативност ученичких и студентских жаргонизама*. Историја в славјанские езици, литератури и култури. Сборник с доклади от Единадесетите национални славистични четения 19–21 април 2012, Том I – Езикознание, Универзитетско издателство „Св. Климент Охридски“, Софија 2012, 294–300.
- Опцена лексика, Зборник радова, ур., Недељко Богдановић, Просвета, Ниш, 1998.
- Ристић 2010: Стана Ристић, *Дискурс псовки у српском језику*, у: *Дискурс и дискурси*, Зборник у част Свенки Савић, Нови Сад, 195–212.
- Савић и Митро 1998: Свенка Савић, Митро В., *Псовке у српском језику*, Футура публикације, Нови Сад.
- Цвијовић 2011: Драгана Цвијовић, *О денотативном варирању у деривационом гнезду појединих опценених лексема*, у: *Савремена проучавања језика и књижевности*, II/1, Зборник радова са II научног скупа младих филолога Србије одржаног 5. марта 2010. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, ур. Милош Ковачевић, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 61–66.

Статус опцене лексике у жаргону

Шипка 1999: Данко Шипка, *Опцене речи у српском језику*, ЦПЈ – Београд Прометеј – Нови Сад.

Jordana S. Marković

L'ÉTAT DES LIEUX DU LEXIQUE OBCÈNE DANS LE JARGON

Résumé

Dans cet article nous présentons le répertoire lexical du domaine de jargon qu'on pourrait caractériser comme obscène (par sa forme ou par sa sémantique). D'une part, le corpus est fait d'exemples répertoriés par les étudiants du serbe à la Faculté de Philosophie de Niš dans le cadre du cours *Revue des dialectes serbes* et d'autre part d'exemples des dictionnaires du jargon publiés dans l'espace linguistique serbe. Nous avons mis en valeur le double emploi des mots obscènes, c'est-à-dire l'emploi des lexèmes neutres pour exprimer le contenu obscène, et l'emploi des lexèmes obscènes pour exprimer le contenu non obscène. Dans ce travail, nous n'avons pas considéré de nombreux lexèmes exprimant le contenu obscène.

Il s'est avéré que l'obscénité n'est pas toujours une caractéristique du signifié et du signifiant – soit la forme est obscène tandis que le contenu est neutre, soit le contenu obscène est exprimé par un lexème neutre et l'obscénité est visible dans le contexte.

Dans une brève analyse dérivationnelle nous avons démontré le fait qu'un même lexème peut avoir différents contenus selon le contexte, mais aussi que différentes variantes dérivationnelles issues d'un même radical peuvent être porteuses de contenus variés.

Mots-clés : obscénité, lexique, jargon, impolitesse, contenu, forme.

Иван Н. Јовановић*

УДК 811.163.41`276.2`42

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

Депарتمان за француски језик и књижевност

ВУЛГАРИЗМИ У ДИСКУРСУ ТЕЛЕФОНСКИХ РАЗГОВОРА: ЈЕДАН ПРИМЕР ИЗ РУРАЛНЕ СРЕДИНЕ

Употреба вулгаризама у свакодневној комуникацији честа је појава у нашем савременом друштву. Ова врста емотивног и експресивног говора карактеристика је особа различитог узраста и оба пола која се најчешће манифестује у виду псовки, и то махом као средство за избацивање фрустрација и испољавање агресивности или као реакција на доживљени шок. Користећи се теоријом говорних чинова, у овом раду разматрамо употребу вулгаризама у дискурсу телефонских разговора у руралној средини, тј. на примерима из села Велики Шиљеговац у Општини Крушевац. Анализа, заснована на телефонским разговорима трију субјеката: емитера (Балкан бој) и реципијената (Стојан Ерић, Драгица Ерић), показује да су псовке са опсценим елементом из сфере сексуалног чина најбројније и да су пре свега усмерене на породицу (деца, мајка), потом на религиозне елементе (Бог, Богородица, светитељи, црква), одн. на верска осећања псоване стране у циљу разарања њеног моралног и духовног интегритета. На другом месту, по фреквенности, налазе се интерпелативне псовке са неопсценим елементом које могу бити метафоричке (*стоко*, *мајмуне*, *говедо*), нематафоричке и метонимијске којима се денотира одређени физички, психички или морални хендикеп псоване стране (*муто*, *слепче*, *дегенерику*,

---

* ivan.jovanovic@filfak.ni.ac.rs

курво). На трећем месту налазе се референцијалне псовке са опсценим елементом чији је објекат псовања треће, тј. лице које не учествује у комуникационом чину (*јебем Брадилка*).

Кључне речи: вулгаризми, псовке, дискурс, телефонски разговор, Велики Шиљеговац, семантички садржај, српски језик.

1. Увод

Употреба вулгаризама у свакодневној комуникацији честа је појава у нашем савременом друштву. Ова врста емотивног и експресивног говора карактеристика је особа различитог узраста и оба пола која се најчешће манифестује у виду псовки, и то махом као средство за избацивање фрустрација и испољавање агресивности или као реакција на доживљени шок. Вулгаризми су традиционално били карактеристични за говорни монолошки спонтани, те говорни дијалогски конверзацијски дискурс, а у последње време речи из овог лексичког поља продиру и у друге видове комуникације, у језик јавних медија, у сценска и књижевна дела. Вулгаризме можемо дефинисати као језичке елементе који изазивају револт, отворено вређају и нарушавају пристojност, а такође и као синониме за непристойност, неморалност, порнографију, неукус, простаклук, скарадноост и развратност (Јовановић 2015: 567,568). Вулгаризми могу исказивати и неку врсту претње а њиховом се употребом манифестују табуи једне друштвене заједнице. Употреба вулгаризама се темељи на социјалном аспекту и временом је подложна променама сходно друштвима и социјалним групама (Rouayrenc 1996: 5). Из тог разлога појам вулгарности можемо посматрати као језичку појаву будући да је превасходно језички знак, али такође и као психолошку, социолошку и антрополошку појаву.

Вулгаризми у дискурсу телефонских разговора...

Користећи се теоријом говорних чинова, у овом раду разматрамо употребу вулгаризама у дискурсу телефонских разговора¹ у руралној средини, тј. на примерима из села Велики Шиљеговац у Општини Крушевац. У класификацији говорних чинова, на основу Остиновог модела, најчешћа је подела на пет типова општих функција извршених гроз говорни чин. То су декларативи, репрезентативи, експресиви, директиви и комисиви. С обзиром на то да се у нашем раду вулгаризми јављују само у три говорна чина: експресиви, директиви и репрезентативи, грађу смо разврстали на основу њихове фреквентности. Анализа, заснована на телефонским разговорима трију субјеката: емитера (Балкан бој) и реципијената (Стојан Ерић, Драгица Ерић)², показује да су псовке са опсценим елементом из сфере сексуалног чина најбројније и да су пре свега усмерене на породицу, потом на религиозне елементе, одн. на верска осећања псоване стране у циљу разарања њеног моралног и духовног интегритета. На другом месту, по фреквентности, налазе се интерпелативне псовке са неопсценим елементом које могу бити метафоричке, нематафоричке и метонимијске којима се денотира одређени физички, психички или морални хендикеп псоване стране. На трећем месту налазе се референцијалне псовке са опсценим или неопсценим елементом чији је објекат псовања треће, тј. лице које не

---

¹ Реч је о телефонским разговорима који су снимани у периоду од 2002. до 2005. године, постављени на јутјуб канал у аудио формату, а који су транскрибовани за потребе нашег истраживања.

² У наставку нашег рада, наведена имена биће обележена на следећи начин: Балкан Бој= Б, Стојан Ерић= С, Драгица Ерић=Д. Осим наведених имена, у анализираном телефонском разговору, као споредни субјекти, појављују се њихова ћерка и зет: ћерка=Ћ, зет=З.

учествује у комуникационом чину као и псовке с опсценим елементом које припадају сфери екскреционих активности.

2. Експресиви

2.1. Псовке с опсценим елементом из сфере сексуалног чина

У анализираном корпусу установили смо да су псовке с опсценим елементом из сфере сексуалног чина најбројније. Псује се речима којима се одређују најближи родбински односи, делови тела, имена особа, предмета, религијске светиње: црква, Бог, Богородица, светитељи, верски празници. У псовкама које су исказане реченицама са устаљеним редом речи најдоминатнији је презент глагола *јѣбати* употребљен најчешће у првом и другом лицу једнине, ређе у трећем, а никада у множини. Осим у презенту, глагол *јѣбати* наведен је у футуру, оптативу и императиву. Поред глагола *јѣбати*, појављују се и глаголи синонимног значења: *набити* и *турити*,

У наставку овога рада псовке су систематизоване на основу фреквентности појмова који чине предмет псовања.

2.1.1. Најближи родбински односи

Реципијент у највећем броју случајева емитеру поруке псује мајку, дете, ћерку и оца у циљу разарања његовог духовног и моралног интегритета будући да породица у српској традицији поседује култ светиње. У псовкама које се углавном користе у контексту проклињања или претњи, уз наведене лексеме најчешће стоје различити атрибути чија је улога постизање што већег степена експресивности и перлокуционог ефекта. Такође, у посматраном корпусу уочили смо знатно присуство акумулативних псовки, односно псовки с

Вулгаризми у дискурсу телефонских разговора...

напоредним елементима, које се на појединим местима укрштају са клетвом која, упућена вишим силама, тежи намирењу имагинарне правде и разарању физичког интегритета и материјалне стране емитеру поруке. Исто тако, висок степен експресивности постиже се комбиновањем псовки с опсценим и интерпелативних псовки с неопсценим елементом метафоричког или метонимијског порекла о чему ће бити речи у трећем поглављу овога рада.

2.1.2. Мајка

С. Јебем ти мајку. Јебем ти маму. Мајке ти га набијем. Јебем ли ти маму лоповску. Јебем ли ти маму ја у пичку. Јебо ти он матер у пичку. Маме ти га набијем. Маме ти га набијем у пичку. Маме ти га Јовићке набијем. Маме ти га набијем слепачке. Мајке ти га набијем вашљиве. Мајке ти га набијем вашљиве у пичку. Јебем ти мајку мајчину. Маму ти јебем покварену. Маме ти га покварене набијем. Пичка ти материна да ти пичка материна. Мајке ти га ја набијем безобразне у пичку. Јебем ти мамицу хохитаплерску. Маме ти га набијем блесаве и манзупске. Маме ти га набијем у пичку пролетерске. Јебем ти наницу у пичку. Јебем ти мамицу курвинску. Маме ти га набијем у пичку курвинске. Јебем ти нану усрану вашљиву.

2.1.3. Деца

С. Јебем ти дете у пичку. Јебем ти детенце у пичку. Јебем ти дете. Јебем ти дете и женско и мушко. Јебем ти дете рођено. Јебем ти детенце и живо и мртво. Јебаћу ти дете и унуче. Јебем ти чедо. Јебем ти дете голо. Јебем ти дете криво да ти јебем дете криво, оно што си га зачео. Јебем ти дете хохитаплерско. Јебем ли ти детенце слепоотачко.

Јебала те ћерка. Јебем ти детенце што га имаш крваво. Јебем ти дете мајчино. Дете ти крваво циганско јебем.

2.1.4. Отац / свекар / жена / сестра / баба

С. Јебо те мој отац и тебе твој. Јебо те мој тата и тебе твој. Јебо те отац. Јебо те отац што ме дираш више. Јебо те онај ко те направио. Јебо те отац те јебо у пичку. Јебо те женин свекар. Јебала те жена. Јебем ти сестру и све ти мајчино јебем. Јебаћу ти селе, само полако. Јебала те баба.

2.1.5. Породица

С. Све ти јебем. Све ти јебем курвинско. Све ти живо јебем. Све ти живо јебем што имаш. Јебем ти све и цео кућни праг. Јебем ти фамилију и све ти јебем. Јебем ти кућу и кућиште. Јебем ти све ти јебем и фамилију ти јебем. Сви те редом јебали што су поред тебе ближњи. Све ти живо јебем што имаш у куће и ван куће. Све ти јебем под Богем. Све ти жарко јебем под Богем.

2.2. Соматизми

2.2.1. Курац / муда

С. Изеш³ ми курац. Изеш ми курац и ова муда килава. Изеш ми курац овај загуљени. Испушиши ми курац. Да ти дам курац, није главу, марш. Турим⁴ те на курац. Уватиши ме за го курац. Да ме уватиши за курац. Имам курац да ти га метнем у уста. На курац да ми говориши. Све сам прошо, али нисам тебе нашо да ми курац мало

---

³Потребно је нагласити да се глагол *изести* у комбинацији са опсеном лексемом *курац* веома често користи у поменутој руралној средини уместо глагола *попушити*.

⁴ Реч је о дијалектизму који је такође у фреквентној употреби у селу Велики Шилеговац.

Вулгаризми у дискурсу телефонских разговора...

подојши. Да ми загуљши курац. Куј си ми курац, турим те на мојега. Да те турим на овај курац липов. Јел оћеш да ми мало пушиш курац? Посисаш ми овај загуљени курац.

Б. Стегни ме за киту, баба.

2.2.2. Пичка

С. Изеш ми пичку. Изеш ми пичку ову окорелу. Појео ми пичку. Појео ми пичку ову огуљену. Изеш ми пизду ову огуљену, јел знаш. Појео ми пичку уместо прасета за Божић. Можеш да ми полижеш ову смрдљиву пичку. Лижеш ми ову смрдљиву пичку. Турим те на ову пичку окорелу. Е, да ме уватиш за ову пичку рутаву. Јебем ти дете / маму / све у пичку. Јебо те Стојан у уста те јебо.

2.2.3. Уста / вилица

С. Јебем те у уста. Јебем те у уста полудела. Јебем те у уста блесава. Јебем те у уста балава. Јебем те у уста барабска. Јебем ти вилицу.

2.2.4. Дупе

С. Јебем те у дупе усрано.

2.2.5. Душа

С. Јебем ти душу.

2.3. Властита имена / национална припадност /
ословљавање / назив институције / чин вођења љубави

Б. Стојана могу добити, прекинуло се? С. Јебо ти он матер у пичку. С. Ма јебо те Стојан. Б. Јебо те Раденко. С. Јебо те Миливоје Јовић. Море, јебо те Анте. Б. Јебо те Преда. С. Јебо те Преда и ти њега. С. И краљ

Иван Јовановић

Петар те јебо. Д. Јебо те Драган Којић. Јебала те Кеба. Јебо те Београд да те јебо Београд. Јебо те Загреб. Јебо те Турчин. Јебала те госпођа. Јебаће те СУП тебе ускоро. Јебала те пошта. Јебо те секс.

2.4. Називи јела / предмета / животиња

Д. Јебо те кајмак. Јебем ти колаче. Јебем ти леба. Јебо те телефон. Јебо те коњ. Јебо те мајмун. Кучићи да те јебу.

2.5. Религијске светиње / небеска тела

Д. Јебем ти бога и цркву. Јебем ти цркву. Јебао те католички Божић. Јебо те мртви католички... С. Јебем ти сунце. Јебем ти и Св. Аранђела. Јебо те Св. Петар.

2.6. Псовке из сфере сексуалног чина са напоредним елементима

С. Јебем ти дете женско и мушко. Јебем ти и женско и мушко и мајку и ћерку и сестру и све ти живо јебем. Јебем ти све живо и децу и мајку, сестру и све ти јебем. Јебем ти дете и жену и женско и мушко и све ти јебем живо што имаш. Јебем ти мајку и сестру и децу и дете и све ти живо јебем. С. Јебем ти децу и мајку и сестру и жену, све ти курвинско јебем. С. Јебем ти дете и мајку и сунце и бога, ја данас славим Божић а ти ме зајебаваш, јебем ти све живо. С. Јебем ти дете у пичку и мајку и Св. Аранђела. С. Јебо ћерку своју и жену и мајку и све редом. С. Јебем ти фамилију и дете и све ти јебем. Јебем ти чедо и кућу и кућиште. Јебем ти сестру и дете крваво. Јебо те Преда и сваки те јебо жив. Д. Јебо те Стојан и отац и мајка и ћерка и сви редом. Д. Јебо те Стојан и отац и мајка и дете и ћерка и сви те редом

Вулгаризми у дискурсу телефонских разговора...

јебали. Д. Марш, јебо те Стојан и отац и ћерка и мајка и све живо што имаш. Д. Јебем ти све ти јебем и фамилију ти јебем. Црква те јебала и отац и мајка и сви редом те јебали што су поред тебе ближњи. Испушиши ми курац, јебем ти дете рођено. С. Јебо те мајмун, јебала те ћерка, јебала те жена, сви те редом јебали и маме ти га набијем. Ти немаш појма о животу где живиш. Д. Јебем ти дете криво и мајку и оца куј ти даде то у руке.

2.7. Псовке из сфере сексуалног чина које се укрштају са клетвама и/или претњама

*С. Све ти јебем! Дабогда ти деца слепце водила!
С. Све ти живо јебем! Не кукало ти ништа и не певало у дворишту! Дабогда ти опустело! Кућа ти се превртала!
Д. Јебем ти децу и жену и дабогда ти све пусто било! С.
Јебем ти мајку и жену и дете и све ти живо јебем што имаш!
Дабогда ти све изгорело и оћорело! С. Дабогда ти кућа изгорела на Божић, све ти жарко јебем под Богом!
Д. Јебем ти дете мајчино! Дабогда погинуо чим кренуо из авлије!
Д. Јебем ти душу, даће Бог да ти се умори!
Дабогда те Бог мучио као што ти мене мучиш! Д. Јебем те уста! Рак ти грло стего!*

*С. Јебаћу ти мајку у пичку ако ти будем дошао.
Јебаћу ти ја маму. С. Јебаћу ти дете и унуче! Вукла ти се црева по насипу! С. Ја ти кажем да ћу те гађам пушком, у то да будеш уверен, мајке ти га набијем ваљиве!*

3. Псовке с опсценим елементом из сфере екскреционих активности

Псовке из сфере екскреционих активности које садрже опцене лексеме *говно, срати / насрати, пишати / набурити* у највећем броју анализираних примера користе

се у значењу *проклињати*, док смо у неколико случајева забележили семантичку компоненту *не причати глупости* (С. Једи говна. Ћ. Ти си из гована) и *оканити се некога* (Д. Појео говна! С. Па онда јеђи говна! Једи говна и посисаи ми овај загуљени курац).

Д. Докле да ме јебеш, уста ти се насерем и набурим пуна мртва, да ти се у уста насерем! Д. Ма серем ти се у уста пуна и набурим! Д. Иди тражи млађе жене, уста ти се серем и набурим пуна! Д. Серем ти се у уста! Д. Пишам ти се у уста пуна! Д. У уста ти се серем што ме стално зајебавааш!

4. Интерпелативне псовке с неопсценим елементом

У анализираном корпусу, интерпелативне псовке не садрже опсцену компоненту и најчешће се јављују као самосталне лексеме или као лексеме квалификоване неколиким атрибутима који имају експресивну и интензификаторску функцију и снажан перлокуциони ефекат. Наша анализа показује да интерпелативне псовке денотирају физички, психички и морални хендикеп псоване стране и да су најчешће метафоричког, а ређе метонимијског порекла. Такође, потребно је нагласити да један део интерпелативних псовки није заснован на метафори. У нашем истраживању уочили смо да се на појединим местима интерпелативне псовке укрштају са псовкама из сфере сексуалног чина и клетвама како би се у први план истакла илокуциона моћ исказа, његов циљ и сврха.

4.1. Метафоричне интерпелативне псовке

Метафоричне интерпелативне псовке најчешће су засноване на сличности особина, у нашем случају са особинама дивљих или домаћих животиња, и на

Вулгаризми у дискурсу телефонских разговора...

сличности вредности, у нашем случају са вредностима појединих појмова: *Б. Мајмуне*⁵! *Мајмунчино!* Јел сапуњаш мачора, *мајмуне?* Стојане? Шта ћутиш? *Мајмуне* па јави се, *мајмуне!* *Ћ. Стоко*⁶! *Ћ. Свињо*⁷! Говори нешто! Говори, *скоту*⁸! *Ћ. Море свињо једна*, окани се од

---

⁵ У датом примеру, на основу конотативних значења лексема *мајмун*, сличност је заснована на негативним психичким особинама, а то је ограниченост у интелектуалном смислу. Дакле, емитер, рецепијенту поруке, вређа интелект, сматра га умно ограниченим човеком, глупаком и будалом. Именица мајмун, према РМС, осим наведеног, развија још два секундарна значења, која, према нашем мишљењу, нису основ за метафоричка пресликавања у датом контексту: 1) особа која слепо опонаша, подражава друге; 2) ружан човек.

⁶ Под денотатом *стока* подразумевају се све врсте домаћих животиња. На основу блискости са њиховим моралним и психички карактеристикама, развила су се три конотативна значења која се метафорички преносе на човека, у нашем случају на емитера поруке: простота, некултура, умна ограниченост.

⁷ Лексема *свиња* поседује два конотативна значења: 1) прљав, неуредан човек; 2) морално пропала особа. Сматрамо да је друго секундарно значење извор за метафоричко пресликавање, јер рецепијент поруке, будући да не познаје саговорника, не може да да свој суд о његовом физичком изгледу, већ, на основу начина и садржаја комуникације, истиче негативан аспект његових моралних особина по аналогiji са особинама које се приписују *свињама*.

⁸ Према РМС, лексема *скот* групише све четвороножне животиње, а у фигуративном смислу квалификује немилосрдну и подлу особу, те се моралне особине емитера поруке поистовећују са негативним моралним особинама наведене именице. Наведену тврдњу можемо аргументовати чињеницом да све животиње негативне аспекте свога понашања истичу у зависности од своје непредвидиве ћуди, умне ограничености, окружења у коме се одгајају и начина опхођења према њима.

мене! *С. Лешинару*⁹, *лешинару, лешинар си прави! Д. Вашкоњо*¹⁰! Јебем те, *вашкоњо! Ћ. Ма ајде бре, џукело*¹¹ *једна нескресана! С. Срам те било, рђо*¹²! *С. Ти си нула*¹³! *Ти си нула човек! Д. Марш, багатело*¹⁴! Јебо те мртви католички..., марш, *багатело!*

---

⁹ Реципијент емитера поруке поистовећује с *лешинаром* с обзиром на то да у метафоричном смислу ова птица упућује на људе који сурово, безобзирно и бездушно нападају, искоришћавају незаштићене, слабе и беспомоћне људе (Стојан Ерић је рођен 1927, а његова супруга Драгица Ерић 1930).

¹⁰ Денотат турцизма *џукела* јесте сеоски пас који није расни, пас мешанац. Из датог примарног значења развило се негативно секундарно значење које реферира о људима који су ниткови, хуље, неваљалци, дакле, по аналогији са нерасним псима који се по аутоматизму сматрају псима другог реда и који не поседују ниједну позитивну особину.

¹¹ У фигуративном смислу, наведени супстантив упућује на људе који својим поступцима и понашањем угњетавају и шиканирају друге људе. Секундарно значење дате лексеме развило се из њеног примарног значења: бескрвни инсекти који живе као паразити на човеку и животињама сишући им крв. У нашем случају, реципијент поруке употреба аугментатив *вашкоња* како би постигао што већи степен експресивности.

¹² Лексема *рђа* се у фигуративном смислу употребљава за исказивање негативних људских особина (лош, нитков), по аналогији са примарним значењем наведене лексеме која описује процес корозије на гвожђу која потпуно урушава његов квалитет и позитивне карактеристике.

¹³ Основно значење именице *нула* је број који означава непостојање било какве количине, а у фигуративном смислу, на основу блискости са примарним значењем, денотира ништавну особу, односно особу, која не поседује ниједну људску вредност.

¹⁴ У метафоричком смислу, италијанизам *багатела* означава одсуство било каквих позитивних људских вредности и особина. Секундарно значење дате лексеме произилази из

Мањи број интерпелативних псовки метафоричног порекла можемо класификовати у групу расистичких псовки, јер се њиме вређају верска осећања и национални идентитет реципијента поруке: *Б. Турчине*¹⁵! *Б. Јел Турчин ту?* *С. Јебо те Турчин!* *Б. Дај ми Турчина!* *Б. Мустафа!* *Б. Дobar дан!* Анте Павелић на телефону. *Хтео бих да честитам католички Божић данас Фрањевицу Стојану!* *Б. Мустафа,* да ти честитам Божић. *С. Јеси ли ишао у џамију, Мустафа?* *Б. Е,* да честитам Бајрам, *Мустафа!* *С. Сала малекум, ефенди Стојане!*

4.2. Неметафоричке интерпелативне псовке

Неметафоричке интерпелативне псовке упућују на: а) материјални статус псоване стране: *Ћ. Иди одакле си дошо, бедниче један!* *Ћ. Ти, мученику један!* *Јел ти дужан куј шта?* *С. Срам те било, несрећо,* што ме ометаш са сваког посла. *С. Нема ништа од тога!* *Ти си пролетер!* *Јебем те у уста, пропали тину;* б) психофизички хендикеп: *Ћ. Иди у ону твоју страћару ако имаш, легни спавај, пијанцуру једна сеоска;* в) физички хендикеп: *С. Слепче!* *Ти си слепец за мене!* *Јеси разумео, слепче слепави.* *Б. Клемпо;* г) психички хендикеп: *С. Шо бре не спаваш,*

њеног примарног значења, а то је одсуство важности неког предмета.

¹⁵ Претпостављамо да емитер реципијента поруке намерно ословљава муслиманским и католичким именима, третира га као припадника њихових верских заједница и дубоко задира у духовну страну његовога бића због тога што унапред зна да ће његова реакција бити пропраћена низом псовки са опсценим елементом. Као аргумент за нашу тврдњу можемо узети чињеницу да су Срби највећи број злодела и тортура управо претрпели од стране муслимана (Турци) и католика (Хрвати) и да се највећом могућом увредом за једног Србина православца сматра његово поистовећивање са њиховим верским, националним и идеолошким убеђењима.

будало једна. С. Е, моја будало, е! Д. Маму ти јебем покварену, идиоту! С. Ти си дегенерик, ти си специјалка. Д. Марш, лудаку; д) морални хендикеп: С. Једна си обична багра, један обичан олош, једна обична сокачара! Не знам како бих могао све да те назовем. Јел ти јасно? Д. Јебем те, битанго! Д. Онда прочачкај уши, говнаре! Ћ. Пропао си ти! Јел имаш сестру, ону твоју добру, па њу скидај голу, смрденко! С. Ти си штрока! С. Смрдуљо усрана, усрана смрдуљо!

4.3. Метонимијске интерпелативне псовке

У посматраним разговорима, метонимијске интерпелативне псовке заснивају се на три различите метонимијске везе. Прва веза подразумева да се интелектуална или морална особина именује делом тела, у нашем случају соматизмима којима се обавља екскрециона активност: Б. Где си *пичко*? С. Знаш те *пичко* која си. Да знаш да ћу те тужим. С. Ти си *курчева прашина*. Ти си *го курац*. Ти си *курац липов*. Ти си *пичкин дим*. С. Ти си дошао до нуле, *пичко*! Друга веза имплицира означавање појма презименом или именом: Ћ. Узнемираваш старе људе, *барабо*¹⁶! Ћ. *Барабо*! Питам те јел ти дужан што Стојан? Ћ. Марш, *барабо*! Трећа веза успоставља однос целине и дела, односно, целина се означава именом дела: Д. Докле да ми досађујеш овојзе *пичке окореле*?! Д. Јебем те, *пичко орутавела*, рак те стего!

5. Референцијалне псовке

Референцијалне псовке са опсценим или неопсценим елементом јесу најмалобројније у нашем

---

¹⁶ Лексема *бараба* употребљава се у значењу: *пробисвет, неваљалац, олош* према имену разбојника Барабе-Вараве, уместо кога је према јеванђељу разапет Христ (РМС 2007: 62).

Вулгаризми у дискурсу телефонских разговора...

корпусу. Углавном реферирају о моралном и психичком хендикепу или се употребљавају у контексту проклињања трећег лица које не учествује у комуникационом чину: С. *Багра* у селу или ван села ме, да простите, три године јебава телефонски. С. Два месеца, господине, мене мучи *та багра*. Ја не знам шта да радим више и где ћу. С. ...јер ја сам човек заузет пословима и ја то рачунам да је то најгора *багра*. С. Ја имам проблем с *неком будалом* што ме три године провоцира на телефон. С. Ко те направи, *јебем му кућу и праг*. С. *Ма јебем Брадилка, бре!*

6. Вулгаризми у форми фразеологизама и поштапалица

У фразеологизмима и поштапалицама преовладава статичка компонента са називима гениталија, посебно супстантивом *курац* за разлику од псовки из сфере сексуалног чина у којима доминантну улогу има динамичка компонента, односно глагол *јебати* и његови синоними које смо већ поменули у првом поглављу овога рада.

(Бити) *глуп као курац* (бити потпуно глуп) Б. Како си *глуп као курац*; *јести говна* (причати глупости) С. Ти си своје завршио! Само можеш да *једеш говна*. Д. Оћеш још *да једеш говна*, дете ти криво јебем; *не коштати пичку воде* (не вредети ништа) С. *Ти не кошташ за пичку воде*; *скинути се с кривака некоме* (оставити некога на миру) С. Ја нисам био у пошти, али он неће да ми се *скине с кривака*; *таћи некоме у курац* (досађивати му, нервирати га) С. Ја ти кажем да ћу те гађам пушком. То да будеш уверен. *У курац си ми тако*;

С. Ништа од тога нема да буде, *ни го курац*¹⁷! Б. Ало. С. *Куј ћеш курац!* Д. *Курац да ми тако говориш!* С.

---

¹⁷ У зависности од контекста и дате ситуације, синтагма *го курац* може се употребити као метонимијска интерпелативна псовка или као поштапалица, што је случај у датом примеру.

Иван Јовановић

Пише да ми загуљши курац. С. Опрем¹⁸ добро! Опрем пичко! Б. Шта ради Стојан? З. Јебе радознале! Д. Куј си ми курац! С. Испред продавнице? Чуј ми курче испред продавнице (да воде љубав). Кој ће нам курац љута?!

7. Вулгаризми у форми доскочица

Вулгаризме исказане у форми доскочица карактерише рима и динамизам комуникације са саговорником: Б. Стојане! С. Молим. Б. Опалим те голим. З. Молим. Б. Опалим те голим. З. Мудима по зубима. Д. Куј ти дао телефон? Б. Раде. Д. Куј Раде? Б. Раде гаде, што те јебо! С. После преузима разговор нека женска која је казала мојој жени: *Ти се држи за волан мене јебе твој Стојан!*

8. Директиви

С. Стојане, *јел сапуњаш мачора?* Б. Ма дај ми Стојана да га *јебем мало*. Б. Баба, дај главу. Д. *Да ти дам курац*, није главу. Марш у Топоницу. Б. Стојане, *јел јебеш ти ту твоју краву?* С. *Шта би имао ти да ми даш на јебање?* С. Питам ја тебе одакле си пустио књигу? *Из дупета* сам је пустио. Б. Је си ли чула како сам *зајебо* Стојана пре неки дан? С. Када да се нађемо и колико желиш? Б. *Хоћеш у дупе да ме јебеш?* С. *Јел мрдаш дупетем?* С. Шта да пијемо? Б. Ало баба! Д. *Спремао за децу печење од моје пизде*. Д. Има да тимариш *пичку* ако ништа друго. Ти ће га *сишеш*, е ту је сласт. Б. Ја ћу да га *пушим*. С. Ти да га *пушиш*, дабоме, нећу ја! Д. *Е, да ме уватиш за ову пичку рутаву!* Б. Е, онда нема *пичке*.

---

¹⁸ Ова поштапалица, која је најфреквентнија у нашем корпусу, значи „натаћи некога на мушки полни орган“ и заправо представља скраћеницу за изјаву: „Одупрем се добро да ти га што боље набијем“. *Опрем* је иначе прво лице презента глагола *одупрети*, „ослонити се“, а сама реч потиче из пиротског округа и означава „набијени дрвени клин са широким облим врхом“.

9. Репрезентативи

3. Он је заузет. *Он јебе ове млађе*, неће ове старије.
3. Ма ти си човек већ *орутавео*. *Он јебе оне што немају
длаке на дупету*. С. И кучићи неће *се јебу* испред
продавнице. С. Чујеш, па твоја *пичка* смрди, а то мене не
интересује.

9. Закључак

У анализираном дискурсу телефонских разговора установили смо да интеракција између емитера и реципијента поруке обилује вулгаризмима, најчешће псовкама, као особиним експресивног и емотивног говора, које су, у већини случајева, конвергентне са клетвама или претњама или су по својој форми акумулативне, што има за циљ стварање илокуционе моћи исказне јединице и перлокуционог ефекта садржаја емитоване поруке. У светлу теорије говорних чинова, превасходно експресива, остала контекстна окружења у којима се осим псовки јављају вулгаризми у анализираном корпусу јесу фразеологизми, поштапалице и доскочице. Вулгаризми су такође употребљени и у оквиру говорних чинова директива и репрезентатива.

Наведене исказне јединице разликују се по својој језичкој форми и по ефекту који производе у говорном чину. Њихова обележја везују се с једне стране за комуникацијски чин, првенствено за намеру говорника, а с друге стране за форму исказа. Када је реч о псовкама, форманти који улазе у њихов састав јесу најчешће соматизми из сфере сексуалног чина или екскреционих активности: *курац*, *пичка*, *дупе*, *јебати*, *срати*, *пишати*, као и глаголи којима се денотира фелација: *пушити*, *сисати*, *лизати*, *појести*. У нашем корпусу, псовке су разврстане према сфери употребе (сексуани чин,

екскреционе активности), према томе да ли садрже или не садрже опсцени елемент (интерпелативне псовке, референцијалне псовке) и према облицима полисемије њихових главних конституената (метафоричне интерпелативне псовке, неметафоричне интерпелативне псовке, метонимијске интерпелативне псовке). Најфреквентнија лексема у псовкама јесте глагол *јѣбати* са својим синонимисјким варијантама *набити*, *тури*. Потом следе глаголи *пушити*, *испушити*, *сисати*, *јести*, *насрати*, *набурити*, *полизати*. Сви се они јављају у четири основна обрасца: императивном, са именичким објектом (*једи говна*), са ближим заменичким и даљим именичким објектом (*испуши ми курац*), оптативном, са заменичким субјектом, ближим заменичким и даљим именичким објектом и прилошком одредбом (*јебо ти он матер у пичку*), са именичким субјектом и заменичким објектом (*јѣбала те ћерка*), субјекатском релативном реченицом и заменичким објектом (*јебо те онај који те направио*), именичким субјектом, заменичким објектом и зависном клузом (*јебо те отац што ме дираш више*), презентском, са глаголом, заменичким и именичким објектом (*јебем ти мајку*), са глаголом, заменичким и именичким објектом и прилошком одредбом (*јебем ти мајку у пичку*), са глаголом, заменичким и именичким објектом и постпозитивним атрибутом (*јебем ти дете крваво*), са глаголом, заменичким објектом и прилошком одредбом (*јебем те у уста*), са глаголом, заменичким објектом, прилошком одредбом и постпозитивним атрибутом (*јебем те у уста полудела*), са именичким и заменичким објектом, глаголом, прилошком одредбом и постпозитивним атрибутом (*мајке ти га набијем у пичку вашљиве*), са прилошком одредбом, заменичким објектом и глаголом (*у уста ти се насерем и набури*) и футурском обрасцу са глаголом, заменичким и именичким објектом (*јебаћу ти дете и унуче*), са глаголом, заменичким

Вулгаризми у дискурсу телефонских разговора...

објектом и именичким субјектом (*јебаће те СВП*), са глаголом, заменичким и именичким објектом и прилошком одредбом (*јебаћу ти мајку у пичку*). Наша анализа је такође показала да се у псовкама, у којима се глагол *јебати* јавља у презентском обрасцу, као модификацијски елеменат доминира интензификаторска партикула *ли* (*јебем ли ти маму ја у пичку, јебем ли ти дете слепоотачко*). Из посматраних примера закључујемо да се у псовкама, у улози агенса, могу наћи властита имена, предмети, национална припадност, институције, сакрални елементи, соматизми и животиње, док се у улози пацијенса најчешће налазе чланови породице попут мајке, сестре, жене, оца, детета, бабе и соматизми. Реципијент емитеру поруке најчешће псује породицу како би му разорио духовни и морални интегритет будући да се породица у српској традицији сматра светињом. Метафоричке интерпелативне псовке фондиране су на аналогiji са особинама животиња и са вредностима одређених појмова, док су метонимијске интерпелативне псовке базиране на различитим метонимијским везама на основу којих се морална и интелектуална особина именује делом тела, именом или презименом номинира дати појам или када се делом означава целина. Неметафоричне интерпелативне псовке упућују на материјални статус псоване стране, на њен психофизички, физички, психички и морални хендикеп.

Наша анализа такође показује да се референцијалне псовке односе на треће лице које не учествује у комуникационом чину, али које је предмет псовања у интеракцији између емитера и реципијента поруке. У нашем корпусу референцијалне псовке се употребљавају са опсценим елементом или без њега.

У анализираним примерима, фразеологизмима и поштапалицама номинира се и одржава субјективни

Иван Јовановић

однос према исказаном садржају, који је резултат не индивидуалног, него колективног доживљаја предмета и појава, па се може закључити да они одражавају дух језика и народа. Вулгаризмима у форми доскочица, као духовитим опаскама, динамизира се комуникација са саговорником, док се вулгаризми у оквиру директива користе како би говорник натерао, приморао или приволео саговорника да нешто учини, односно, како би се показала говорникова намера. На крају, вулгаризмима у оквиру репрезентатива говорник износи своја уверења и сазнања о свету, стварима и људима који га окружују.

ЛИТЕРАТУРА

- Богдановић 1998: Недељко Богдановић, *Опсцена лексика*, Просвета, Ниш.
- Богдановић 1997: Недељко Богдановић, *И ја теби: избор из псовачке фразеологије*, Просвета, Ниш.
- Дешић 1998: Милорад Дешић, Неки аспекти проучавања опсцене лексике, *Опсцена лексика, зборник радова*, Ниш, 29 – 39.
- Imami 2007: Petrit Imami, *Beogradski frajerski rečnik*. Beograd: NNK International.
- Јовановић 2015: Иван Јовановић, Дискурзивна вредност опсцене лексике у француском и српском језику. *Језик, књижевност, дискурс, зборник радова*, 567 – 587.
- Мутавцић, Сивачки 2015: Предраг Мутавцић, Ана Сивачки, Балкански језици и опсцени дискурс. *Језик, књижевност, дискурс, зборник радова*, 551 – 565.
- Остин 1994: Џон Остин, *Како деловати речима: предавања на Харварду 1955. године*, Матица српска, Нови Сад.
- РМС 2007: *Речник Матице српске*, Матица српска, Нови Сад.

Вулгаризми у дискурсу телефонских разговора...

- Rouayrenc 1996: C. Rouayrenc, *Les gros mots*. Paris: Presse universitaire de France.
- Savić, Mitro 1998: Svenka Savić, Veronika Mitro, *Psovke*. Novi Sad: Futura Publikacije.
- Savić, Mitro 1998: Svenka Savić, Veronika Mitro, *Diskurs telefonskih razgovora*. Novi Sad: Futura Publikacije.
- Savić 1995: Svenka Savić, Istraživanje savremenog gradskog kompleksa: upotreba psovki, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane, zbornik radova*, 23/2, 161 – 176.
- Savić 1995: Svenka Savić, Istraživanje savremenog gradskog kompleksa: upotreba psovki. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane, zbornik radova*, 24/1, 123 – 133.
- Serl 1991: Džon Serl, *Govorni činovi. Ogled iz filozofije jezika*. Beograd: Nolit.
- Шипка 2011: Данко Шипка, *Речник опцених речи и израза*, Прометеј, Нови Сад.

ИЗВОРИ

- <https://www.youtube.com/watch?v=vxzSF-RVEgQ>
- <https://www.youtube.com/watch?v=YqGMnqHT8yQ>
- <https://www.youtube.com/watch?v=EnUBlQrPjG4>
- <https://www.youtube.com/watch?v=e7UOd1M3GvU>
- <https://www.youtube.com/watch?v=H5tETmPOLSU>
- https://www.youtube.com/watch?v=W_AmHKkKkOw
- <https://www.youtube.com/watch?v=8lliexj9aOE>

Ivan N. Jovanović

LES VULGARISMES DANS LE DISCOURS DES
CONVERSATIONS TÉLÉPHONIQUES : UN EXEMPLE DE
COLLECTIVITÉS RURALES

Résumé

L'utilisation des vulgarismes dans la communication quotidienne est un phénomène fréquent dans notre société moderne. Ce genre de discours émotif et expressif, qui caractérise les personnes de différents âges et de deux sexes, se manifeste généralement sous la forme d'insultes, principalement comme un moyen d'expulser la frustration, de montrer l'agressivité ou comme une réaction au choc perçu. En partant de la théorie des actes de parole, cet article traite l'utilisation des vulgarismes dans le discours des conversations téléphoniques dans les collectivités rurales à savoir le village de Veliki Šiljegovac dans la municipalité de Kruševac. L'analyse, basée sur des entretiens téléphoniques de trois interactants: l'émetteur (*Balkan Boj*) et les destinataires (*Stojan Erić*, *Dragica Erić*), montre que les insultes avec l'élément obscène du domaine de l'acte sexuel sont les plus nombreuses et sont principalement destinées aux membres de la famille (*enfants, mère*), aux éléments religieux (*Dieu, Vierge, saints, Église*), c'est-à-dire, aux sentiments religieux du destinataire insulté afin de détruire son intégrité morale et spirituelle. En second lieu, en termes de fréquence, sont classées des insultes interpellatives avec l'élément non obscène qui peuvent être métaphoriques (*bovins, singes, cochon*) et non métaphoriques dénotant un certain handicap physique, mental ou moral du destinataire (*aveugle, putain, dégénéré*). En troisième position se trouvent les insultes référencielles avec l'élément obscène se rapportant à la personne qui ne prend pas part à l'acte communicationnel (*je baise Bradilko*).

Mots clés : vulgarismes, insultes, discours, conversations téléphoniques, Veliki Šiljegovac, contenu sémantique, langue serbe.

Стеван Ј. Бугарски*
Самостални истраживач
Српски Семартон – Темишвар

УДК 811.163.41`373.47(498)

ПСОВКЕ У СРПСКОМ СЕМАРТОНУ

До сада се нико од Срба у Румунији није бавио темом псовки; додуше ни опценом лексиком. Излагање је синтеза истраживања обављеног у селу Српском Семартону, до 1992. године, када су Срби чинили 84,3% од свега 968 становника. Истраживање је обављено теренски, праћењем. Циљ истраживања је био да потврди постојање и ове врсте друштвене комуникације изван матичнога језичког простора и евентуално предочи особености.

Запажено је да у месту постоји опцена лексика, да се она ретко користи у непреносном значењу, али да се ипак употребљава у синтагмама, у пејоративном значењу и у надимцима; највише пак долази до изражаја у псовкама.

Кључне речи: Срби у Румунији, Српски Семартон, опцена лексика, псовке

1. Приступ. Српски Семартон је село на западу Баната, тридесетак км удаљено од Темишвара. Документарно је први пут поменуто 1333, али без детаља о структури становништва. Српска црква Вазнесења Господњег документарно је потврђена 1742. Нове цркве су грађене 1757. и 1832 (обе још постоје) [Бугарски 2004/2: 252-256]. Већ у XVIII веку становници су углавном Срби; 1938. српски живаљ је заступљен са 98,9% од свега 1677 становника [Костић 1941: 111], а према попису из 2011. са 35,6% од свега 921 становника [Степанов и др. 2014: 30]. Бележење псовки међутим обављано је до 1990. године, док је становништво било

---

* adrianasida@yahoo.com

Стеван Бугарски

великом већином српско (1992. Срби су чинили 84,3% од свега 968 становника) [Степанов и др. 2014: 30].

Сеоски атар се граничи са српским селима (Дињаш, Иванда), немачким селима (Бијанак, Улбеч), маџарским (Маџарски Семартон) и румунским (Ђулвез). Што се тиче суседа, Маџари највише и најгоре псују, за њима Румуни и Срби подједнако, а најмање псују Немци. Везу су мештани одржавали поглавито са Дињашом и Ивандом, па се не би могло рећи да је псовање каква позајмица, односно да није карактеристично за српски живаљ.

2. О опсценој лексици. Такозвана опсцена лексика у Српском Семартону има неколико употреба.

Нормално би било да се највише употребљава на правом природном месту и у непреносном значењу, али не бива тако. У том смислу најређе се употребљава, и то искључиво у најинтимнијим односима (рецимо, између супружника, између љубавника или у разговору између присних пријатеља). Но пошто настаје природна потреба да се појмови везани за пол изразе, граде се и устаљују којекакви сурогати ради замене: *врабац, миш, мика, пика, пиша, туцање, живљење* и слично. Једина реч за коју обично не траже замену јесте: *курвање* са свим облицима њенога корена.

Као деца, ми смо, дакако крадом, обезбедивши се да нас нико не може чути, имали подругљиве опсцене питалице, брзалице и песмице, које смо од старијих другара научили и млађим другарима пренели; примери: *Кажи ашов! – Изеш курац бирташов; Кажи: нећу! – Изеш ајгирову свећу; Ди си га нашо? – У житу; Шта ради? – Сиса киту; Ој девојке, девојке, шта вам расти мед ноге? – Вама расти коровина, моме курцу ладовина;*

Псовке у Српском Семартону

Цуриле, цапариле, пичке курца напариле, курац нема очи, па у пичку скочи итд. Све се то сматрало здраво брезобразним и казивано је само у интимном душтву.

Но док се опсцене речи избегавају у директном значењу, од њих се граде синоними, који се затим користе уместо обичних пристojних речи. Кад се нешто стврдне, кажу: *укурчило се* или *ускурчило се*, а нешто блаже: *ускордањило се*; отуд преносно за гордог човека: *Шта се курчи?!* Кад је штогод замршено, кажу да је *зајebано*; кад се неко опаметио, кажу: *Дошло му из дупета у главу*; кад је нешто узалудно или бесплатно, кажу: *За курцово здравље*; пример: *Неће Ђердан* (уметнички ансамбл) *да дође за курцово здравље*, то јест бесплатно; *Отишло за курцово здравље*, то јест узалуд; кад тврде да штогод нећеш добити, кажу: *Добићеш курац*, мало одређеније: *Добићеш курац оцов* (или *очин*), а ублажено: *Добићеш очин*; такође: *Добићеш пизду* (или *пичку*) *стринину* (или *материну*); кад нешто не можеш постићи ни по коју цену, кажу: *Ни да га јebеш*; пример: *Не да, ни да га јebеш*; кад нешто није ни за што или се не да оправити, кажу: *Мож да га јebеш*; кад хоће да нагласе како не мисле да неком угађају или да се додворавају, кажу: *Одман ћу да га љубим у дупе!* За украсти кажу *спичкати*, за упропастити – *сјebати*, за преварити – *подјebати*, за награбусити – *најebати*; пример: *Сам најebo*, мало појачано: *Сам најebo (жутог) мачка* или у народном десетерцу: *Јebo нисам, ал најebo јесам*; за глупости кажу *курцорије*; пример: *Почо он да говори његове курцорије*. Сви ови и овакви синоними су распрострањени и избегавају се само у присуству врло младих или врло поштованих особа.

Опсцена лексика се користи и у пејоративној функцији, да би се неко/нешто испотценио/испотценило или омаловажио/омаловажило. За подсмевање или

Стеван Бугарски

недолично поступање кажу: *јебавање*; пример: *Немој да ме јебаваш* и *Немој да се јебаваш од мене*; у истој функцији користи се и глагол *зезати*; пример: *Немој да ме зезаш*; *Немој да се зезаш од мене*; *Ал сам га зезно!*; за човека тврдоглавог и недоказаног кажу: *зајебан*, мало одређеније: *зајебан у главу*; кад когод жели место које му не припада, кажу *надрко се*; пример: *Шта се надрко на бину, кад не пева?!*, понекад и одређеније: *Шта се надрко кав курац?!* Ако ћеш мушкарца испотценити, кажи му: *јебац*, *куруцбрија* или *пичкарош*; хоћеш ли женску, ту ти је израз: *пичка*, са варијантама: *пичка очупана*, *пичка рутава*, *пичка клапава*, *пичкобила*, *фљондура*.

- Д. Р. звани С. (†1989) рече ми једном за неку сеоску девојку да је у *Темишвару шнајдерица која пара курцове*.

Ако се штогод ради формално, кажу *јебанција*; пример: *Ради (кав) од јебанције*. Ако ће испотценити чији говор, кажу: *отворио пичку*, *развалио пичку*, *лупа пичку*, ако ли нечији плач, кажу: *пизди се*, *испиздио се*, *распиздио се* или: *криви пичку*. Осећа ли се когод нелагодно, каже: *Кав курац у ладну воду* или *Кав говно на кишу*; добије ли штогод без труда: *На курац дошло*, а изгуби ли: *На курац дошло*, *на курац отишло*. Ако се когод шећка тамо-амо, кажу: *Се шета кав пичка преко баите*. Постоји и сликовито поређење: *Пипа ко слепац пичку*. Најзад, свако се биће, па и сваки предмет може заменити речју *курац*; пример: *Не да овај курац* (неко забрањује или се нешто испречило на путу).

Са опсценим речима грађене су прдачине (локализам: надимци) и људи се њима редовно именују без устручавања; примери: *Буца*, *Буцарица*, *Дрка*, *Дркајка*, *Какеш*, *Какешница*, *Курса*, *Курацан*, *Пиждра*, *Пичкарика*, *Пурак*, *Пурцика*, *Пуцош*, *Трта*, *Усра*, *Фуцка*, *Шурка*. Оне

Псовке у Српском Семартону

се употребљавају у свакодневном говору, у сваком друштву, па и у присуству самих особа.

Али све је то мање-више узгредно, а опсцена лексика у Српском Семартону има водећу улогу у псовкама, и ту највише долази до изражаја, јер је практично незаменљива.

До сада се темом псовки, додуше ни темом опсцене лексике, нико од Срба у Румунији није бавио. Овај приступ, урађен на основу теренскога вишегодишњег праћења добро познате родне средине, лишен је ризика витоперења која настају при коришћењу упитника. Покушај да се сагледа стање бар у једном селу могао би допринети да се боље процени распрострањеност овога вида језичког фонда и друштвене комуникације у српским срединама изван Србије.

3. *О псовкама.* Псовка је у Српском Семартону распрострањена.

Ко све псује? Псују мушки, женске, стари, млади, па и деца, свако на свој начин, и то кад су сами, кад су у друштву својих вршњака, неретко и у било ком друштву, па и јавно на улици или у средствима јавног саобраћаја.

Кад се све псује? Кад је човек љутит: *Матер му његову!* Кад је весео: *Матер му његову!* Кад се чему чуди: *Матер му његову!* Кад се свети: *Матер му његову!* Кад му нешто не полази за руком: *Матер му његову!* Кад му полази – опет! При свађи, при послу, при шали или тек онако из чистога пријатељства Семартонци један другог псују, при чему логични нагласак игра велику улогу.

И за саму радњу псовања има више глагола синонима: *ружити, пцовати, запцивати, кркати,*

Стеван Бугарски

одмеравати, частити, а за коришћење одређених псовки – има посебно изведених глагола: *лебарати* – кад се псује хлеб, *богарати, пришитати, фрасати, курцарати, пичкарати, зајебавати* итд.

Кога/шта све псују? Ког човека, жену (најчешће матер, стрину, тетку, сестру, и то живе или мртве), животињу, биљку, сунце, звезде, небо, светитеља, па и било који предмет или појаву, независно од реалности или фиктивности, физичке изводљивости или неизводљивости глагола псовке.

- Слушао сам Ј. П. званог П. (†1998) како се обраћа унуцима: *Сам вам казо да нејдете код кучића, јебем вам матер и вама и кучићима.*
- П. Р. († око 1947) је псовао ветар. То било овако: његови укућани возили сено, а он у дворишту пластио; док ли они да стигну са следећим колима, да површе, напео се ветар, па му изврнуо и што беше саденуо. Онда он, кажу, бацио вилу насупрот ветру и опсовао: *Јебем ти кочијаша!*

Пошто су псовке историјска категорија а пратим их педесетак година, према времену када су претежно коришћене, односно забележене, доживљавам их као *старинске и савремене*.

Старинске су псовке које сам слушао пре више деценија, углавном од старијих жена и људи, а сада се срећу ретко, управо све ређе. Изгледа да оне одумиру са одумирањем својих носилаца – генерација наших сељака рођених крајем XIX века.

Савремене су псовке још увек у редовном оптицају.

Псовке у Српском Семартону

Према томе ко их претежно користи псовке се разврставају на *женске* и *мушке*.

Женске су псовке оне којима се служе претежно особе женског рода. *Мушке* су псовке оне којима се служе претежно особе мушког рода.

Према реченом, псовке се условно могу разматрати по групама:

- *Старинске женске псовке;*
- *Старинске мушке псовке;*
- *Савремене женске псовке;*
- *Савремене мушке псовке.*

Свака група има својих особености, и подела је подесна за описивање и приказивање, али није ни једина, ни искључива: групе не треба сматрати строго одељенима. Ако у нечему има растегљивости, пропустљивости и прожимања, онда то у псовкама снажно долази до изражаја и треба имати у виду када се иста псовка, истоветно или са малим изменама, нађе у више група.

Псовке имају основне, просте облике, али се могу и развијати; примери појединих општих поступака:

- додавањем придева уз помен предмета који трпи радњу псовке (примери: *шашав*, *дупат*, *зрикав*), да би увреда била већа;
- додавањем уз придев показне заменице трећег лица једнине или множине, чиме придев постаје наглашенији (примери: *оно шашаво*, *оне голшаве*, *ону криву*);
- додавањем личне заменице првог лица једнине на крају псовке, што може бити наглашавање да псовач жели да лично изврши радњу глагола (пример: *Ручак ти твој ја!*), али може бити чисто

Стеван Бугарски

функционално појачавање псовке без конкретне семантике заменице (пример: *Пичка ти материна ја!*);

- додавањем презента глагола *знати* у облику другог лица једнине, као наглашавање псовке, да не би прошла неопажена (примери: *Јебем ти матер, знаиш! Пичка ти материна, знаиш!*);
- понављањем глагола псовке у коњуктиву, чиме се истиче да се псовачка радња обавља без икакве користи, па и смисла, само из злураде жеље или из чисте обести (пример: *Јебем те да те јебем!*);
- глагола
- дометањем шестога падежа именице на коју се односи (примери: *Јело ти сас женом! Ручак му и човеком! Очи му с дететом!*)
- састављеним изговарањем енклитика уз реч, чиме се добија у динамици изговора (пример: *Удупете твоје! Укураџочин!*)

У свим развијеним облицима псовка добија у јачини.

3.1. *Старинске женске псовке* се могу сврстати у неколико подгрупа.

3.1.1. Псовке којима псовачица изражава жељу да неке небеске или природне силе учине нешто псованоме; примери основних облика: *Богови те боговали! Громови те громовали! Фрасови га фрасовали!*; примери развијених, односно наглашених облика: *Громови те громовали да те громују! Фрасови га фрасовали оно зрикаво!*

Овакви глаголи, изведени од именица, не срећу се у обичном говору и значење им није потпуно јасно. Извесно, као у свакој псовци, њима се изражава жеља да се псованоме догоди што зло, или у крајњем – непријатно; полазећи од тога може им се посредно

Псовке у Српском Семартону

наслутити семантика. Уосталом, семантика глагола у псовкама је споредна, главна је сама злурада жеља; иначе би се тешко могла схватити изведеница *боговати*.

3.1.2. Псовке којима псовачица изражава конкретну жељу да онога кога псује неко/нешто *гази*; примери основних облика: *Газила те бика! Газиле га вашке [кере]! Газиле је виле!*, са необавезним редоследом речи; примери: *Вашке те газиле! Виле је газиле!*; примери развијених облика: *Газиле те виле, оно неваљало! Газила те бика, да те гази!*

И у Семартону глагол газити је ономим и означава: а) да неко табанима прелази преко нечега/некога; пример: *Немој газити то блато / по блату*; б) полно парење у птичијем свету; пример: *Патак гази патку. Да л се гази та живина?*

Пошто нема помена о птицама, смисао глагола *газити* у псовкама могао би, бар на први поглед, бити прелажење ногама преко онога кога псују.

3.1.3. Ако, међутим, псовке овога типа повежемо са другима, које изгледају последичне: *Рик' у тебе! Лај' у тебе! Вил' у тебе!*, са подвојеним снажнијим, израженијим облицима; *Рик' у тебе да риче! Лај' у тебе да лаје! Уиле виле у тебека!*, може се са вероватноћом сматрати да оно *газити* имати и своје друго значење, односно да између *Газила те бика!* и *Рик' у тебе да риче!* постоји и садржајна веза.

То не искључује сасвим могућност да бар у појединим случајевима буде у питању гажење ногама; вероватни пример: *Невоља те газила!*

3.1.3. Псовке којима псовачица изражава жељу да онај кога псује буде на неки начин усмрћен или бар

упропашћен уз садејство немани или природних сила; примери основних облика: *Гром пуко у тебе! Гром те ударијо! Гром те убијо! Гром те сабијо! Гром те спалијо! Сунце те спржило! Неволѣ те изеле! Ваишке те појеле! Ала те појела!*; примери развијених облика: *Неволѣ те изеле оно шашаво! Гром пуко у тебе да пукне! Гром те сабијо да те сабије! Сунце те спржило да те спржи! Ала те појела да те поје!*

Исту у суштини глаголску радњу могу да обаве и разне болештине; примери основних облика: *Боља те нашла! Прии' те нашо! Фрас те нашо! Фрас те уватијо! Шлог те ударијо! Шлог те стрефијо!*; примери развијених облика: *Фрас те снашо оно бећарско! Шлог те стрефијо да те стрефи!*

3.1.4. Псовке у којима псовачица не призива помоћ са стране, него нагони онога који је псован да сам на своју штету изврши радњу, и то да оде некамо откуд нема повратка; примери основних облика: *Иди у стаман[ију]! Иди у пустош! Иди у невољу! Иди врагу! Иди у фрас! Иди у франце!*; примери развијених облика: *Иди у пустош да идеш! Иди у невољу да идеш! Иди врагу да идеш!* Ретко се пожели и нешто мање од потпуне пропасти; примери: *Иди у госин! Уста те болела!*; *Уста те болела оно жвалаво!*

Опита напомена уз старинске женске псовке. Не будући изражене речима повезаним за пол и полни сношај, старинске женске псовке се не сматрају ни безобразним, ни срамотним. Жене не зазиру да у друштву, пред млађим светом, па и пред децом кажу: *Фрас га уватијо!* или *Иди у франце да идеш!* Када се, међутим, зрело размисли, ове псовке су најгрубље, најужасније, најстравичније. По њима се можда најбоље

Псовке у Српском Семартону

види да су у питању клетве или у најмању руку да псовку и клетву није лако разграничити.

3.2. *Старинске мушке псовке.* Старинске мушке псовке су доста једноличне и готово редовно елиптичне: углавном недостаје глагол, па се управо не зна (или не казује) тачно какву то радњу призива псовач на рачун псованога; примери: *Деда ти твога! Попу ти твога! Главу му његову! Ручак јој њен! Јело ти твоје! Залобај вам ваи!* итд.

Лично мислим да се овде, као и у савременим псовкама, подразумева глагол *јebати*, па би, на пример, *Главу му његову!* у ствари значило: *Главу му његову јebем!* итд. Ипак, пошто глагол није изричито присутан, остаје могућност псовачу да тврди и друкчије.

- Слушао сам Ц. Д. званог С. († око 1950) како, љутит и нервозан, јури комшијску децу која му стрве сламу и виче за њима: *Сунце вам ваише... пољубим!*

Биће ипак да се бар у највећем броју случајева подразумева глагол који се не без разлога изоставља. У прилог томе иду и проширени облици псовки; примери: *Главу ти твоју ја! Сунце ти оно калајисано! Ручак ти онај материн и човеком! Нану му милу ја! Главу ти твоју ону вољуску [волујску]!* Посебно на то упућује низ псовки у којима се полни нагласак мангупски овлаш прикрива, ублажава подметањем раздеобног предмета између псовача и псованога, па ће се рећи: *Гаће ти твоје! Гаће ти оне женске ја! Гаће ти сас женом!* – иако је провидно, мада сада псовачима и не било увек у свести, да се глаголска радња псовке не може задржати на – гаћама.

Стеван Бугарски

Сем што су у овој групи псовке блаже, пошто није доречена глаголска радња, има могућности да се оне и даље блаже. Рецимо, ако старији човек псује какво дериште, онда читавом изразу придаје некако веселији призвук, истичући да оно што псује и није за псовање, јер је дечије; примери: *Ручак ти дечији! Семе ти дечије! Наћве ти дечије ја!* итд.

Најгрубља је у овој врсти псовка са нескривеном намером накараднога обављања полног сношаја; примери: *У дупе те оно твоје ја! У дупе је оно дебело сас курвом!* итд.

- Посебно стоји пример псовке: *Оцило ти материно!* Реч *оцило* је потпуно заборављена и среће се само у овој старинској псовки. По томе је вероватно да је псовка настала у давнини, док је реч била у оптицају, можда и док се *оцило* као предмет са *кременом* користило за произвођење варница. Пошто је, међутим, у питању *оцило* које припада женској особи, претпостављам да је у питању ипак полна радња, односно да се под *оцилом* подразумева женски полни орган, на који би псовач мушким полним органом као *кременом*, креснуо.

Општа напомена уз старинске мушке псовке. Немајући у склопу изражен глагол, старинске мушке псовке допуштају разна тумачења, па бивају и довитљиве, и безазлене, у сваком случају најблаже од свих група псовки, те се мало избегавају у друштву.

3.3. *Савремене женске псовке.* Савремене женске псовке представљају извесно богатство грађе и разноврсности.

3.3.1. Најчешће псовачица изражава жељу да неко има полни сношај са оним кога псује. Увредљив је не

Псовке у Српском Семартону

полни сношај као такав, него неподобно свођење парњака у сношају или посебнога накарадног начина извођења сношаја.

Као узречица долази призивање полнога сношаја са оцем; примери: *'бо те, 'бо га, ... 'бо ји отац* (или *баба*) итд; конкретније пуним глаголом: *јебо те, јебо вас, јебо ји*; итд. који се сматра грубљим ако је нагласак на првом слогу: *јебо те, јебо вас, јебо ји*; наглашено: *јебо ми те, јебо ми га, јебо ми вас, јебо ми ји* итд. и особито: *јебо ми те, јебо ми га, јебо ми вас, јебо ми ји*. Псовке овога склопа, са скраћеним глаголским обликом, па и са пуним глаголом док је нагласак на другом слогу, не сматрају се сасвим непристојним, и жене их користе не зазирујући од друштва и окружења.

Другдеш се опет, да не би било родоскврњења, глаголска радња псовке поверава неком ко је из разних разлога за то погодан или са псовачицинога становишта пожељан; примери: *Јебо те шволер! Јебо те магарац! Јебале те кере!* Ту се не пази увек на граматичко слагање, па се може рећи и: *Јебала те магарац!* и *Јебо те кере!* У вези са овим стоји и чудна псовка: *Јебо те фела!*

Проширени облици се већ осећају као непристојни и углавном се избегавају; примери: *Јебо те отац да те јебе! Јебале те кере да те јебу! Јебо те отац онај твој! Јебо ти баба тај твој посо! Јебо те баба оно шашаво (оно чкиљаво, оно разроко, оно пусто итд.)! Јебо ми те отац и с курвом!*

Дакле, полни сношај је схваћен као нормални природни чин, те се ове псовке користе углавном за псовање особа женског рода, над којима их може нормално извести подмет мушког рода.

Стеван Бугарски

Ретко, али бива да псовачица изражава жељу да се псовачка глаголска радња не изврши било како, него на одређени, неприродни и накарадни начин; примери: *Јебо те отац у уста твоја! Јебо ми те баба у главу!*

После свега реченог прозвучаће чудно али потребно да устврдимо да се ово женско псовачко *јебање* каткад ипак не осећа као полни чин него као неодређено искаљивање једа; примери: *Бо ји с гускама, никад да дођу с баре! Јебо те отац с клупчетом како се мрсиш! Отац те твој с преслицом, како кидаш!*

3.3.2. Скоро сви пређашњи склопови долазе у оптицај и уз замену прижељкивања полнога сношаја каквом погрдном радњом, коју и псовачица може сама да изведе, најчешће *срањем*; примери основних облика: *Да те серем! О, серем га!* Ту сада долазе проширени облици са детаљима: шта наиме конкретно потпада под псовачки глагол и како и колико: *Серем јој нос! Серем те у уста твоја! Серем те трпед на јопет! Серем те да те серем! Серем те шашавог! Серем те оно слинаво! Серем те оно жвалаво! Серем је с курвом!*

Но иако сада псовачица има могућност и слободу да сама обави глаголску радњу, она каткад прибегава замени, уступајући извршење неком или подеснијем или за псованогa увредљивијег; примери: *Серу кере твоју диплому! Сера ђаво твоје школе!*

- Занимљиво је да је у вези са овом подгрупом настало неколико ширих склопова (пример: *Серем те, да те серем; Пишам те, да те перем; Пувам те, да те сушим!*), али још занимљивије да се псовање понекад развије у дијалог, па псовачица мора да отрпи увредљиве одговоре онога кога је псовала; примери: *Убриши се око уста! Ал имаш*

Псовке у Српском Семартону

*велико дупе! Имаш дупе да насереш цели сокак!
Сереш по целим селу! Сери на трње, па убоди дупе!
Изеш радњу!* и слично.

3.3.2. Као посебна подгрупа стоје псовке у којима псовачица тера онога кога псује да сам отидне на какво неприлично место, али не као у старинским псовкама у стаманије и пропасти, него у полне органе, који могу бити или не бити потпуно именовани; примери: *Иди у очин!
Иди у гајздин! Иди у твог бабу! Иди у твоју нану! Ајд у пизду стринину! Да идеш ти у оцов!*

3.4. *Савремене мушке псовке.* Савремене мушке псовке су највише у оптицају или су тако примећене, с обзиром да су јасно изражене, те не дају повода околишним тумачењима.

3.4.1. На прво место долазе псовке у којима псовач изражава жељу да има полни сношај: са псованом особом или било с ким, па и било с чим што припада псованоме; облици: *Јебем те...! Јебем ти...!* Глагол има више облика који представљају извесну лествицу вредности, односно грубости, отприлике овако: *'бен, јебѐм, јебем, да јебем, јебóмути, јебомити.* Глагол је најчешће у првом лицу једнине (подразумевано *ја*), а радња прелази на друго и треће лице оба рода (*те, ти, га, му, је, јој, вас, вам, ји, јим*). Сем у презенту, глагол може да буде у будућем, па и у прошлом времену; у оба случаја има појачано значење; примери: *Јебаћу ја вас да ме памтите! Јебо сам ти нану!*

Поспрдно, понекад и шаљиво обављање глаголске радње долази обично када се псују мушке особе; примери: *Јебем те у уста! Јебем те у дупе! Јебем те у нос! Јебем те у хрњу! Јебем те за врат!*, дакле свакојако, не ради сопственога задовољства, напротив, са

Стеван Бугарски

одвратношћу, али ради наношења што веће увреде псованоме.

Проширени облици су чести и зависе од маштовитости псовача; примери: *Јебем те да те јебем!* *Јебем те оно шашава!* *Јебем те с таким човеком!*

Ако је псована особа мушкарац, псовачка радња се може пренети на женске особе његове породице али и на предмете које припадају разним особама у породици; примери: *Бен ти матер!* – то најчешће; *Јебем ти тетку ону дупату!* *Јебем ти жену!* итд., па се псује: *лебац материн, дете материно, чедо материно* (и ово је један од ретких случајева када се користи именица *чедо*), особито ако је у питању женско.

Обављање глаголске радње није искључива дужност псовача, он је може препустити ком другом, па и самом псованом (*Јеби се!*) или и слушаоцу: *Јебеш таку радњу!* *Јебеш таког човека!* итд. али то чини нерадо, ретко, углавном када радња псовке не прелази на женску особу.

Псовке ове врсте могу да буду елиптичне, да не именују глаголску радњу, особито што се она лако и редовно подразумева, као и код старинских мушких псовки; примери: *Колевку ти мамину!* *Тесто јој курвино!*

3.4.2. Друга подгрупа псовки је у суштини веома слична овој, само што се иста глаголска радња исказује на други начин или једноставно уз замену глагола *јебати* разним сликовитим синонимима: *вунити, дрндати, забости, завући, заглавити, кокати, мазати, нагузити, натрћити, натаћи, натегнути, опалити, прцати, узјашиити, сатерати* итд; примери: *Сатерам ти!* *Сатерам ти ја!* *Сатерам ти нани!* *Сатерам ти до*

Псовке у Српском Семартону

*кошће! Сатерам ти до јаја! Натакнем те на курац!
Завучем ти мед ноге!*

3.4.3. Има и мушких псовки у којима терају псованога да сам отидне на разна неприлична места, али су много грубље изражене него ли у случају женских псовки, премда исказују мање опасну жељу; примери: *Иди у мој курац! Иди у три курца! Иди у пичку материну! Иди у три пичке материне! Иди у пичку стринину!* (друге рођаке скоро да не долазе у обзир). Интересантно је да се ове псовке граде и елиптички, тешко је одгонетнути због чега, јер се не изостављају опсцене речи, него безазлени глагол *ићи*; примери: *У курац! У пизду твоје матере! У курац оцов!* (што је много интензивније од женских псовки које помињу *курац очин*).

Сама опсцена реч се понекада и изоставља али се прозирно означава са *мој* и *овај мој*; пример: *Иди у мој!*

3.4.4. Чудна је псовка у којој псовач, да би увредио псованога, глаголском радњом излаже самога себи опасности; пример: *Изеш ми курац!*

3.4.5. Најзад, има псовки у овој групи у којима нисам постигао смисао и шта псовач управо жели; примери: *Пичка ти је материна! Пизда ти стринина!*

Опита напомена уз савремене мушке псовке. Све савремене мушке псовке сматрају се непристојним и углавном се избегава њихово коришћење у друштву, особито у мешовитим друштвима, где буде мушких и женских, старијих и млађих особа, особа разног образовања, рођака и слично. Иако су, по псовачкој радњи коју исказују, најближе природности и пристојности, оне су због избегавања опсцене лексике толико закрилиле лезезу месних псовки, да када

Стеван Бугарски

Семартонац каже да је опсовао, редовно подразумева савремену мушку псовку.

3.5. *Псовке као заклињање*. Заклињање се обично поима као свечан чин у којем неко изјављује да је готов сносити најтеже последице ако у било чему не испуни преузету обавезу или ако му се докаже каква кривица. У Семартону таква заклињања бивају и уз псовке; примери уз женске псовке: *Да ме убије Бог ако...! Да ме удари гром ако...! Да ми се посереш у уста ако...!*; примери уз мушке псовке: *Јебем га ко лаже, ако...! Јебо ја моју матер, ако...!* (скраћено: *Матер!*).

3.6. *Структура склопова псовки*. Структурално и функционално гледано, у псовци разликујемо пет учесника, судеоника или чинилаца:

Први чинилац – онај који псује;

Други чинилац – онај/оно кога псују;

Трећи чинилац – онај који треба да изврши глаголску радњу псовке;

Четврти чинилац – онај/оно над којим треба да се изврши глаголска радња псовке;

Пети чинилац – онај коме се псовач обраћа, који слуша псовку.

Терминологија је условна, чиниоце не треба обавезно замишљати као особе; први и пети обично бивају особе, а остали могу бити особе, али и животиње, биљке, ствари, природне појаве итд.

У овом потпуном склопу први и трећи чинилац су активни, јер обављају извесне радње, а други, четврти и

Псовке у Српском Семартону

пети су пасивни, јер трпе извесне радње. Пример: *Серу кере његову диплому*. Први чинилац, ако и скривен – *ја*, јер псујем; други *он*, јер њега псујем; трећи *кере*, које треба да изврше глаголску радњу псовке; четврти *његова диплома*, јер над њом треба да се изврши глаголска радња; пети чинилац скоро редовно подразумевано *ти*, који слушаш псовку.

У псовачким склоповима поједини чиниоци се могу поистоветити, поклопити, па тако настају извесна сажимања.

Пети чинилац може се у истој псовци поистоветити с другим, када се псовач обраћа непосредно оном кога псује; пример: *Да ти јебе отац спрежњака!* Први чинилац сам *ја*, други је постоивећен с петим – *ти*, трећи је *отац*, четврти *спрежњак*.

Могу се у истој псовци поистоветити први и трећи чинилац, то јест да онај који псује уједно и обавља радњу псовке; пример: *Сатерам му нани* (први и трећи чинилац *ја*, други – *он*, четврти – *нана*, пети – *ти*). Подслучај је када се истовремено и пети чинилац поистовети с другим; пример: *Сатерам ти нани* (први и трећи чинилац *ја*, други и пети – *ти*, четврти – *нана*).

Могу се у истој псовци поистоветити други и четврти чинилац, то јест да управо онај кога псују трпи и глаголску радњу псовке; пример: *Јебо га баба* (први чинилац – *ја*, други и четврти – *он*, трећи – *баба*, пети – *ти*). Подслучај је када се истовремено и пети чинилац поистовети с другим; пример: *Јебо те баба* (први чинилац – *ја*, други, четврти и пети – *ти*, трећи – *баба*).

Могу се у истој псовци поистоветити први чинилац с трећим, а истовремено други са четвртим, то

Стеван Бугарски

јест да псовач обавља глаголску радњу, а да псовани трпи глаголску радњу; пример: *Да ја њега јебем* (први и трећи чинилац – *ја*, други и четврти чинилац – *он*, пети чинилац – *ти*). Подслучај је када се истовремено и пети чинилац поистовети с другим; пример: *Да те јебем* (први и трећи чинилац – *ја*, други, четврти и пети – *ти*).

Могу се у истој псовци поистоветити други и трећи чинилац, то јест да онај кога псују треба и да изврши глаголску радњу; пример: *Да иде он у очин курац* (први чинилац – *ја*, други и трећи *он*, четврти – *очин курац*, пети – *ти*). Подслучај је када се истовремено и пети чинилац поистовети с другим; пример: *Да идеш ти у пизду материну* (први чинилац – *ја*, други, трећи и пети *ти*, четврти – *пизда материна*).

Посебна сажимања настају када човек (рецимо, неки Стеван), без ичијег присуства, незадовољан било чим, псује нешто своје; пример: *'Бен ти посо, Стеване!* У том случају први чинилац – псовач, други чинилац – псовани, трећи чинилац – вршилац псовачке радње и пети чинилац – слушалац сажети су у Стевану, а разликује се само четврти чинилац, који сноси радњу – *посо*.

Врхунско је сажимање када је псовка без чијег присуства упућена самом себи: *'Бен те, Стеване!* У том случају свих пет чинилаца псовке је поистовећено у једном – Стевану.

Запажа се да су сви чиниоци псовке увек присутни, било појединачно, било преклопљено, поистовећено; они су обично и именовани али се неки могу и подразумевати.

Први чинилац је обично изражен (или подразумеван) као лична заменица првога лица једине

Псовке у Српском Семартону

(ређе множине) у номинативу, што је логична последица чињенице да свако псује у своје име. Граматички он може бити именован али се може и подразумевати; парни примери: *Јебем ја таки договор! – Гаће ти твоје!*

Други чинилац је обично изражен личном заменицом другог или трећег лица једнине или множине, у дативу, као последица чињенице да је њему упућена псовка сваке врсте; примери: *Јебем ти матер! Јебем му нарав! Серем вас да вас серем! Сатерам јим до кошће!* Граматички он се не може подразумевати, јер псовка нема смисла ако се не зна тачно кога псују.

Трећи чинилац је изражен именицом или личном заменицом било којег лица и броја у номинативу. Граматички он може бити именован али се може и подразумевати; парни примери: *Јебале те кере! О, јебо те...!*

Четврти чинилац је изражен именицом или личном заменицом другог лица или трећег лица једнине или множине, у акузативу. Граматички он се не може подразумевати, јер псовка нема смисла ако се не зна тачно на кога треба да пређе глаголска радња. Ипак он може да изостане у незавршеним псовкама; пример: *О, јебем му...!*

- Овде ваља навести какву је аудио-визуелну комбинацију градио К. М. звани К. (†1966), када је псовао супругу: *Јебем ти... ту се заустављао и показивао руком мало испод колена. Наиме, женини родитељи беху носили старинску ношњу, па је то требало да се разуме као: Јебем ти дугачку кошуљу!*

Стеван Бугарски

Пети чинилац се обично подразумева као лична заменица другог лица једнине или множине, а може бити и именован, увек вокативом; примери: *Да му дете материно, пајто! Да га јебем, Стеване!*

И глаголи, иако јесу суштински део склопа псовки, могу да се подразумевају. Ако се изостави опсцени глагол, псовка постаје питомија; пример: *Матер му његову!* – иако сви схватају: *јебем*. Ако пак изостављени глагол није био из групе опсцених речи, псовка постаје грубља; пример: *У пичку материну! У курац!* – а подразумева се: *иди*.

3.7. Закључно разматрање. Псовке су, дакле, погрдне, које од којих горе (изразом или семантиком), али смо их се толико наслушали, да их понекад и не примећујемо или не колико и како би требало. Штавише, поимамо их само као нерашчлањену целину, те не запажамо ни старо језичко наслеђе (речи, изведенице, склопове) које се у њима делом одржало. Такође се не поклања довољна пажња разликовању домена псовки од домена опсцене лексике, односно домена директних и преносних значења у опсценом. Отишло се тако далеко, да је псовка понекад чиста прилика за разговор, понекад пак и узречица, уметнута поштапалица без семантичке вредности, којој се и не поклања посебна пажња.

- Псована особа, ако је и заслужила псовку, може сналажљиво да удари бригу на весеље. Преда мном је неко псовао распуштеницу: *Јебем ти дете материно!* Псована, јединица у родитеља, одвратила му је: *Лажетино! То си и летос казо, па – ништа!*
- Ж. П. звани К. (†1969) говорио је редовно: *Отинем ја укурац на вашар, ди да укурац купим*

Псовке у Српском Семартону

краву? Тражим, укурац тамо, укурац овамо – прође дан; укурац дођем кући.

- И. Б. звани Ц. (†2013) причао ми је: *'Бен га, ја вадим бакрач, он – 'бен га – пече.*
- В. К. звани Т. (†1989) рекао својим родитељима, кад их је, срдит, оставио саме на њиви: *Ја идем кући, а ви јеб' те се како знате!*
- Али су псовке и уклопљене у изреке и пословице, па и срочене у песме и стављене на ноте, тако да нема свадбе, а ни каквога бучнијег весеља, а да се не запева штогод уречено: понекад обешечачки, као прикривено, а понекад сасвим отворено. Неколико збрда здола по памћењу прикупљених примера песама, више као подстрек да се неко овим крупније позабави:

*А бабу је бу...,
А бабу је бу...,
А бабу је бува хај ујела!
А деда је бе...,
А деда је бе...,
А деда је беле гаће обуко!
Аој газде, милу ли вам нану,
Даће Бог увешћете рану,
Биће гара од ваши камара!
Шипак нани што на сокак брани
И два тати, што стоји у врати!
Гаравушо, матер ти бећарску,
Што ти носиш кецељу фарбарску!
Гаравушо, јебуму ти дете,
Што не ваљаш од главе до пете!
Шта ћу, нано, лола ме је mano,
Фрас га изо, не треба ми близо!
Та гледај га, мила мати,
Где стоји у снегу!*

Стеван Бугарски

*Та нека га, јебо з отац,
Нек га ноге зебу!
Рукавице с прстима,
У дупе вас с гостима.
А код мене тако стоји:
У дупе вас, гости моју!*

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Бугарски 2004/2 – Стеван Бугарски, *Семартонски летописи. Књига друга*, Темишвар
Костић 1941 – Слободан Костић, *Срби у румунском Банату*, Темишвар.
Степанов и др. 2014 – Љубомир Степанов, Весна Степанов, *Статистички подаци о Србима у Румунији. Осавремењено издање*, Темишвар.

ОСТАЛА ЛИТЕРАТУРА

- Недељко Богдановић (ур.), *Опсцена лексика*, Ниш 1998.
Недељко Богдановић, *И ја теби*, Ниш (Шесто издање) 2012.
Данко Шипка, *Опсцене речи у српском језику*, Београд – Нови Сад 1999 (поновљено издање под насловом *Речник опсцених речи и израза*, Београд – Нови Сад 2011).

Стеван Ј. Бугарски

БРАНЬ В СЕРБСКОМ СЕМАРТОНЕ (СРПСКИ СЕМАРТОН, РУМЫНИЈА)

Резюме

Сие изложение является синтезом исследования выполненного в родной деревне автора, Сербском Семартоне, итогом многолетнего наблюдения на местности. Выяснилось

Псовке у Српском Семартону

что основу брани составляет непристойная лексика, сквернословие, которое, вне ругательства, употребляется редко, да и тогда в переносном значении.

В зависимости от времени когда использованы или когда автором замечены, также в зависимости от тех, которые ими преимущественно пользовались, ругательства воспринимаются как: старинные женские, старинные мужские, современные женские и современные мужские. В старинной женской брани немного сквернословия, из-за того она не считается обидчивой в обществе; все-таки по своему содержанию она ужасна и является лимитом между браню и проклятием. Современные мужские ругательства, хотя иногда бывают даже добронравными, из-за обильного сквернословия чаще всего считаются непристойными, обидчивыми и ими не пользуются в обществе, особенно когда бывают люди разного пола или возраста.

В структуре брани охвачено пять факторов (участников или исполнителей); одни из них являются активными, инные пассивными.

Кроме своего основного пользования и назначения, брань вошла намёком в различные синтагмы, в поговорки, в любимые словечка, в присяги, даже и в песни, составляя часть общественной коммуникации между местными жителями.

Опубликование скромного материала, хоть и относящегося только к одной деревни, вызвано намерением подчеркнуть единственность вида и эдакой коммуникации между сербами в Сербии и между сербами которые никогда не жили в Сербии.

Ключевые слова: сербы в Румынии, Српски Семартон, сквернословие, ругательства, брань

Данијела Р. Поповић Николић*

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

Департман за српску и комапаративну књижевност

ПСОВКЕ У ДЕМОНОЛОШКИМ ПРЕДАЊИМА

Заснована на веровањима која у основи имају практичну функцију – да заштите човека чије је постојање и деловање условљено и његовим односом према свету оностраних сила који га окружује, демонолошка предања у први план постављају демонско биће и човека. У овом жанру усмена прозе њихов сусрет подразумева укрштање двају светова које доноси несклад, угрожавање актера (првенствено човека) и опасност од потпуног уништења. Између осталог, такав сусрет обележен је потребом човеком да се одбрани од деловања демонске силе. У те сврхе, актери који припадају људском свету користе различите облике акције вербалног и невербалног карактера. У раду ће бити анализирани псовке, упућене различитим адресатима и са другачијим циљем, као и њихова корелација са одређеним облицима опсцене невербалне комуникације.

Кључне речи: демонолошко предање, опсцена лексика, псовка, демонско биће, усмена књижевност

Основу демонолошких предања, краћих прозних форми у којима су актери демонско биће¹ и човек, чине

---

* danijela.popovic@filfak.ni.ac.rs

* Захваљујем др Снежани Самарџија, др Зоји Карановић, др Биљани Сикимић и др Љубинку Раденковићу на драгоценим саветима који су помогли да на другачији начин посматрам и решавам бројне недоумице са којима сам се сусретала бавећи се овом тематиком.

¹ По мишљењу Мелетинског, главни актер у демонолошким предањима је демон: „У биличкама се обични људи, који ступају у контакт са духовима, не јављају као јунаци; јунаци су

веровања о постојању демонског света који се на одређеном месту и у одређено време прожима са људским, угрожавајући трајно или привремено човеково физичко или духовно здравље, егзистенцију уопште. Границе између ових светова у одређеним ситуацијама наглашавају се различитим средствима како би се свако нашао на својој страни и напустио туђу. Као једно од таквих средстава појављује се људски глас, као „најснажнији и најоучљивији маркер овог света“ (Левкиевскаја 1999: 54), глас који виком или шапутањем изговара грдњу, клетву, псовку и тако гони демона од себе. Заштитна, али и нападачка функција псовке у демонолошким предањима остварује се захваљујући звучном ефекту, али и семантиком вербалног исказа.

Истраживање места, облика и функције које псовка има у демонолошком предању спроведено је на грађи која се условно и уопштено може одредити као старија и новија, будући да је обухватала записе од Вуковог доба до прве половине 20. века и оних који су настали од друге половине 20. до првих десетлећа 21. века². Записи демонолошких предања у тзв. новијим изворима бројнији су, између осталог и због тога што је ова усмена врста углавном остајала ван интересовања записивача и истраживача у првом поменутом периоду (Милошевић Ђорђевић 2008: 107), као што је и псовка као један од облика кратких говорних умотворина углавном занемаривана у фолклористичким научним истражива-

---

овде, у сваком случају, основни објекти приказивања – сами духови” (Мелетински 2009: 54).

² Првој групи припада грађа у: Карацић 1972, Чајкановић 1999, другој: Раденковић 1991, Марковић 2005, Златковић 2007, Динић 1999, док Карановић 1989 припада обема групама, будући да обједињује тематски усмерене записе настале у различитим периодима.

Псовке у демонолошким предањима

њима. Уз ово, треба имати у виду и чињеницу да су усмену и писану књижевност са опсценим садржајем пратиле исте прилике: опсцени садржај је трансформисан или избациван (у *Српском рјечнику* из 1852. изостао је већи део опсценог корпуса који је објављен у *Рјечнику* из 1818. године, на пример), грађа је објављивана иностранству (Мокиенко 1994: 52) или у прилично ограниченом тиражу и за посебну употребу у одређеним издањима.³ Као илустрација нека послужи пример начина на који су у неким изворима усмене приповедне грађе у основи неопсценог карактера третиране псовке: изостављањем најфреквентнијег опсценог глагола у псовкама, његовом редукцијом, сажимањем, заменом првог дела глагола – употребом еуфемистичких форми, при чему овакве појаве могу бити и резултат аутоцензуре (према: Ристић 2010:205): „Уј, ... ве” (Раденковић 1991: 81), „Ај, мајку му” (Раденковић 1991: 81), „Гребала те баба ” (Раденковић 1991: 60), тачкама које замењују израз чије је почетно слово очувано („Е к... ćeš ih стић““ Капановић 1989: 172), као и доминацијом исказа који региструју радњу псовања (*испсујеш, напсујеш*). У исто време, у тексту су сасвим очувани и без измена остали изрази који припадају тзв. sheise култури: анално – екскрементним псовкама (Мокиенко 1994: 59), онима који именују екскреторне продукте и органе: „Да умоча, да усере” (Раденковић 1991: 31). Говорећи о објављивању опсценог материјала у Русији, које су пратиле појаве сличне нашој пракси, Борис Успенски закључује: „Издатели, в сущности не стремятся скрыт от читателя соответствующие слова, но не хотят их назвать” (Издавачи, у суштини, нису настојали да сакрију од

---

³ Готово идентичан статус псовка је имала и у науци о језику (видети нпр. Мандић, Ђурић 2015: 265-267).

својих читалаца одговарајуће речи, само их нису приказивали) (Успенски 1994: 54).

Под псовком смо подразумевали варијације структура у којима су главни елементи сексуални акт, мушки полни орган⁴, женски полни орган (Мокиенко 1994: 59), као и изразе са моделом императива неопсцених глагола чију валентност попуњавају опсцене речи (Ристић 2010: 199). Поред тога, пратили смо и појаву самосталних опсцених израза који у демонолошким предањима именују радње у функцији заштите од демона и припадају тзв. екскрементном типу.

У демонолошким предањима псовке и опсцене речи срећу се као записи вербалних исказа, као искази о радњи псовања у сижее или у коментарима приповедача (у којима се истиче значај псовке и објашњава њена практична, заштитна функција). Све ове исказе поделили смо на две групе према типу адресата, односно саговорника као једног од чланова комуникацијске структуре (Ристић 2010: 198). У једној су се нашли изрази које се упућују људима, у другој они који се упућују демону. Приметна је разлика у опцеаној лексици која се користи у зависности од адресата, не толико у структури колико у њеној основној намени и резултатима деловања.

Прву групу одликује употреба псовке коју човек као један од актера демонолошког предања упућује другим актерима који припадају људском свету или изговара псовке са неодређеним адресатом. Оне се користе у различитим ситуацијама: онда када је човек

---

⁴ Текст предања потврдио је доминацију облика псовке чији је основни део регистровање/ именоване сексуалног чина и мушког полног органа. У том смислу, одговара карактеристикама корпуса псовки у српском језику уопште (Богдановић 1998: 12).

Псовке у демонолошким предањима

немоћан, уплашен, када жели да изрази своје мишљење о туђим поступцима – најчешће неразумним, бесмисленим, када се чуди неуобичајеним дешавањима и слично. Псовка је најчешће обликована глаголом *јѣбати*, у скраћеним или подразумеваним (изостављеним) формама, као и доминантно појавом израза *мајка* у функцији објекта псовања⁵. Независно од свести о присуству оностране силе, јунаци у предањима псовкама реагују на неповољне околности:

– јунаку се заустави мотор на мосту и не може да настави пут: „Ај, *мајку му*, шта сад да радим?“ (Раденковић 1991: 26),

– недостаје одевни предмет: „Нема га моје гуњче, *'бем му матер!*“ (Раденковић 1991: 94),

– измиче злато за којим је трагао: „*'Бем ти злато*, што ће ми злато ако останем слепац“ (Раденковић 1991: 39).

Псовку изазивају и необичне, неочекиване ситуације:

„Шаров сукну, сави реп па бежи куде мене, набива се у ноге, сучи. Ау, *мајку му*, што ми би овај пут?“ (Раденковић 1991: 24),

---

⁵ Најфреквентнији објекти псовања у српском језику заузимају значајну позицију у систему традицијске културе. Релације (и актери) чијим се скрнављењем наноси најснажнија увреда и повређује саговорник пре свега су породичне (мајка, дете, сестра, отац) и религиозне (слава, Бог, Сунце, крст и слично) (Ристић 2010: 198, 205; Мандић, Ђурић 2015: 267-268).

Данијела Поповић Николић

„Једанпут лежал прикај овце и чул како усред ноћ свире гајде. Послушал боље – гајде. Ау, *мајку му*, какве су тој гајде у никакво време?“ Раденковић (1991:31);

– на вест да су козе у башти преко ноћи, јунак реагује псујући онога који вест доноси, при чему се псовка комбинује са инвективом: „Какве козе, чије козе? *Бем ти матер блесаву*, кво тој причаш?! (Раденковић 28)“.

Иначе, употреба погрдних израза којима се именују лица са негативним особинама (према Мокиенко) – глуп, неразуман – запажа се и у прекорима упућеним јунацима који крше табуе демонског хронотопа – бораве „на злу месту у недоба“: „Е, што толко рано идеш, *будало ни једна!*“ (Златковић 2007: 579).

Овакве псовке и изрази могу заузимати разне позиције у структури предања и функција им је углавном изражавање чуђења, прекора и немоћи. Иако су оне првобитно биле у функцији заштите од нечисте силе и биле упућене њој, у наведеним примерима адресат је човек. Ситуација или поступак са којим се човек не може изборити могу се доживети као остатак демонске хипостазе (Мокиенко 1994: 65) јер, објективно, прете човеку и његовој сигурности.⁶

Сасвим другачије су карактеристике псовки које се упућују демонима – оне увек имају функцију заштите човека, терања или уништења демона и у тексту увек

---

⁶ Упоредити пример псовања у епској песми *Бој на Чокешини* у којој мртва глава (јунак је у сукобу погубљен изненадним одсецањем главе) проговара управо псовку намењену непријатељу („Ти си Дедо, *ј..у ми ти нену!*“, Караџић 1986: 135), као израз непрекинутог отпора, супротстављања и последњег напада.

Псовке у демонолошким предањима

заузимају исту позицију. Сусрет и сукоб са бићима оностраног света који су у основи демонолошког предања реализују се у посебно маркираном хронотопу. У оквирима тзв. авантуристичког времена (Бахтин 1989: 205–206) које, преведено на „текст” демонолошког предања, подразумева период сусрета са демоном (појављивање и нестајање), псовка се јавља у другом граничном сегменту (нестајање). Као и прва граница која обележава тачку прекида уобичајеног, свакодневног, људског времена и почетак времена превиђеног „за упад нељудских сила” (Бахтин 1989: 205), тај сегмент подразумева употребу облика који сугеришу тренутно, изненадно и неочекивано нестајање демонске силе (Поповић 2012: 107): „И неки од нас *опцова* и' *тѣд несталоше* и коњи и све” (Динић 1999: 78, 79). Када је реч о структури, псовка се региструје у делу предања који се може одредити као борба против демона. Борба речима које могу повредити – псовкама – била је карактеристична за паганску обредност. Према мишљењу Бајбурина и Топоркова, комуникација са нечистом силом подразумевала је примену језичких средстава познатих обема странама: „В арсенал общения с нечистой выходила и матерная брань. Умение матерится приписывалось домовому и черту, причем если свистом можно было подозвать нечистую силу, то матерщина считалась наиболее эффективным средством её отпугивания” (У арсенал општења са нечистом силом улазила је и псовка. Способност псовања приписивала се ђаволу и кућном духу – домовом; ако је звиждуком било могуће дозвати нечисту силу, псовка се сматрала најефективнијим средством за њено гоњење) (Бајбурин, Топорков 1990: 106). У демонолошким предањима има потврда оваквог облику гласања демона: „Ја сиђем у поток и пређем преко поток с ону страну, кад оно чујем светло ми *опсова мајку* и рече: 'Срећа твоја што пређе поток, ја те тедо средим!'" (Раденковић 1991: 70).

Данијела Поповић Николић

Као псовке које размењују људи, и псовке упућене демонима у тексту предања могу бити примери изговорених псовки, записи вербалних исказа говорног лица или изрази којима говорно лице и/или приповедач региструје чин псовања у сижеу или објашњењима у оквиру коментара приповедача.

У грађи нема много примера записа вербалних исказа говорних лица као актера предања, али у њима је доминантна структура са опсценим глаголом који маркира сексуални чин: „У, *јебем ве под лево колено*“ (Раденковић 1991: 81), „*Гребала те баба у ђаволско колено*“ (Раденковић 1991: 60). Варијанте оваквих псовки срећу се у свакодневной употреби у нашем и руском језику: нпр. *јебем ли ти жену у лево колено* (Богдановић 2003: 33), *едрить твою налево* (Мокиенко, Никитина 2007, 424), *едрить твою въ корень* (Мокиенко, Никитина 2003, 175).⁷ И различити синоними израза колено у значењу порекла такође су предмет псовки у свакодневном дискурсу (пеује се род, клица, семе, лоза, клица, кућа, коска, Богдановић 2003: 23, 42). За везу са псовањем

---

⁷ Мокиенко у исту групу сврстава псовке типа *јебем те у уста, дупе, ребро, љуљку, колевку* и, истичући припадност сексуалности у псовкама митолошком синкретизму опсценог и демонског, закључује: „Первоначално такве обороти были обращени не человеку, а служили своеобразными заклятиями против „нечистой силы“, оберегом. Перенесение их на адресата брани служило своего рода признанием „дьявольской“ ипостаси того, на кого эта брань была обращена“ (Такви облици првобитно нису били упућени човеку већ су служили као својеврсна бајања против нечисте силе. Њихово преношење на адресата псовке сведочи о својеврсном приписивању ђаволске хипостазе оном на кога се псовка односила), Мокиенко 1994: 65. Да ли замена ђаво-жена у поменутом примеру српске псовке о овоме сведочи, нарочито кад се имају у виду разне демонске атрибуције у мизогиним ставовима?

Псовке у демонолошким предањима

демонског бића и семантиком коју такав израз носи чини нам се да је важније поменути податак из предања о једогоњи који оставља Вук Караџић у *Вјерованју ствари којијех нема*. Једогоња се не може претворити у вампира уколико „се ножем црнијех кора испресијецају жиле испод кољена да не би могао излазити из гроба“ (Караџић 1972: 304). Атак на колено, дакле, инхибира демонску силу.

Забележени су и примери изостављања опсценог глагола: „О матер ти твоју смрдљиву“ (Бошковић Стули 1963: 297)⁸. Поред псовке којом доминира опсцени глагол који региструје сексуални акт, у предањима има облика у којима се она реализује уз употребу израза којим се одређује мушки полни орган: „Е, *k...* ćeš ih stić' taki šantav“ – Е *k...* ćeš iskopat ti te pare” (Karanović 1989: 172). Ово је пример уочен у предању са мотивом закопаног блага, чији сиже одликује забрана говорења као услов за откопавање и освајање блага. Демонско окружује закопано благо, било да је чувар блага јасно издвојено биће (змај, ђаво) било да се само подразумева. Кршењем забране (експлицитне или имплицитне) демонско нестаје, повлачећи са собом и благо за којим човек трага. Притом је прекршај употреба људског гласа као таквог (јунаци морају да ћуте). Због тога у овом примеру, ако јунака који је опсован доживљавамо као оног који припада овом свету (у предању је атрибуиран као војник који касни за својом четом), имамо употребу псовке којом се на демона делује не садржајем и структуром опсценог, већ начином и средствима презентације, говором који је основни

---

⁸ Овај би пример могао сведочити о губљењу свести о снази псовке јер човек псује, али демона уништава дављењем. Свакако, више акција и средстава усмерених на уништавање демонског бића не чини ово предање изузетком (Видети: Чајкановић 1999: 389).

Данијела Поповић Николић

покретач акције. Међутим, хромост јунака и чињеница да одговара понављањем човекових речи (демон је у овој усменој врсти често приказан као имитатор) упућују на његову онострану природу. У том случају, требало би узети у обзир и деловање опсценог садржаја, не једино глас као агенс којим се нарушава законитост другог света који господари благом. Динамику ових облика и прожимање семантичких нивоа са истом функцијом показује пример варијанте предања у коме се псовка јавља као израз који садржајем недвосмислено тера демонско биће – хипостаза у обличју пса – („Там излази куче шарено, беле и црне шаре. И се мота, мота, мота између нође и док га не *напсујеш* нече да отиде. Напсујеш ли отиде”). Истовремено, она је и звук који нарушава правило „копа се ћутећи” и условљава нестајање блага („И комшија га *напцувал*, проговорил и парете продудњале надоле”, Златковић, 2007: 556).

Псовком се казивачи предања ограђују и штите себе и саговорника и онда када не нуде сиже предања. У једном од новијих записа, на питање истраживача да ли се вештица може по нечему познати, информаторка одговара: “ Па ја је не могу познат, *јеби јој све њено..!*” (Ђорђевић Белић 2013: 244).

Заштитну функцију имају и опсцени изрази којима се региструју стања или радње повезане са екскреторним функцијама – уринирањем, дефекацијом и пљевањем, као и ономатопејски узвици који их прате:

„И оно се тамо *помоча* и оно се изгуби”
(Златковић 2007: 500)

„Бегај од мене, *ја сам усрана и умочана*”
(Златковић 2007: 520)

Псовке у демонолошким предањима

„Па се рашири озгор па: *шврррр, шврррр* и *умоча га*“ (Раденковић 1991: 31)

„И плујемо кам њи: пу-пу-пу...тека плујемо и кажемо (Златковић 2003: 526).⁹

Овакви облици срећу се и у коментарима приповедача, чија је функција објављивање знања о демонској сили, пружање поуке која помаже у борби против ње и потврђивање искуства заједнице:

„Тој живаци, тој проклетија, тој само човек да умоча, да усере па тако да се одбрани“ (Раденковић 1991: 31),

„Требе да се помоча и они се изгубе“ (Златковић 2007: 500).

У односу на поменуте облике записа вербалног исказа говорног лица или приповедача, у демонолошким предањима много су фреквентнији примери израза којима се региструје псовање. Они се јављају у говору актера и коментарима приповедача:

„И ја испсујем“ (Златковић 2007: 563),

„Да л' се сетил, кво ли је, он опцовал и оно се изгубило“ (Динић 1999: 78),

„Једино се мож' одбраниш од њу ако се прекрстиш, ил' опцујеш, ил' прокунеш“ (Динић 1999: 78),

---

⁹ Имена демона могу у свакодневној комуникацији бити употребљена у истицању недостатака, негативних особина: чума, караконцула, сотоња (за неуредно, ружно, незграпно). Нпр.: „Кад се некој кара, па каже: – Личиш на караконцу! Иста си караконца!“ (Златковић 2007: 509).

Данијела Поповић Николић

„Аманет је од това: одма се псује. И оно бега”
(Златковић 2007: 591).

Поред псовке, у демонолошким предањима човека од демона могу штитити клетве¹⁰, басме, разне радње¹¹ (оборавање, мазање изметом, поменуто уринирање и дефекација, показивање гениталија, намицање капе на чело, ходање унатраг...), гестикулација (осењивање знаком крста), емитовање звучних или светлосних ефеката (глас – људски или домаћих животиња, најчешће петла и пса, звук пуцања пушке или звоњаве звона; ватра, жар, Сунце), употреба биља (ограђивање трњем, употреба глога, пасуља и мака, кађење тамјаном), коришћење одређених предмета (нож, метла окренута наопако). Осим у предањима, многи од ових елемената традицијске културе употребљавали су се и у календарским обредима (Агапкина 1995: 10, Левкиевскаја 1999: 51-52). У појединим примерима, актери предања користе само псовку а некад је комбинују са неким од поменутих поступака. Употребљени самостално или у комбинацији, сви они имају јасну апотропејску, али и нападачку функцију: њима се човек брани и тера од себе демонско биће, али га може онеспособити и уништити.

---

¹⁰ Успенски псовку сматра блиско повезаном са паганским басмама, клетвама, молитвама: „Поскольку те или иные представители нечистой силы генетически восходят к языческим богам, можно предположить что матерная ругань восходит к языческим молитвам или заговорам, заклинаниям; с наибольшей вероятностью следует видеть в матерщине именно языческое заклинание, заклятие” (Пошто ови или други представници нечисте силе генетички припадају паганским боговима, може се претпоставити да се псовка прибраја паганским молитвама, басмама; псовка највероватније и представља врачање, басму) (Успенский 1994: 62).

¹¹ Видети: Левкиевскаја 1999: 51-72.

Псовке у демонолошким предањима

Викање као најчешћи начин изговарања псовке може само по себи имати функцију апотропејона: треба пустити глас (у предањима „одврзал ми се језик“) и маркирати људску територију. Демону је место у просторима без гласа (у басмама се зле силе, демони болести, уроци, терају тамо „где петао не пева,/ где пас не лаје, /где мачка не мауче,/ где овца не блеји, где коза не вречи, /где говеда не ричу,/ где коњи не вриште») ¹². У појединим предањима региструје се управо вика као средство гоњења, при чему оно што се изговара не мора а може бити псовка:

„Па колко је бија јак, он повикаја: 'Вампире, бре, помери ми се од волови' (Раденковић 1991: 106),

„Ја се издерем: – Шта ћеш ту!”(Раденковић 1991: 78),

„Како сам подвикнуо, она се изгуби“ (Раденковић 1991: 43)

„Него се дисете да окамо” (Златковић 2007: 585).

На глас као средство по себи, али и на употребу погрдних речи, упућују и приповедачи у коментарима: „Кад се човек исквари, треба да га брукав, да викав по њега”(Раденковић 1991: 62). У појединим примерима запажена је комбинација подигнутог тона и псовке: „Чујем га куде ока и псује“ (Раденковић 1991: 28).

Псовка може испуњавати своју апотропејску и агресивну функцију не само средством којим се презентује већ и садржајем вербалног исказа, речима као таквим, њиховом семантиком, распоредом и слично. У

---

¹² Видети: Раденковић 1999: 200-209.

предање је уткано веровање да реч може штитити – у грађи се запажају препоруке за употребу вербалних формула одређеног типа „треба се прокуне, испцује“; „Требе да се испсује да мож да се мртвак одолечи“ (Златковић 2007: 563), али има и потврда свести о постојању посебног израза, без упућивања на израз нити на његову типологију: ја онда само прошапућем, знаш оно што се каже за ђаволи (Раденковић 1991: 78).

На посебно значење псовке и њеног садржаја указао је у једној од својих студија Б. Успенски, правећи, на основу различитих извора, паралелу између гласања пса и човека, лавежа и псовке (субјектом псовке, у ранијим фазама њеног развоја, сматра се пас¹³; семантика глагола лајати упућује на закључак да се врши идентификација псећег и људског гласања, када пас лаје, он псује на свом „језику“, када човек говори ружно и псује, он лаје, Успенски 1994: 88-89). И грађа демонолошког предања потврђује ову везу. Лавеж паса заузима исту позицију и делује на исти начин као псовка – тера злу силу¹⁴: „Па га чуше деда-Митина пцета,

---

¹³ У српском језику очуване су бројне псовке у којима се као актер јавља пас (јебо те пас, јебо ти пас матер), али се реч пас и његове варијације јављају и као инвективи (кујо, кучко, псето, пасји сине, кучкин сине). И у неким другим језицима ови се облици одређују као псовке (упоредити нпр. Hughes 2006: 23-24, s. v. BITCH).

¹⁴ Интересантан је пример чешког демонолошког предања у коме демони говоре о сили која чува село не изговарајући њено име – не могу да изговоре право име сакралног предмета (звоно – глас и одбрана) и користе перифразу „зли пси“. Амбивалентна природа пса у демонолошкој систему очигледно онемогућава припадање речи која га именује сакралном систему, на њу се не односи табу сакралне речи. С друге стране, евидентно је његово присуство на граници људског и демонског света, у функцији одбране једног и напада на други

Псовке у демонолошким предањима

истрчаше, налајаше га и оно се изгуби!” (Златковић 2007: 584). Само лавез, ујед пса и пробадање узрокују уништење вампира (у грађи нема много примера који се тичу других демона, углавном је реч о вампиру или тенцу) праћено његовом трансформацијом у пихтијасту масу:

„...нападну туј жену овчарска пцета. Али она несу њу лајала него нешто што иде с њу а не види се, његову сенћу. И кад су стигла тај пцета оно се поред њу направе питије, спитијосал се” (Златковић 2007: 587),

„Не бој се. Тој се Милевка осотоњила, ама кад ју је куче довануло, кад се спитијосала, она веће нећ да се појављује” (Раденковић 1991: 24),

„И после га пцета растргну. И тој што остане од њега тресе се ко питије” (Златковић 2007: 590),

„Делча опсува и жената се направи на питије” (Златковић 2007: 491),

„Мен ми мину крз главу да је това ђавол. Сети се ја, језик ми се одврза. Три-пути се прекрсти и три-пути реко: –Пу, ђаволе! Пу, ђаволе! Пу, ђаволе! Палашката само паде и направи се на питије” (Златковић 2007: 498).

Ако се прихвати теза да основно значење речи која обележава сексуални акт у псовкама (*јебати*) треба тражити у глаголу ударати (Мокиенко 1994: 60), веза је још јаснија: демон, вампир нарочито, бежи од пса, псовке, оштрог предмета јер му се ударцем/пробадањем/уједом нарушава телесни интегритет¹⁵. Отуд игла или уопште

(чак и из перспективе самих демона). Видети: Левкиевскаја 1999: 56.

¹⁵ У демонолошким предањима демони се могу уништити ударцем, али само једним – сваки следећи снажи и активира

Данијела Поповић Николић

зашиљен предмет као протективни инструмент, у предању, као и у погребним манифестацијама: „Ако га убоде сас иглу, вампир неће више да ги досађа на људи” (Раденковић 1991: 100), „Саг ћу те прободем сас острушку! Оно нешто зашуме како ветар и смири се” (Раденковић 1991: 25). Исто тако, глас се по себи може повезати са ударцем (Раденковић 1999: 204-205).

Према мишљењу Успенског, псовка је у словенском паганском систему имала култну улогу и фразеологија која је такву улогу обележавала сачувала се у језику чак и онда када се такве функције није било (Успенски 1994: 57). Да псовка у демонолошком предању управо оним што изриче (погрдно, опсцено) и начином на који се то изводи (доминантно гласно, мада има примера шапутања) чува трагове некадашње ритуалне функције и везе са другим манифестацијама истог карактера показују њене сличности са вербалним и акционим кодом појединих обредних манифестација. Обред терања градоносних облака изводи се уз вику и показивање полних органа. Псовка је сродна и басми, чак се и употребљавала за лечење појединих болести јер болест је зао дух који опседа човека (Бајбурин Топорков 1990: 106). Пример заштите

демонско биће које коначно уништава актера који припада људском свету. У предању из зборника приповедака Веселина Чајкановића човек ударцем по глави убија демонско биће. Занимљиво је како се у овом примеру на необичан начин успоставља опозиција пас – демон, овога пута не у функцији заштите човека од демона већ од пса (амбивалентна значења која се везују за ову животињу): „Док је она то чинила, чобанин полако извуче жив угарак и тресне је по глави. Она га замоли да је удари још једанпут, а он каже: „Ударих што ударих”. Тада жена цикне као гуја и нестане је; само остане нешто од ње, налик на ђинђуву. Ко на себи носи ту ђинђуву, неће пси на њега” (Чајкановић 1999: 393).

Псовке у демонолошким предањима

од демонског бића вируљна показује да се њихова блискост не заснива једино на заједничким функцијама које се огледају у терању демона/ демона болести. Троструко понављање израза „пу“, који је у основи инвектив („Пу-пу-пу! Ја сам усран, умочан, манете ме, бегете од мене“, Златковић 2007: 526, упореди и 520, 527), блиско је нпр. принципу ритмичног понављања¹⁶ у басмама. Заједничка им је и употреба опсцених речи екскрементног типа као и употреба императива: „Издате, брате, туј ти место неје!/ Иди у гору зелену,/ Там су виле самовиле/ у коло децу расповиле/ Ја сам усрана, умочана,/ с тешку мочку напојена,/ с пчешка говна нарањена” (Раденковић 1982: 57)¹⁷. Употреба ове увреде (пу!) у предањима праћена је, у једном од записа, регистравањем активности типичних за бајање: „Отђинемо кон'ц, врљимо белег и тека плујемо и кажемо” (Златковић 2007: 556). Душа бајалице, у појединим записима, гони нечисту силу као што је у предањима гони лавез паса: „Беште уроци низ потоци! Моја душа керуша, појуриће, ухватиће, раскинуће” (Раденковић 1999: 204). Истовремена заштитна и нападачка функција приближава псовку у демонолошком предању клетви. У традиционалном систему клетва,

---

¹⁶ Говорећи о апотропејској семантици, Е. Левкиевскаја истиче разне облике сакралног маркирања исказа («текста»). Поред риме и понављања, ту су ритмичка организација, глосолалија, прекретање исказа, етимолошка магија и набрајање (Левкиевскаја 1999: 67-69).

¹⁷ Упоредити са формулама у предањима о терању градоносних облака у пиротском крају: „Пренеси га, Цермане/ Там-там, там-там, там-там/ Долек, долек, долек/ Куде тичи не поју/ Куде деца не рову/ Куде овце не блају” (Златковић 2007: 480), из записа са теренских истраживања у Бугарској: „По планината да идеш, дето пиле не пей, тем да вврвиш! Да вврвиш по гората и по планината, дето пиле не пей, дето човек не минува“ (према: Толстој 2000: 7).“

Данијела Поповић Николић

псовка и знак крста одређују се као алтернатива једни другима („Једино се мож' одбраниш од њу ако се прекрстиш, ил' опцујеш, ил' прокунеш” Димић 1999: 78), мада се у исте сврхе користе и други одбрамбени системи. Семантички сродне, оне заузимају и исте позиције у тексту предања: у сегментима у којима се региструје присуство демона и актери делују да би заштитили себе и друге (нпр. „Вампир бебе испије. Нана каже: – Некакво отвори прозор! Ау, проклет да је, са отвори прозор!” Златковић 2007: 492). Као што се псовком демон гони даље од човека, тако се и клетвом одваја од простора који припадају људима („... to ti je u snu đavo doša, tira ga i anatema bilo. [...] No ko će takvom snu vjerovati i vraga slušati – daleko mu kuća od nas bila!” Karanović 1989: 185).

Очувана псовка у демонолошком предању сведочи о остацима давнашњих конекција првобитних усменууметничких облика са религиозно-магијским активностима (Мелетински 2009: 23). Она је употребљавана у паганским обредним манифестацијама у којима је вербални исказ имао и магијску функцију. Псовком је, у основи, брањена активност усмерена ка зачињању, рађању и одржавању живота флоре, фауне и човека самог. У древним представама и веровањима непријатељски настројене оностране силе могуће је сузбијати разним средствима, у која је као ефикасна убрајана и ружна реч (псовка, инвектив), било да је у обредним манифестацијама она пратила одговарајућу симулацију полне активности, регистрацију полног или одговарајуће физиолошке функције екскреторног типа, било да је функционисала самостално. У предањима, она чува трагове прагматике ритуалне речи – њена употреба условљава тренутно уклањање опасности: нестајање или уништење демонског бића.

Псовке у демонолошким предањима

Присуство псовке, али и других говорних облика, у грађи предања као прозне приповедне врсте, сведочи, исто тако, о порозности усмених жанрова, могућностима њиховог прожимања, као једног од основних обележја ове књижевности. Пример суживота предања као приповедне врсте и псовке као говорног жанра сведочи, између осталог и о изузетној динамици композиционо једноставних облика.

ЛИТЕРАТУРА

- Агапкина 1995: Татјана Агапкина, „Звуково поле традиционалног календаря”, у: *Голос и ритуал*, Москва: Государственный институт искусствознания, 9-10.
- Бажбурин, Топорков 1990: Алберт Кашлуфович Байбурин, Андрей Львович Топорков, *У истоков этикета*. Ленинград: Наука.
- Бахтин 1989: Mihail Bahtin, *O romanu*. Beograd: Nolit.
- Богдановић 1998: Недељко Богдановић, „Псовка наша насушна” у: *Опцена лексика*. Ниш: Просвета, 11-17.
- Богдановић 2003: Недељко Богдановић, *И ја теби*. Ниш: Просвета.
- Бошковић Стули 1963: *Narodne pripovijetke*. Zagreb: Zora.
- Димић 1999: Сандра Димић, „Казивање о сусрету с нечастивим силама из Горње Врежине код Ниша”, *Расковник*, 95-98, Београд, 78-80.
- Ђорђевић Белић 2013: Смиљана Ђорђевић Белић, „Савремена теренска истраживања традицијске културе: демонолошко предање”, у: *Савремена српска фолклористика*, ур. Зоја Карановић, Јасмина Јокић. Нови Сад: Филозофски факултет, 233-250.
- Златковић 2007: Драгољуб Златковић, *Приповетке и предања из пиротског краја. Део II – Предања*.

Данијела Поповић Николић

- Београд: Институт за књижевност и уметност:
Пирот: Дом културе.
- Караџић 1972: Вук Стефановић Караџић, *Живот и обичаји народа српскога*, у: *Сабрана дела Вука Караџића*, књига 17. Београд: Просвета.
- Караџић 1986: Вук Стефановић Караџић, *Српске народне пјесме*, књига четврта, у: *Сабрана дела Вука Караџића*, књига седма. Београд: Просвета.
- Karanović 1989: Zoja Karanović, *Zakopano blago*. Novi Sad: Bratstvo–jedinstvo: Istitut za jugoslovenske književnosti i opštu književnsot Filozofskog fakulteta u Novom Sadu.
- Левкиевскаја: Елена Левкиевская, „Голос и звук в словянской апотропеической магии”, у: *Мир звучащий и молчащий: семиотика звука и речи в традиционной культуре славян*. Ред. С. М. Толстая. Москва: Индрик, 51-72.
- Мандић, Ђурић 2015: Марија Мандић, Љубица Ђурић, „Псовка као фолклорни жанр: на примеру: *јебем ти сунце*”, у: *Савремена српска фолклористика 2*. Београд: Институт за књижевност и уметност: Удружење фолклориста Србије: Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, 261-284.
- Марковић 2005: Снежана Марковић, *Приповетке и предања из Левча*. Београд: Чигоја штампа.
- Мелетински 2009: Елеазар Моисеевич, *Увод у историјску поезију епа и романа*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Милошевић Ђорђевић 2008: Нада Милошевић Ђорђевић, „Српски фолклор и фолклористика на размеђу два миленијума”, у: *Словенски фолклор и фолклористика на размеђи два миленијума*. Београд: Балканолошки институт САНУ, 89-109.

Псовке у демонолошким предањима

- Мокиенко 1994: В. М. Мокиенко, „Русская бранная лексика: цензурное и нецензурное”, *Русистика*, бр 1/2, Берлин, 50-73.
- Мокиенко, Никитина 2003: Валерий Михайлович Мокиенко, Татьяна Геннадьевна Никитина, *Словарь русской брани (матизмы, обсценизмы, эвфемизмы)*. Санкт Петербург: «Норинт», 2003.
- Мокиенко, Никитина 2007: В. М. Мокиенко, Т. Г. Никитина, *Большой словарь русских поговорок*. Москва 2007.
<http://dic.academic.ru/contents.nsf/proverbs/>
- Поповић 2012: Данијела Поповић, „Прилеже мрак на планине: прилог проучавању времена у демонолошким предањима”, *Belief Narrative Genres/ Жанрови предања/ Жанры преданий*. Нови Сад: Филозофски факултет: ISFNR, 101-110.
- Раденковић 1982: Љубинко Раденковић, *Народне басме и бајања*. Ниш: Приштина: Крагујевац: Градина: Јединство: Светлост.
- Раденковић 1999: Любинко Раденкович, „Голос въ народных заговорах южных словян”, у: *Мир звучащий и молчащий: семиотика звука и речи в традиционной культуре славян*. Ред. С. М. Толстая. Москва: Индрик, 200-209.
- Раденковић 1991: Радослав Раденковић, *Казивања о нечастивим силама*. Ниш: Просвета.
- Ристић 2010: Stana Ristić, „Diskurs psovki u srpskom jeziku”, у: *Diskurs i diskursi. Zbornik u čast Svenki Savić*. Ur. V. Vasić. Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu, 195-212.
- Толстој 2000: Никита Толстој „Выходила потаскуха в чем мать родила”, у: *Еротско у фолклору Словена*. Београд: Стубови културе, 5-10.
- Успенски 1994: Борис Андреевич Успенский, „Мифологический аспект русской экспрессивной

Данијела Поповић Николић

фразеологији”, у: *Изабране труде, т. II, Јзык и култура*. Москва: Гнозис, 53-128.

Хјуз 2006: Geoffrey Hughes, *An encyclopedia of swearing : the social history of oaths, profanity, foul language, and ethnic slurs in the English-speaking world*. New York: Armonk: M. E. Sharpe.

Чајкановић 1999: Веселин Чајкановић, *Српске народне приповетке*. Београд: Гутенбергова галаксија.

Даниела Попович Николич

МАТ В БЫЛИЧКАХ

Резюме

Построенные на поверьях, обусловленных своей практической функцией – оберечь человека, существование и действие которого зависят и от его отношения к потусторонним силам, былички на первый план выдвигают демоническое существо и человека. Их встреча в данном жанре устного творчества подразумевает пересечение двух миров, вызывающее разлад, угрозу действующему лицу (человеку, в первую очередь) и опасность от полного уничтожения. Кроме того, встречу такого типа характеризует потребность человека в оберегах от действия демонических сил. Для этой цели лица, принадлежащие человеческому миру, используют разные формы действия вербального или невербального типа. Матерное слово хранит следы прагматики ритуального слова – его употребление вызывает моментальное устранение опасности: исчезновение или уничтожение демонического существа. Присутствие матерных слов, также как и других речевых форм, в материале быличек как прозаического типа повествования, свидетельствует еще и о проницаемости границ устных жанров, о возможностях их взаимопереплетения, что и является одним из основных признаков данной литературы.

Ключевые слова: демоническое существо, былички, устное творчество

Надежда Д. Јовић*
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет**
Депарتمان за српски језик

УДК 091=163.41“15“:81`373.47

ИМЕНОВАЊЕ ОПСЦЕНИХ ПОЈМОВА У СРПСКОЈ СРЕДЊОВЕКОВНОЈ МЕДИЦИНСКОЈ ТЕРМИНОЛОГИЈИ

У раду се на основу грађе из *Хиландарског медицинског кодекса* (препис, 16. век) анализира именовање опсцених појмова: делова тела (*детосејани уд, срамни уд, сас, чрево прохожденија*), физиолошких појава и потреба (*којех иде семе у сне, поћи себе ради, пустити ветар, пустити воду*) у српској средњовековној медицинској терминологији. Како је већина назива, које можемо сматрати терминима, словенског порекла, разматра се њихова мотивација и структура. Проверава се заступљеност те лексике у историјским речницима српског језика (Даничић, РЈАЗУ) и у савременом српском језику (РМС). На крају рада дат је речник анализираних лексема.

Кључне речи: опсцено, српски средњовековни медицински термин, *Хиландарски медицински кодекс*, етимологија, мотивација.

0. У раду се на основу грађе из *Хиландарског медицинског кодекса* (*ХМК*) анализира именовање опсцених појмова у српској средњовековној медицинској

---

* nada.jovic@filfak.ni.ac.rs

** Овај рад рађен је у оквиру пројекта *Историја српског језика* (178001), који се реализује у сарадњи Филозофског факултета у Новом Саду, Филозофског факултета у Нишу и Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу, под покровитељством Министарства науке, просвете и технолошког развоја Републике Србије.

терминологији који се односе на делова тела и неке физиолошке потребе.

0.1. Циљ рада је да се напишу ови називи,¹ да се провери њихова заступљеност у историјским речницима (Словњик, Даничић, РЈАЗУ) и да се установи да ли се користе у савременом српском језику (РМС).

0.2. Спомињање опсценог није обично ни у савременој писаној речи,² а још већи табу представљало је опсцено у прошлости, поготово у средњем веку, тако да је разумљиво што је ова врста лексике слабо потврђена у рукописима. Али, будући да је текст који је извор наше грађе медицински спис, било је неопходно именовати многе делове тела и физиолошке појаве и потребе, а међу њима и оне који су сматрани опсценим, што омогућава да сагледамо овај лексички слој са историјског аспекта.

0.2.1. У савременој медицинској терминологији обавезни су и интернационални термини, па се њиховом употребом избегавају народни опсцени називи, при чему медицинске термине разуме ужи круг слушалаца/читалаца.

0.2.2. Српска средњовековна медицинска терминологија била је, међутим, највећим делом ослоњена на српску народну лексику, како је приметио састављач *Терминолошког речника српске средњовековне медицине* Реља В.

---

¹ Већина ових назива може се наћи у *Терминолошком речнику српске средњовековне медицине* Р. В. Катића (1987), у који је унета лексика и из других српских средњовековних медицинских рукописа и краћих текстова са том тематиком (Катић 1987: 13–14); у *Речнику најважнијих термина уз рашчитано и преведено издање ХМК* (Катић 1989: 399–439), као и у Јовић 2005, али они тамо нису посебно анализирани.

² Под опсценом лексиком подразумевају се речи везане за физиолошке потребе и сексуални табу (Сикимић 1998: 48–49).

Именовање опсцених појмова у српској ...

Катић (1987: 4).³ тако да је занимљиво утврдити да ли је средњовековни лекар именовао опсцено домаћом или страном лексиком и на који начин.

0.3. *Хиландарски медицински кодекс* (препис, 16. век), из ког потиче грађа за овај рад, познат је као најпотпунији српски зборник средњовековних научних медицинских знања, заснованих на ондашњој европској медицинини. Он садржи поглавља из интерне медицине, токсикологије, педијатрије, хирургије, гинекологије, као и велики број фармацеутских и терапијских упутстава за припрему и примену лекова (Катић 1980: XIII). Важан део дијагностике био је преглед мокраће, те је значајан део *Хмк* посвећен и уроскопији.

0.4. Ексцерпирана лексика најпре ће бити представљена у семантичким пољима,⁴ затим ће бити анализирани њено порекло и састав, заступљеност у историјским речницима, као и у савременом језику, а на крају рада биће дата у оквиру речника.

1. Семантичка анализа

Поменуто је да се опсцени називи у српској средњовековној медицинској терминологији тичу неких делова тела (спољних и унутрашњих делова репродуктивних органа мушкарца и жене и неких делова пробавног тракта), одређених физиолошких појава и потреба (гастро-уринарних и сексуалних), као и лучевина људског

---

³ Исто запажање изнето је и у многим ранијим радовима овог аутора (Катић 1982: 9; Катић 1989: XXVIII, XLVII).

⁴ У овом делу рада примери су транскрибовани савременом ћирилицом, док ће у речнику бити наведена и граfiјска решења из *Хмк*, за која су карактеристичне велика неуједначеност и колебљивост граfiјских и појединих правописних решења (Јовић 2011: 85, 104).

организма које су последица поменутих физиолошких појава и потреба. У том смислу, формирана су одговарајућа семантичка поља.

1.1. Опсцени делови тела су спољни и унутрашњи делови репродуктивних органа жене и мушкарца, као и неки делови пробавног тракта.

1.1.1. Женски спољни репродуктивни органи

1.1.1.1. Простим лексемама *сас*, *сасац*, *сасца*,⁵ *сиса* именује се млечна жлезда, дојка (*мама*).

1.1.1.2. Брадавица на дојци (*mamilla*) у *Хмк* именује се простом лексемом *брадавица*.

1.1.2. Мушки спољни репродуктивни органи

1.1.2.1. Сложеним лексемама *детосејани уд*, *срамни уд*, *тајни уд*⁶ као и простом лексемом *уд* именује се мушки полни орган (*penis*).

1.1.2.2. Сложеном лексемом *проход мушки* именује се отвор мушког мокраћног канала (*orifitium urethrae externum*).

1.1.2.3. Простим лексемама *јајца*, *трошета* именују се мушке полне жлезде, семеници (*testis*).⁷

1.1.3. Унутрашњи репродуктивни органи жене

---

⁵ Термин **СЪСЦА** јавља се и у медицинским списима Ходошког зборника из прве трећине XV века (Јерковић 1995 : 31).

⁶ Уп. из других споменика: *мушки деточинитељ* (Катић 1987).

⁷ Уп. именоване истог дела тела код животиња – *муда*, за који се користи и словенска основа (в. Скок *mudo*), очигледно обична у народном језику онога доба: **КАЦЮРЪ... М□ДЦА** **W/T/ ДЪБРА** 128a/20–21 : **КАЦЮРЪ СР/Б/СКЪ□ТРОШЕТА** **W/T/ ДЪБРА** 129a/16. Остале потврде наведене су у речнику на крају рада.

Именовање опсцених појмова у српској ...

1.1.3.1. Материца (uterus) именује се простим лексемама *ложесна* и *плодва*.

1.1.4. Делови дигестивног тракта (анални отвор)

1.1.4.1. Анални отвор (rectum) именује се сложеним лексемама *проходње црево*, *црево проходеденија* или простим лексемама *црево*, *проход*.

1.1.4.2. Бешика (vesica), део тела у коме се задржава мокраћа, означава се простом лексемом *мехур*.

1.2. Опсцене физиолошке потребе тичу се гастро-уринарних и сексуалних појава и потреба.

1.2.1. Опсцене гастро-уринарне потребе и појаве

1.2.1.1. Испустити гас (flatus) означава се сложеном лексемом *пустити ветар*.

1.2.1.2. Уринирати (mingere) именује се простом лексемом *мокрити* или сложеном *пустити воду*.

1.2.1.3. Вршити велику нужду (физиолошку потребу) означава се сложеном лексемом *поћи себе ради*.

1.2.1.3.1. Велика нужда, тј. пражњење црева такође се именује описно, сложеном лексемом *долњеје проходеденије*.

1.2.2. Сексуалне и репродуктивне појаве

1.2.2.1 Полно општити са женом (cohabitare) именује се изразом *с женоју пребивати*.⁸

1.3. У опсцене појмове спадају и неке лучевине људског организма које су у вези са опсценим гастро-уринарним и сексуалним појавама и потребама.

---

⁸ Уп. *пребиваније с женом, пребудети* (Катић 1987).

1.3.1. Лучевине у вези са опсценим гастро-уринарним појавама и потребама

1.3.1.1. Мокраћа (*urina*) означава се простом лексемом *вода*.

1.3.1.2. Измет (*faeces*) именује се простом лексемом *гној*.

1.3.1.3. Сложеном лексемом *ветар у стомаку* назива се ветар (*flatus*) који је последица пробаве.

1.3.2. Лучевине у вези са сексуалним појавама и потребама

1.3.2.1. Полуција (*poluttio*), појава да се (невољно) излива мушко семе именује се изразом *иде семе у сне, иде семе в мачтани или на јаве*.

1.4. Преглед српских средњовековних медицинских термина који се тичу опсценог, показује највећу разноврсност у именовању појмова што се сматрају оличењем опсцености, а то су полни орган мушкарца (*детосејани уд, срамни уд, уд, мушки деточинитељ, тајни уд*) и анални отвор (*проходње чрево, чрево прохожденија, чрево, проход*). Разноврсност се може објаснити и тежњом за описним именовањем, која доводи до различитих лексичких реализација.

2. Порекло лексике

2.1. Порекло лексике је словенско.⁹ Међутим, приметно је да је она углавном општијег значења: *ветар*,

---

⁹ Уп. Скок: *vijati², voda, mijeh, jaje, hoditi, ud, sijati; gnjiti, brada, plod, sisati, crijevo*. Остала је нејасна етимологија термина *трошета*, који не бележе прегледани речници. Код Скока се под одредницом *tudo* може наћи податак да се код Срба, у циљу избегавања ове словенске основе, користи турцизам *ташаџи*, јд. *ташак*, коју бележи и Шкаљић (1989: *ташак*).

Именовање опсцених појмова у српској ...

вода, јаје, мехур, проход, семе, уд. Терминима се могу сматрати: *гној, брадавица, ложесна, плодва, сас, чрево.*

2.2. Према прегледаним изворима, у српској средњовековној медицинској терминологији, дакле када је било у питању именовање опсценог код човека, нису коришћене словенске основе којима се ти појмови данас именују у српским народним говорима (према Скоку нпр. *gov-no, guz-, kur-, tudo, piš/piz-, prd-, prk-no* и сл.), а који су такође словенска баштина, што значи да се настојало да се избегне народна опсцена лексика. То показују и српкословенске фонетске одлике појединих лексема: *чрево* (: нар. *чрево*), *сас, сасац, сасца* (: нар. *сиса*, која се такође јавља у тексту).

3. Састав лексике

3.1. Међу анализираним називима опсцених појмова у српској средњовековној медицинској терминологији приметан је већи број сложених лексема различитог састава.

3.1.1. Најчешћи су спојеви придева и именице, углавном општијег значења: *чловеча вода, долњеје прохожденије, проходње чрево, мушки деточинитељ, детосејани/срамни/тајни уд; проход мушки,*¹⁰

која се у контексту може појавити и самостално, разуме се, тамо где се тачно зна шта означава, нпр. *вода, проход, чрево, уд.*

3.1.2. Чести су и спојеви глагола и именице: *пустити воду, пустити ветар, поћи себе ради, с женоју пребивати,*

---

¹⁰ Остали синтагматски спојеви су *чрево прохожденија, ветар у стомаху.*

од којих неки имају паралелу у виду глагола: *пустити воду – мокрити; с женоју пребивати – пребудети*.

3.1.3. Јављају се и читаве реченичне конструкције: *(којех) иде семе у сне, (којех) иде семе в мачтани или на јаве*.

3.2. Просте лексеме су најчешће изведене речи: *брадавица, јајца, ложесна, мехир, сасац, сасца, плодва*.¹¹

4. Заступљеност у историјским речницима и у савременом српском језику

4.1. Због свог значења и табуа који је прати, опсцена лексика је, као што је познато (Сикимић 1998: 49), генерално веома слабо потврђена и у историјским и у дијалекатским речницима. У историјским речницима ретка је и зато што се практично не јавља у старим писаним изворима, а и због тога што је нерадо уношена у речнике (изузетак је РЈАЗУ). И дијалекатски речници ретко и непотпуно пописују ову врсту лексике (Ћупић 1998: 41).¹²

---

¹¹ Изван ове класификације као просте лексеме јављају се *гној, сас, проход*.

¹² Започета провера заступљености средњовековне медицинске лексике, која се тиче опсцених појмова, у дијалекатским речницима говора са тла југоисточне Србије брзо се показала као узалудан посао, нарочито када су у питању старија издања, тако да није обављена у свим речницима. Ретке су потврђене лексеме попут: *гној* 'ђубре': *говно* '1. измет', *гнои/гноји*¹ 'лучи гној', *гнои/гноји*² 'ђубри', *мејур* '3. бешика од свиње' (Стојановић 2010), *мејур/меур* 'плик' (Елезовић 1998), *мејур* 'мехур; осушена и надувана свињска бешика као играчка за децу' (Живковић 1987); *гнојит, гнојим*, у значењу *рус*, а не у значењу 'измет' (Елезовић 1998).

Именовање опсцених појмова у српској ...

4.1.1. Тако Прашки речник старословенског језика (Словњик) од речи посведочених у *Хмк* бележи у разматраним значењима само **ГНОИ** и **ЛОЖЕСНА**, при чему је друга лексема потврђена на јужнословенским просторима. Остале пронађене речи (**ВОДА**, **ПЛОДИТИ**, **ПЛОДОВИГЪ**, **ПРОХОЖДЕНИЕ**) имају другачија значења.

4.1.2. Даничићев *Речник* (Даничић 1975) има *вода* 'мокраћа', ак. ај. **СЪСЦОУ** уз потврде глагола **СЪСАТИ** (именица, дакле, није посебно наведена), а *проход* се не јавља као медицински термин већ у значењу 'канал за одвођење нечистоће'.

4.1.3. РЈАЗУ пописује следеће лексеме: *вода*, *уд* – без одредница, али и са значењем 'полни орган', *јајце*, *ложа* – 'код жив. постелица', *проход* – ретко 'задњица'.

4.2. У савременом српском језику, на основу увида у грађу шестотомника Матице српске (РМС), чувају се многи од овде анализираних термина и углавном су задржали своје некадашње значење: *вода*, *гној*, *ићи напоље*, *ићи од себе*, *мокрити*, *плодва*, *проход*, *пустити ветар*, *пустити воду*, *семе*, *уд*, *црево*,¹³ с тим што су неки данас обичнији у разговорном стилу: *ићи напоље*, *ићи од себе*, *пустити ветар*, *пустити воду*. Они су били, и остали, и довољно јасни, и довољно пристојни, што је, свакако, обезбедило њихово трајање.

---

¹³ Уп. *вода*, 4.а) мокраћа; *гној*, 2. измет од стоке, ђубре; *ићи напоље*, *ићи од себе*, в. *ићи* изр. вршити нужду; *плодва*, анат. покр. в. постелица потврда из Вуковог *Рјечника*; *проход*, 5. мед. завршетак задњег црева, чмар; *пустити ветар*, в. *пустити*, изр. разг. прднути; *пустити воду*, разг. помокрити се; *семе*, 3. физиол. течност коју излучују мушке полне жлезде и која садржи полне ћелије, сперма; *уд*¹, в. полни орган, без одредница [Н.Ј.]; *црево*, са одредницама дванаестопалачно, дебело, задње, гузно, слепо, танко.

5. Закључак

5.1. Дакле, српски средњовековни лекар је комбиновањем словенског лексичког материјала општијег значења: *вода, гној, проход, уд, црево*, и одговарајућих одредница: *чловеча, мушки, тајни, сремни, проходње* и сл., успевао да у средњовековним медицинским приручницима, какав је *Хиландарски медицински кодекс*, изрази опсцене појмове који се тичу спољних и унутрашњих делова репродуктивних органа мушкарца и жене, гастро-уринарних и сексуалних појава и потреба, као и лучевина људског организма које су последица поменутих физиолошких појава и потреба.

5.2. Асоцијативност и описно именовање сложеним лексемама (*детосејани уд, тајни уд, поћи себе ради, с женоју пребивати* итд.) омогућавали су коришћење неопсцених речи, чиме је избегнута народна опсцена лексика, а термин је био довољно разумљив и лаику, нелекару.

5.3. Из ових разлога поменута лексика се једним делом одржала и у савременом српском језику (*вода, гној, ићи напоље, ићи од себе, мокрити, проход, пустити ветар, пустити воду, семе, уд, црево*).

6. Речник

6.1. Одредница је транскрибован и транслитерисан облик лексеме из *Хмк*, означен звездицом уколико је то реконструисани номинатив или инфинитив.

6.2. Следи латински назив преузет из *Медицинског речника* А. Костића (Костић 2009), а затим српски медицински термини и синоними из народних говора које је уз неке термине бележио А. Костић (писано латиницом).

Именованье опсцених појмова у српској ...

6.3. Иза одреднице и њеног значења долазе потврде из *Хмк*. Графијске интервенције се свде на спуштање слова у ред и разрешавање лигатура. Уколико реч у *Хмк* има више значења (нпр. *вода*), узета су у обзир само она која су од значаја за тему рада.

6.4. Следе потврде из историјских речника (Словњик, Даничић 1975, РЈАЗУ), чије је значење преношено само уколико има одступања у односу на значење речи у *Хмк* или у савременом језику. Акценат није бележен будући да није проучаван.

*брадавица (на дојци) ж., *mamilla*, *bradavica*;
мажи БРАДАВИЦ □ 184а/22.

ветар у стомаку, *flatus*, *vetar*, *ispuštanje gasova*;
ВѢТРУЪ □ СТОМАХ □ 200а/17. В. *пустити ветар*.

вода ж., *urina*, *мокраца*; ЧИВѢЧА ВОДА 139а/7.
Словњик 5, 205–6 ВОДА, -Ѣ □. али не у значењу мокраћа.
РЈАЗУ XXI 1. *voda*, с. *voda* значи i različne druge tekućine а) u čovječjem i u životinjskom tijelu, j) мокраћа, Микаја (mokriti se, vodu pustiti; pisciare, orinare, mingo)... Daničić (Rječnik) Који člověk ne može vodu pustiti ... (Sredovječni lijekovi i vraćaња, XIV ili XV vijek). В. *пустити воду*.

гној м., *faeces*; *izmet*; И ДРЖИТ СЕ ВОДА НЕГО И
ГНОИ 203б/18, уп. и за животињски измет: МѢСТО
ГОЛ □ БИННОГА ГНОИ 204а/10, съ ГОЛ □ БИНИ/М/ ГНОЕ/М/
204а/9. Словњик 8, 407 ГНОИ, ГНОИ м. 1. навоз, гниль;
sterguilinium, *foetor*, *putredo*; 2. язва, гнойная рана; *ulcus*,
vulnus, *sanies*; РЈАЗУ III *gnoj*, *gnoja*, м. *fimur*, *stercus*; *pus*.

Надежда Јовић

детосејани уд, penis, muški ud; и **МАЖИ ДѢТОСѢДАННЪ** □ □ ДЪ 49а/15–16. У РЈАЗУ се уз одредницу *уд* не спомиње *детосејани* као придев. В. *срамни уд*, *тајни уд*, *уд*.

долњеје прохождениеје, pražnjenje creva; **НЕ** □ ДЕ/Т/ ЕМУ БЛЮВАНІЕ, НИ ДОЛНІЕЕ ПРОХОЖ/Д/ЕНІЕ 846/2–3.

иде семе у сне, poluttio, polucija; просипа се мушко семе у сну; и **СМОКРИ КРЪПѢ** или **КѢНИЦА** и **ПОСТАВИ НА ДИ/М/ІЕ** и на **ТРОШЕТА** и на **ХРЪБѢТЪНИ** □ **КОСТЪ**, **ДОБРО ІЕ/СТ/** за **ОНѢ/Х/** **У/Т/** **КОЕ/Х/** **ІДЕ СѢМЕ** □ **СНѢ** 366/18–21. В. *иде семе в мачтани или на јаве*.

иде семе в мачтани или на јаве, poluttio, polucija; за **ОНѢ/Х/** **У/Т/** **КОЕХЪ** **ІДЕ СѢМЕ** **ВЪ МЪЧТАНЪ** □ или **НА ПѢВЪ** 19а/9–10. В. *иде семе у сне*.

јајца с. мн., testis; testis – semenik; и **ІНИЦА** **ІХЪ** **БОЛѢ** 1476/11. РЈАЗУ IV *jajce* n. dem. *jaje* n. testiculus. Nema podataka od kada se sreće u govorima, a u rečnicima је slabo zastupljeno.

ложесна ж., uterus, metra, matrix; uterus – materica (sin.: maternica, matka, matra, matica, materisina, materina, rodilica, roduljka, plodnica, rodilja); **ИСПЛЪНІЕТ** **СЕ** **ТРЪБ** □ **Х/** **ВЕКМА** и **ЛОЖЕСНА** 5а/17, **ІЕ/СТ/(Ъ)СТЪВНА** **КРЪВЪ** **ДРЪЖИТ** **СЕ** **ВЪ** **ЛОЖЕСНА/Х/** 5а/7. Словњик 17, 135 **ЛОЖЕСНА**, **-СНѢ** pl., rarius **ЛОЖЕСНО**, **-а** n. У неким споменицима из Хрватске који потичу из XIV века и писани су глаголицом, јављају се облици ген. јд. **ЛОЖЕСНѢ** и **ЛОЖЕСНЕ** које се очекују од ном. јд. *ložesna* f. РЈАЗУ VI *nema ložesna* ali se јавља 1. *loža*, f. значење *pod*

Именовање опсцених појмова у српској ...

e. pometina u životiine (a u žene zove se *postelica*) prema Vukovom Rječniku. Isto značenje 1. *ložina*, f. В. и *плодва*.

мехур м., vesica, bešika, mehur, kesica; ДОБРУЪ И/СТ/ ЗА ОНЪ/Х/ КОЕ/М/ И ИТРА П□НА КАЛА, И/Л/(И) ДИМШ/В/, И/Л/(И) СЛЪЗЕНА, И/Л/(И) ПЛ□КА, И/Л/(И) МЪХИ/Р/ 1996/10–12, и ДЦЕ КАМЕНЪ Б□ДЕТЪ ВЪ МЪХИР□ 1476/13–14. РЈАЗУ VI *mjehur*, m. vesica. Pored m. ima i *mjehir*.

*мокрити, *mingere*; МОКРЕ 200а/17, МОКРУЪ 200а/20, 202а/18, МОКРУЪ КРУВНО 204а/28, Б□ДЕТ ЛИ БОД□ ЧЕСТО МОКРИЛЪ 916/9–10. Словњик 18, 225 МОКРУЪ adj. В. и *пустити воду*.

плодва ж., uterus; КОЕ/Х/ БОЛИ ПЛО/Д/ВА 193а/6, ГНИЛА ПЛШ/Д/ВА 199а/18, ЧИ/Н/И ПАР□ КЪ ПЛШ/Д/ВЪ 202а/24, ДОБРО И/СТ/ ЗА ОНЪИ ЖЕНЪ КОЕ И/СТ/ НЪКАА БОЛЕСТЪ □ ПЛО/Д/ВЪ 202а/25. Словњик нема *плодва*, само 25, 51 ПЛОДИТИ, ПЛОЖДА, ПЛОДИШИ, 25, 51–2, ПЛОДОВИТЪ, -Ъ□ adj. РЈАЗУ X *plodva* f. isto što 8 *plodnica*; samo u Vukovu rječniku (Mutterkuchen, placenta, vide *pometina*, *loža*, *plodnica* s naznakom da se govori u zapadnim krajevima). В. и *ложесна*.

noћи себе ради, eng. go to stool; ЧЕСТО М□ СЕ ХОИКЕ БОД□ П□ЦАТИ И ПОКИ СЕБЪ РАДИ 886/12–13. РЈАЗУ X *poći*, *pođem*, pf. Potvrda ima od XIII vijeka. bb) dopuna je kakav padež združen s prijedlogom, *poći od sebe*, t.j. onerediti se; ... Bela – *poći od sebe*, *cacare*, *andar del corpo*.

Надежда Јовић

prebiti s женоју, cohabitare, polno opštiti sa ženom; СЪ ЖЕНОЮ ПРЪБЪВЪВАНЮ 836/15.

пробављати несврш., digestio, varenje; СТОМА/Х/ Н/СТ/ ПЛЪНЪ, И НЕ МОЖЕТЪ ПРОБАВЛЈАТИ СКОРО 6а/18–19, 194а/14, 197а/15–16, НЪ НГ/Д/Д ПРОБАВЛЈАЕТ СЕ ВЕЩЕ НЕ/ЖЕ/ ЛИ ПОТРУЪВЪЕ 66/3–4.

**проход м., 1) rectum, zadnje crevo (sin. prohod, prohodak, prohodnjak, dubura, lubura, tovljak, knjižnik; Катић 1987, ПРОХОДНО ЧРЪВО); ПОСТАВИ НА ПРОХУ/Д/ ДОБРО Н/СТ/ ДОБРО Н/СТ/ ЗА ОНЪ/Х/ КОЕХЪ БОЛИ ЧРЪВУ У/Т/ НАСТЪДА 197а/18. РЈАЗУ XII *prohod*, m. prolaz, prolazak, d. Rijetka pojedinačna značēna: a) nečist, b) zadnica, stražnica, f) prokop, kanal; u Daničićevu rječniku (prohodb, canalis, s primjerom iz rukopisa XVI vijeka: Prohoda radi gnojnago i vodnago smrada. Glasnik 10, 245). 2) orifitium urethrae externum, в. *проход мушки*.*

проход мушки, orifitium urethrae externum, отвор мушког мокраћног канала (Катић 1987, ПРОХОД МШКИ): И АКО УНОИ ИСТО ПОСТАВИ/Ш/ МЖ □ □ ПРОХУ/Д/ 193а/6–7.

проходње чрево, ДОБРО Н/СТ/ ЗА ОНЪ/Х/ КОЕ/М/ Є БОЛЪСТЪ У/Т/ НАСТЪДА □ ПРОХОДНЕ/М/ ЧРЪВ □ 466/10. В. под чрево, чрево прохожденија.

пустити ветар, flatus; vetar, ispuštanje gasova; ВЪТРЪ ПСТИТИ 203а/27.

пустити воду, mingere, мокрити; ПСТИТЪ ВУД □ 1476/5, ВОД □ ПСТИТИ 202а/23, ЧЕСТО М □ СЕ ХОКНЕ

Именовање опсцених појмова у српској ...

ВОД□ ПУЧАТИ И ПОКИ СЕБЪ РАДИ 886/12–13, П□ЦЕНИЕ
ВОДЪ 204а/16–17. В. вода, мокрити.

сac м., *mamilla*, *sisica*; И ТАКОГЕ/Р/ МАЗАВИШИ
НИМЪ СЪСЪ, ДОБРО НЕ/СТ/ ЗА ОНЪХЪ КОЕМЪ СЕ Е
□СИРИЛО МИЉКО ВЪ НИХЪ. 18а/7–8, И АКО ПОСТАВИШЪ
УН□И ИСТ□ ЛЕЩ□ НА СЪСЪ 506/17. РЈАЗУ XIV 1. *sas*,
sasa м. а) *isto što sisa*, *mamma*. У *stslav.* је *съсъ...* ; *sasac*,
sasca м. према 1. *sas* као *demin.* *ispor* 1. *sasak*. *Crkvenoslav.*
lik је *съсъсь*. *Daničić* – има *съсъсь* (мама). Јавља се од XIII
вијека. РЈАЗУ XV 1. *sisica*, *f.* *isto što dojka*. В. *сасац*, *сасца*,
суса.

*сасац м., *mamilla*, *sisica*; НА СЪСЦЪ 184а/12,
ОТЕК□ГЪ СЪСЦИ 184а/10,10–11, ОТИЧО СЪСЦИ 1846/6.
В. *сac*, *сасац*, *суса*.

сасца ж., *mamilla*, *sisica*; КЪДА МНОГЪ БОЛИ
СЪСЦА 184а/13–15, ПОСТАВИ НА СЪСЦЪ 1846/5. Даничић
(1975) уз потврде глагола *sysati* забележио је једино им.
СЪСЦА, у ак. ај. СЪСЦОУ. В. *сac*, *сасац*, *суса*.

суса ж., *mamilla*, *sisica*; ОТЕК□ГЪ СЪСЪ 1846/4,
ПОСТАВИ НА СЪСЪ 1846/3. В. *сac*, *сасац*, *сасца*.

срамни уд, *penis*, *muški ud*; И ПОСТЪВИ/Ш/ □
СРАМНИ □ДЪ 1686/15. РЈАЗУ XVI *sraman*, *sramna*, *adj.* и
adv. б) *sraman* је *dio tijela*, који људи крију. В. *детосејани уд*,
тајни уд, *уд*.

тајни уд, *penis*, *muški ud*; ТАИНИЉИ □ДЪ
МЕКЪКЪ 204а/24. В. *детосејани уд*, *срамни уд*, *уд*.

трошета с. мн., *testis*, *тестиси*; И КОИ НЕ/СТ/
ЧИЉКЪ МНОГО ВР□Љ/ ТЕУЪ НЕ БЛ□ДНЪЉЪ, СТ□ЦИ

агн□ш/ каш□шъ зелѣ/н/ и постави том□ на димъе и на трошета добро њ/ст/ 19а/4–6, и смокри крѣпѣ или к□ница и постави на ди/м/ѡ и на трошета и на хрѣбѣтѣнн□ костъ, добро њ/ст/ за онѣ/х/ ѡ/т/ кое/х/ иде сѣме □ снѣ 366/18–21, кашоръ срѣ/скъ□ трошета ѡ/т/ дѣбра 129а/16, уп. кашоръ... м□дца ѡ/т/ дѣбра 128а/20–21; трошета ѡ/т/ овна брава. сирѣчь м□да 1856/19–20. РЈАЗУ XVIII не бележи ову лексему, као ни Катић 1987, Катић 1989 (*Речник најважнијих термина уз рашчитано и преведено издање Хмк*) и РМС.

*уд м., melia; добро њ/ст/ за онѣ/х/ кое/х/ болѣ □дови и чланови 195а/8–9. РЈАЗУ XIX *ud*, m. udo, član, članak, dio tijela; b) spolni organ (muški i ženski); obično s kojim atributom, tako *nepošten*, *sramotan* i *sraman*, *otajan*, *porodni*.

чрево с., *intestinum*; добро њ/ст/ за онѣ/х/ коехъ кое/х/ боли чрѣвѡ ѡ/т/ наст□да 197а/18–1976/1, бодежи б□д/тѣ ем□ и гризение въ стомах□ и въ чрѣвѣхъ 203а/18, нѣ шни кон имаю затворе/н/ стомахъ, или спечкне на чрѣвѣхъ 203а/5–6.

чрево прохожденија, *rectum*, *canalis*; и многаци при□чае се да ѡ/т/ многа те/ч/ениа догнетъ ем□/ чрѣво прохож/д/ениа надворъ 2036/22–23. Словњик *ПРОХОЖДЕНИЕ*, -иѡ m. transitus, transitio, али у општем значењу.

ЛИТЕРАТУРА

- Даничић 1975: Ђуро Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских I–III*, Београд.
- Елезовић 1998: Глиша Елезовић, *Речник косовско-метохиског дијалекта*, Приштина.
- Живковић 1987: Новица Живковић, *Речник пиротског говора*, Пирот.
- Јерковић 1995: Вера Јерковић, О језику медицинских списа Ходошког зборника, *Зборник Матице Српске за филологију и лингвистику XXXVIII/1*, Нови Сад, 29–39.
- Јовић 2005: Надежда Јовић, Називи за делове тела, унутрашње органе, друге појаве и потребе и психичка стања у *Хиландарском медицинском кодексу*, *Зборник Матице Српске за филологију и лингвистику XLVIII/1–2*, 53–75.
- Јовић 2011: Надежда Јовић, *Језик Хиландарског медицинског кодекса*, Филозофски факултет: Ниш.
- Катић 1980: Реља В. Катић, *Хиландарски медицински кодекс N° 517*, Фототипско издање, Београд: Народна библиотека Србије.
- Катић 1982: Реља В. Катић, *Терминологија српске средњовековне медицине и њено објашњење*, САНУ, Посебна издања, књ. DXLI, Одељење медицинских наука, књ. 33, 9–41.
- Катић 1987: Реља В. Катић, *Терминолошки речник српске средњовековне медицине*, САНУ, Посебна издања, књ. DLXXV, Одељење медицинских наука, књ. 36, Београд, 1–160, речник, 19–41.
- Катић 1989: Реља В. Катић, *Хиландарски медицински кодекс N° 517*, Превод и рашчитан текст, Београд.
- Костић 2009: Aleksandar Kostić, *Višejezički medicinski rečnik*, Beograd : Jasen.

Надежда Јовић

- РЈАЗУ: *Rječnik hrvatskog ili srpskoga jezika*, Na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, U Zagrebu, 1880–1976, I–XXIII.
- РМС: *Речник српскохрватског књижевног језика*, I–III, Нови Сад–Загреб, 1967–1969; IV–VI, Нови Сад, 1971–1976.
- Сикимић 1998: Biljana Sikimić, *Analia serbica*, у: *Опцена лексика*, зборника радова, прир. Недељко Богдановић, Ниш, 48–69.
- Скок: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ii srpskoga jezika I-IV*, JAZU, Zagreb, 1971–1974.
- Словњик: *Slovník jazyka staroslověnského*, Praha (Československá akademie věd. Slovanský ústav) 1958–1997, 1–52.
- Стојановић 2010: Радосав Стојановић, *Црнотравски речник*, Српски дијалектолошки зборник LVII, Београд: САНУ и Институт за српски језик САНУ.
- Ђупић 1998: Драго Ђупић: Опцена лексика и дијалекатски речници, у: *Опцена лексика*, зборника радова, прир. Недељко Богдановић, Ниш, 40–47.
- Шкаљић 1989: Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo, 1989⁶.

Nadežda D. Jović

LA NOMINATION DES TERMES OBSCÈNES DANS LA
TERMINOLOGIE MÉDICALE SERBE DU MOYEN ÂGE

Résumé

Sur la base du corpus du *Codex médical d'Hilandar* (copie du XVIe siècle) cet ouvrage analyse la nomination des termes obscènes : des membres du corps (*детосејани уд, срамни уд, сас, чрево прохождение*), des besoins physiologiques (*којех иде семе у сне, поћи себе ради, пуштити ветар, пуштити воду*) dans la terminologie médicale serbe du Moyen Âge. Étant donné que la plupart des noms qu'on peut prendre pour les termes sont d'origine slave, nous nous proposons d'étudier leur motivation et leur structure. Ce lexique est peu présent dans les dictionnaires historiques de la langue serbe (Daničić, RJAZU), mais il s'est bien conservé dans le lexique du serbe contemporain (selon le *Dictionnaire de Matica srpska* en six tomes). À la fin, nous présentons le glossaire des lexèmes analysés.

Mots-clés : obscène, terme médical serbe du Moyen Âge, *Codex médical d'Hilandar*, étymologie, motivation.

ТВОРБА ОПСЦЕНЕ ЛЕКСИКЕ И ВУЛГАРИЗАМА

У раду се указује на поступке деривације опсцене лексике, односно на могућност да се од опсцене лексике деривацијом творе нове речи као нисиоци неког од потенцијала опсцене речи. На томе путу оне понекад губе опсцени карактер, што је у зависности и од навила средине у којој се остварује комуникација.

Кључне речи: српски језик, опсцена реч, вулгаризам.

Наш рад настао је на фонду речи употребљених у реферату проф. Богдановића, који смо проширили речима преузетим из других извора (из говора, штампе ...)

Занимало нас је којим је творбеним поступцима настала реч употребљена за ознаку лица коме је опсцена реч, најчешће као псовка, али и као каква друга друга погрдна формула упућена. Иако се унапред може наслутити да ту неће бити велике разуђености творбе, ни у погледу основе, ни у погледу деривативних форманата, један макар и сумаран поглед показаће, надамо се, да је опсцена лексика део укупне залихе српског језика и да њене вредности нису ништа посебно на плану творбе, већ им спецификум треба тражити на плану функције, у стварној употреби. А ипак, ни то не би било потпуно тачно, јер се тек целином (обликом и значењем, и функцијом и употребом, па и у зависности од праксе и

---

* draganlilic53@gmail.com

Драган Лилић

схватања средине) нека језичка јединица може прихватити као опсцена, или вулгарна.

Најпре дајемо примере из излагања Недељка Богдановића, чију ћемо творбу у даљем раду размотрити:

говно:

говноједица, говнојеђа, говњар(а)

гузица:

вртигуз, вртигуза, гологуза, гуза, гузара, гузетина, гузичетина, гузичара, гузичарка, гузичица, дебелгуз, дрчногуз, задоргузица, згузан, модрогуза, мрдогуз, мрдогузла, мрдогузица, мрдогуска, надрагузина, прчлогуза, прчогуз, свирогуз, страшигуз, страшигузла, тафрогуз, тафрогузла, фалогуз;

дрка:

дркација, дркезина, дркесина, надркан;

дупе:

голодуп, врндуп, врндупа, голодупас, голодуша, дупеглавац, дупедавац, дупес, дупеста, дупелизац, дупоња;

јѐб-:

јѐбаљка, јѐбач, јѐбица, зајѐбант, јѐботина, разјѐботина, јѐбурљив, јѐбозован, јѐбозовна;

кур-:

ајкурача, голокурес, голокуроња, клатикур, клинкурије, куравла, курајбер, курдија, кура, курла, курољед, куроња, куротресина, куротресоња, курћела, курчевит, милокурка, мрљикур, мрљокур, мртвокурина, мртвокуроња, накурњак, накурчењак;

курв-:

курва, курвар(ин), курвештија, курвиче, курвичав, курвољина, накурвичав, курка;

моч-:

мочко, мочља, мочна, тртомоч(ка), трчомоч(ка), помочуља;

Творба опсцене лексике и вулгаризама

мудо:

клатимуд, мрсомуд, мрчимуд, мудоња, тртомуд, тртомудоња;

пизд-:

голопизда, колопизда, сувопизда, пиздурина;

пиц-, пич-:

напичњак, пичколизац, пицогој, пицолиз, пицопевац, пичкопрезало, плачипичка;

прд-:

прдав, прдља, прдла, прдна, спрдачина;

пъш-: (<пъшка „испушта смрадне гасове, смради“, фиг. торокуша, она која оговара, разноси лажи о некоме)

пъшкудан(а), пъшља, пъшна, пъшковац, пъшкуљан(а), пъшивче, пъшкало, пъшкавче, пъшник, пъшман;

сер-:

сероња, серогузла;

уј (мушки полни орган):

најуглавица;

уср-:

усра, усеруља, посерко.

Све ове речи, и многе друге које нису тренутно у нашој пажњи¹, припадају фонду опсцене и вулгарне лексике, зато што је мотивна реч у њима, као основа деривације опсцена или вулгарна – у основном своме значењу, оне именују гениталије, аналије и њихове функције. За пример узимамо оне речи које би се могле сматрати најизразитијим у својој категорији:

Пичка а према њој: *пичар, пицолиз, плачипичка* итд. Свуда је овде дериват без обзира на то како је

---

¹ А њихов број није мали, у што смо се уверили увидом у збирку *Срамотно и погано у пиротском говору* Драгољуба Златковића.

творбено настао) такође опсцена реч, иако са становишта стварне употребе и говорних навика, и ниво опсцености може варирати. Закључак, макар и успутни, следи према једној анегдотској формулацији из филма Вариола вера „Пичка је полни орган а пизда карактерна особина“. То значи да реч којом се именује гениталија може у једној перспективи бити табуисана, и да остане на своме значењу, али ће се њена опсценост као стилско средство остварено метафорским преносом појавити тек кад се почне односити на лице, на човека коме се приписују одређене, по правилу, негативне особине. Ту видимо једну практичну дистинкцију да се иста реч, за именовање истоврсног дела тела код човека сматра опсценом, недозвољеном, а кад се односи на домаћу животињу, та забрана није више тако строга (нема опсцености).

Дупе, носи карактер вулгарности у свакој пристојној комуникацији, али кад се каже *дупоња*, још више *дупелизац* или *дупедавац*, види се да преносом на морални план једна реч за именовање дела тела сваког живог створа постаје непристојном, односно вулгарном.

Тако се види да нешто чиме се означава део тела или његова манифестација (јебе, сере) тек у комуникацији формира своју опсценост, односно вулгарност. То је, дакако, везано с навикама средине, околностима комуникације или намером да се нека негативна карактеристика веже (псовком или грдњом) за јединку у расправи, односно у комуникацији. Преносом на литерарну уметнину, филм, или сценски израз, поред осталог, омогућава се карактеризација лика, или представа односа међу личностима уметничког дела.

Пошто ово није прилика да испитујемо све аспекте могуће творбе речи у језику, ићи ћемо трагом традиционалне методологије, на суфиксалну, префик-

Творба опсцене лексике и вулгаризама

салну и префиксално-суфиксалну деривацију, док ћемо код композиционе творбе указати и на творбу преко фразема.

Суфиксалну и префиксалну творбу најлакше је прегледати према суфиксима, основним и проширеним, односно префиксима, али ту не налазимо ништа спектакуларно:

- а: усра,
- ак: напичњак,
- ан, -ана: надркан,
- ар, -ара/-арка: гузичар, гузара, гузичарка,
- ав, -ац: пьшквац,
- ач, -ача: јебач,
- ација: дркација,
- ија: курвештија,
- ица: јебица,
- ник: пьшник,
- ина, -ез-ина: дркезина,
- ољина: курвољина,
- оња: дупоња, мудроња,
- ка: курка,
- аљка: јебаљка,
- ко: мочко,
- ла: курла, прдла,
- ља: прдља, пьшља,
- уља: помочуља, усеруља,
- на: мочна, прдна, пьшна.

У префиксало-суфиксалној творби спадали би облици: *згузан*, *надркан*, *напичњак*, *разјеботина*, као и жаргонски израз *зајебант*.

Овде смо имали у виду лексеме именичкога и придевскога карактера. Са укључењем глагола, фонд за овакву анализу био би и богатији, а можда и занимљивији.

Драган Лилић

По нашем мишљењу најзанимљивије су лексеме које су настале као резултат семантизације, односно лексикализације каквог фразеолошког израза, односно фразема.

Будући да су фраземи јединице синтагматског карактера, синтагме – познато је – могу прећи у сложенице, то се процес дефразеологизације јавља као лексикализација. То значи да долази само до структурне промене а не и до семантичке. Сложеница чува значење самог фразема од којег је настала:

(онај који) једе говна > *говноједица*. Разуме се, није реч о буквалном значењу, него о фразеолошком, односно пренесеном, а оно је: „онај ко говори свашта, лажно, несувисло, непоштено“.

Такви су и примери: *дупелизац* = лизати коме дупе, тј. „улагивати се“; *јибиветар* = „онај ко чини бесмислену ствар“; *мрсомудоња* = онај ко „мрси“ муда, тј. ко је „сметен у понашању, у послу, одлучивању“.

У примеру *дупедавац* видимо сажету, трансформисану фразу „онај ко дава дупе“, што значи „онај ко је посве и безразложно понизан, без става и карактера“.

Можда се анализом оваквих примера и не доприноси много на теоријском плану, али сама чињеница да се оваква грађа, још кад би била обухватније регистрована, уноси у стручна разматрања, значи да се опсцена и вулгарна лексика са периферије научних интересовања помера ка актуелнијим слојевима језичке комуникације.

Додали бисмо на крају потребу да се онако како се творе деривати од опсцених речи, са истоветном, појачаном или ослабљеном опсценошћу, односно вулгари-

Творба опсцене лексике и вулгаризама

зацијом, могуће проматрати и творбене могућности творбе еуфимизама, са задржаним социјалним значењем мотивних (опсцених или вулгарних) речи, типа: *иди у куц!*, *милоклиз*, *дуња* (гузица), *послао га у ПМ*, то јест: у *Пирот по Малтер*, *оћеш клинац*. Међу њима се могу наћи и они којима се означава особа: *бисерко*, *китић*.

ЛИТЕРАТУРА

Златковић (2001) – Д. Златковић: *Срамотно и погано у пиротском говору*, Софија 2001.

Куна (2007) – В. Куна: *Identifikacija eufimizama i njihova tvorba u hrvatskom jeziku*: FLUMINENSIA, god. 19, br. 1, str. 95-113.

Марковић (1998) – Ј. Марковић: *Секундарна значења лексике са кореном сер-*, у: *Опсцена лексика* (зборник), Просвета, Ниш 1998, стр. 70-77.

Сикимић (1998) – Б. Сикимић: *Analia serbica*, у: *Опсцена лексика* (зборник), Просвета, Ниш 1988, стр. 48-69.

Шипка (1999) – Д. Шипка: *Опсцене речи у српском језику*; Центар за примењену лингвистику, Београд 1999.

Dragan V. Lilić

LA DÉRIVATION DU LEXIQUE OBSCÈNE ET DES VULGARISMES

Dans cet article, nous démontrons les procédés dérivationnels du lexique obscène, c'est-à-dire la possibilité de dériver de nouveaux mots à partir du lexique obscène qui porteraient un potentiel du mot obscène. Dans ce processus, ils perdent parfois le caractère obscène, ce qui dépend du milieu dans lequel la communication se réalise.

Mots-clés : langue serbe, mot obscène, vulgarisme.

Марина М. Вицановић*
Докторанд Филолошког факултета
Универзитета у Београду

УДК 811.163.41`276.2

ФУНКЦИЈЕ ОПСЦЕНИХ РЕЧИ И ИЗРАЗА У СРПСКОЈ КУЛТУРИ

*Псовка има јачу симболичку снагу од хиљаду
чинова или чињеница (Клерес, 2011: 150).*

Опсцене речи и изрази неизбежан су део српског језика и фолклора. Док их неки сматрају примитивним и неприхvatљивим, други их, пак, уважавају као сегмент културе с богатим спектром функција, позитивних колико и негативних. С обзиром на то да су опсцене речи још увек табуисане, оне се не сматрају делом стандардног српског језика, нису укључене у речнике и нису чест предмет научног изучавања. Аутори који су дали највећи допринос овој теми су: Свенка Савић (1995; 1998) Недељко Богдановић (1997; 1998а; б), Стана Ристић (2004; 2010) те Данко Шипка (1999; 2011) који је дао и обухватни *Речник опсцених речи и израза*. Чини се, ипак, да се у новије време интересовање за дату тему увећава и јављају се нови радови који је сагледавају са различитих становишта. Опсцени изрази су комплексан феномен који се мора изучавати мултидисциплинарно, са лингвистичког, психолошког, социолошког, културолошког и етнологског, па и са аспекта митологије. У раду се полази од становишта да опсцене речи и изрази представљају богатство српског језика, те да се на основу њих могу анализирати многи аспекти српског „менталитета“ и стећи дубља и обухватнија психолошко-социолошка слика о српској култури. Даје се преглед уочених функција опсцених речи и израза: изражавање емоција, ослобађање од напетости, вербална агресија, магијска функција, смањивање дистанце међу саговорницима, шале, поштапалице, интензификација итд. На крају се, кроз призму неких од фреквентнијих и најилустративнијих псовки и опсцених израза, даје психоло-

---

* mvicanovic@yahoo.com

шко-културолошка анализа особених аспеката српске културе: пасивне агресије, доминације патријархата, неразрешених симбиотских односа, „забране на постојање“, слабих граница, односа према ауторитету, религиозности и односа према „светом“.

Кључне речи: опсцена реч/израз, псовка, функције опсцених израза, српски језик, српска култура, полни органи.

Уводно разматрање

Често се псовање, као и коришћење опсцених речи и израза карактерише као примитивизам, простаклук, необразованост, некултурно понашање, те одбацује као неприхватљиво, срамно и као да изазива осећања гађења и стида. Међутим, као што Свенка Савић каже: „... псују сви, стално, у свакој ситуацији и на сваком месту“ (Савић, 1995: 161; Savić & Mitro, 1998: 5). А можда то има и своје позитивне стране. Један вид употребе опсцених израза који спомињу готово сви аутори који су се бавили овом темом јесте и растерећење од напетости, како негативне, тако и позитивне, било емоционалне, било физичког бола или фрустрације. Нема особе која никада није опсовала с уживањем и осећањем задовољства. А „саблажњавање“ над употребом опсцених израза одраз је предрасуда и хипокризије високообразованих грађана који заговарају језичко чистунство, мада је Свенка Савић (1995) забележила низ ситуација у којима су и они „ухваћени на делу“.

Вук Караџић је псовке, заједно с поздравима, благословима и клетвама, сврстао у „у обичај узете ријечи“, док је највећи део опсцене лексике унео у прво издање свог Рјечника.

Најчешћа је употреба опсцених израза у усменом, неформалном дискурсу, мада у модерној култури ови изрази полако престају да буду табуисани и увелико се и

Функције опсцених речи и израза у српској култури

обилато почињу користити како у медијима, тако и у књижевности и уметности.

О псовкама се писало и с почетка XX века, мада доста штуро (Мијатовић, 1907: 165; Петровић, 1907: 409). Наиме, кратко спомињање псовки у радовима који описују културу и обичаје Срба и сродних народа сводило се претежно на навођење „шта се све псује“ (чланови породице, верски појмови и обичаји, иде се чак и до псовања свега живог и мртвог), те на констатације да жене псују мање него мушкарци (са чиме се слаже и већина савремених истраживача помињаних у раду, мада Богдановић у новијем, петом издању своје књиге *И ја теби*, из 2006. признаје да и жене све чешће псују), млађи свет више него старији, становници појединих крајева више него други, те да су псовке у неки крај донели људи који су долазили са стране.

Шипка (2011) је у истраживањима ставова према опсценим речима уочио релативно висок степен толеранције људи са наших простора према оваквој лексиси. Та толеранција је била мања за псовке које се упућују директно с циљем вређања, а повећавала се како су се употреба и значење померали преко опсцених израза до донекле детабуизираних речи које се користе и у неопсценом контексту.

Како би се псовање и, уопште, употреба опсцених речи могли што боље разумети неопходно је изучавати ове феномене интердисциплинарно, јер коришћење опсцене лексике јесте и лингвистички, и психолошки, и социолошки, и културолошки, па и етнолошки феномен. Нарочито код Срба и, уопште, на нашим просторима, опсцена лексика је врло богата и маштовита, као код мало којих народа. Мада, треба имати на уму да ово нипошто није ексклузивна карактеристика Срба, српског језика, културе и традиције; богатство и учесталост употребе опсцене лексике варира међу различитим народима, нпр.

мађарски и француски су прилично богати опсценим изразима, док словеначки и пољски нису (Шипка, 2011: 27; Ristić, 2010: 204).

Свенка Савић наводи да се у руском језику псовке стављају ван стандардног језика, у тзв. „просторечје“ (Шмелев & Земская, 1998, према Савић, 1995: 163), што иначе важи и за српски језик. Хајду (2014), у свом истраживању на српској и шведској популацији, сврстава псовке заједно са увредљивим изразима који немају опсцени карактер у „нестандардни говор“, истичући тиме преовлађујућу усмену употребу псовки. Као да написане псовке имају већу јачину од изговорених и да постоји већа толеранција према псовкама које чујемо него према онима које прочитамо и које остају забележене релативно трајно. Свенка Савић, међутим, упозорава да сврставање псовки у нестандардни вид вербалног понашања за собом повлачи њихово искључивање из свих речника стандардног језика, као и друге релевантне лингвистичке литературе (Savić & Mitro, 1998).

Рад представља осврт на досадашња истакнутија истраживања и радове на тему псовки и, шире, опсцених израза. Дефинисаће се шта се под овим терминима подразумева и фокусирати на њихове различите функције, у психосоцијалном и културолошком смислу, а на крају ће се анализирати култура и „менталитет“ Срба кроз призму опсцених израза и њихове употребе.

О пореклу опсцене лексике

Тематика опсцених израза првенствено је сексуалне природе. Пошто је у већини култура сексуалност – која подразумева сексуалне органе и њихово сакривање, сексуални нагон, те полно општење, табуисана и предмет социјалних забрана, говорити о томе изван научних оквира такође представља извештај табу.

Функције опсцених речи и израза у српској култури

Занимљиво је да када се о сексуалности говори са аспекта науке (медицине или психологије нпр.) и користи латинска терминологија или посредни еуфемистички термини (нпр. „женски/мушки полни орган“), табуа нема, а самим овим изразима није додељен карактер ласцивности, опсцености. Међутим, као што је сексуални нагон природни део људског живота, јавља се и потреба човека да о томе говори, а због табуисаности нагона, и речи и изрази који се на њега односе попримиле су срамотни карактер. Осећај стида повезан са самом сексуалношћу, а услед тога и са опсценим речима, последица је социјалних и културолошких забрана. О томе се, заправо, и не говори отворено (мада се у данашње доба овај табу увелико руши и људи све више врло отворено говоре о сексуалним темама). Међутим, важно је приметити да се сами опсцени изрази којима се означавају нпр. сексуални органи и општење обично не користе у изворном смислу, дословно. Заправо, опсцени изрази се десемантизују, губе везу са табуисаним сексуалним садржајем и првенствено се користе у пренесеном, метафоричком значењу (у смислу псовке, поштапалице и др.), њихова функција је првенствено симболичка (Ristić, 2010). Коришћење табуисаног израза са симболичком функцијом носи изузетно снажну поруку. Та порука има свој психолошки, друштвени и културолошки ниво.

Лингвистички аспекти опсцених израза

Неопходно је на почетку дефинисати појмове – *псовка* и *опсцене речи и изрази*, направити јасну дистинкцију између ових сродних појмова који се често погрешно сматрају еквивалентним, као и навести употребне форме у којима се опсцени изрази јављају, што ће допринети још бољем расветљавању нејасноћа у том

погледу. Ово је посебно важно, јер се и у свакодневном животу, али понегде и у научној литератури термин *псовка* погрешно користи за означавање свих форми опцених речи и израза. Стога се овде истиче да је најпрецизније користити одређење *опцена реч/израз*, као обухватнији, појам вишег реда, у који, поред осталих врста, спадају и псовке.

Као што је већ спомињано, садржај опцених речи и израза подразумева првенствено сексуалне радње и органе, али и екскреционе радње и садржаје. Шипка то објашњава вишеструком улогом сексуалних органа, који имају и сексуалну и екскрециону функцију. На основу тога, Шипка прецизније одређује опцене речи као „*садржински или формално повезане са сексуалним и/или екскреционим пробавним активностима и органима који у њима учествују, а да се не ради о еуфемизмима*“ (Шипка, 2011: 20). Међутим, овим одређењем нису покривене речи које нису експлицитне садржине, већ садрже пренесено значење, а каквих је много у његовом *Речнику опцених речи и израза* (нпр. *јахати, завући, казнити* – за сексуални чин; *алат, мачор, мишко* – за мушки полни орган итд.). Ове изразе аутор назива *семантичким проширењима* за које је неопходан контекст који указује на опценост (стр. 44–45).

Опцена реч/израз, дакле, најшира је категорија у коју сврставамо њене различите језичке употребне форме. Шипка (2011: 51–52) их дели у шест категорија (наведених по фреквенцији силазно): псовке, узречице / поштапалице / фразеологизми, изреке и пословице, игре речима, доскочице и бројалице.

Аутори се углавном слажу око тврдње да основна карактеристика *псовки* јесте агресија (вербална), жеља и намера особе да саговорника увреди, повреди на симболичан начин, да му нанесе штету. Ово је суштина и дефиниција псовки у речницима, према истраживању

Функције опсцених речи и израза у српској култури

Свенке Савић (1998). Стана Ристић, резимирајући кључне карактеристике псовки које спомиње Свенка Савић, дефинише псовке на следећи начин: *Псовке су формулаички (стереотипни) изрази једноставне синтаксичке структуре са опсценим речима у основи, чији је вулгарни садржај експлицитно или скривено реализован, зависно од различитих социолингвистичких и психолингвистичких фактора комуникације. Оне припадају говорном чину експресива и испољавају различите конверзационе навике (доминантније лошије), изражавају различите емоције (доминантније агресивне) и различите ставове саговорника према говорнику (доминантније непопустљиве). Псовке су део нашег укупног језичког знања и понашања које се активира у зависности од намере, саговорника, теме, ситуације, контекста, расположења, заједничког искуства или знања (Savić & Mitro, 1998: 8, 15, 19, према: Ристић, 2004: 197–198).*

Свенка Савић наводи да најчешће псују „незадовољници“ – собом, другима, вредностима, предметима око себе. Међутим, ваља имати на уму Шипкино исправно запажање да свака псовка може у одговарајућем контексту бити и узречица, дакле имати и функцију која није искључиво испољавање вербалне агресије. С тим у вези ваља приметити и да се вређање може постићи и без употребе опсцених речи, па чак и без увредљивих израза који немају опсцени карактер. Други се може увредити и повредити и употребом прихватљивих речи уз истицање невербалних знакова агресивне комуникације (нпр. показати „шипак“), мимиком, тоном разговора, ставом и сл. (Савић, 1995).

Па ипак, Крстић (2011) се враћа на изворно, денотативно, дословно значење изречене псовке – нпр. на нашим просторима најфреквентније *„Јебем ти мајку /сестру / жену...“* Наиме, у ратовима је уобичајена појава силовања жена непријатеља, то је један од начина

показивања доминације над противником, и све стране то раде. Аутор указује на суптилне, али суштинске нијансе у симболици овог акта: „*није била реч о агресивном сексу, него о агресиви сексом*“ (стр. 60) – ова појава може донекле усмерити настојања да се расветле разлози због чега је псовка баш то што јесте и таква каква јесте – опсцена и агресивна у исто време, спој агресивне са сексуалношћу – као симбол надмоћи над другим, који се перципира као непријатељ.

У одбрану псовке, пак, може се аргументовати да она јесте сублимирана агресивна, пренета са физичког на вербални план, те као таква ипак представља мање зло. Ако се посматра развој цивилизације, некада искључиво директно *физичко испољавање агресивне* замењено је *клетвом* (која је репрезентовала инхибирани физички покрет ка повређивању другог, преображен у посредну молбу, упућену вишим силама да оне тог другог повреду), а касније *псовком*, која постаје чин „само“ вербалне агресивне, повређујући тек на симболичком нивоу. То, наравно, не мора бити мање интензивно, али је ипак блаже од физичког повређивања. До новог удаљавања долази када опсцени израз преузима функцију растерећења од напетости, а потом кад постаје узречица, шала и средство забаве или одраз присности међу пријатељима. Како Крстић духовито примећује, као „замена за насиље (...) псовке су једна врло корисна, катарзична, вентилаторна и на крају крајева *обзирна ствар*“ (2011: 69; курзив је наш). Као симболе, он их чак поистовећује са *гестовима*, што и те како има смисла, јер их при њиховој уобичајеној употреби није потребно тумачити садржински, језички, већ разумети намеру, циљ њиховог комуницирања, који је готово увек недвосмислено јасан свим актерима дате ситуације (уколико припадају истој култури).

Функције опсцених речи и израза у српској култури

Чини се да је *намера* особе која изговара опсцени израз оно што разликује њихову увредљиву/агресивну употребу од бенигне, а може помоћи и у идентификовању могућих функција опсцених израза.

Свенка Савић спомиње дилему око тога да ли се псовком може сматрати израз који не садржи опсцену реч (нпр. *Бога ти твога*), док Богдановић (1998б: 11) објашњава да псовка садржи опсцену реч експлицитно или имплицитно.

Псовка формално језички може бити реч, фразем, реченица, али и комбинација ширег дискурса (нпр. „псовачки дијалог“, Богдановић, 1998б: 11).

Псовке се у литератури често доводе у везу са клетвама – обема је циљ да се други повреди, с тим што је клетва конкретнија – представља молбу вишим силама да физички повреди или униште другог, док је псовка симболичко повређивање нечијег моралног интегритета и осећања стида (Богдановић, 1998б: 11–12; Ristić, 2010: 199–200).ж

Предмет псовања

У српском говору глагол *јebати* користи се најфреквентније, а поред њега најчешће се јављају и следеће основне опсцене речи: *говно, гуз/гузица, дркати, дупе, курац, мудро, тизда/ничка, пишати, сиса, срати* (Шипка, 2011: 35; Ristić, 2010: 199). Комбинацијске могућности наведених основних речи, њихових синонима, изведеница, заједно са другим неопсценим елементима веома су широке.

Псује се „све и свашта“ (Савић, 1995: 161), „све што је било, што јесте и што би могло бити у човековом животу“ (Богдановић, 1998б: 14), а конкретније: сам саговорник, његова родбина, религијски појмови, различити предмети и појаве, а неретко говорник псује и

Марина Вицановић

самога себе, те „обрће“ псовку према себи и својима (нпр. *Јеби ме ако знам*, или *Јебеш ми матер ако сам знао*).

Ситуациони контексти који утичу на употребу опсцених израза и псовки

Навођени аутори се углавном слажу по питању тога да се употреба опсцених израза ограничава и трпи аутоцензуру у различитим ситуацијама. Људи углавном ређе користе опсцене изразе у јавној комуникацији, а чешће у приватној, са познатим и блиским људима (Најду, 2014). Ипак, свакодневно смо сведоци и обилатог псовања и коришћења опсцених израза с позитивном конотацијом. (Ауто)цензура је највећа у формалним ситуацијама, у контакту са ауторитетима и сл., мада треба имати на уму да и то зависи од нивоа емоционалне побуђености. Не треба пренебрегнути ни чињеницу да у породичном окружењу имамо преклапање контекста – с једне стране, то јесу блиски људи, интимно повезани, али и овде постоје ауторитети – родитељи, тако да би се могло очекивати да се деца суздржавају од употребе опсцених израза пред или са родитељима. Овај модел понашања је, додуше, присутнији у традиционалним, патријархалним породицама и може се очекивати да се у данашњем друштву и он умногоме мења. Деца данас родитеље не доживљавају као неприкосновене ауторитете, односи у породици су много лабавији, тако да је и коришћење опсцених речи мање цензурисано.

Као што Савић и Митро (1998) наводе, на употребу опсцених израза утичу многи фактори – пол, намера, саговорници, расположење, тема, контекст, тип разговора, заједничко искуство, навике и обичаји итд.

„Заобилажење“ опсцених израза

Функције опсцених речи и израза у српској култури

Некада се и у самим псовкама користи ублажавање када се људи служе метафоричним значењем опсцених речи, уздржавајући се пред другима, најчешће у ситуацијама које нису потпуно лишене формалних односа (нпр. на послу, пред ауторитетима). Најчешће се користе *еуфемизми* (нпр. *водити љубав* уместо *јѐбати*, *полни орган* уместо *пичка/курац*, „Иди у першун“ уместо „Иди у пичку материну“ и сл.), *латински називи* који су из медицине ушли и у обичан говор и који су практично интернационални (пенис, вагина, анус), *дистанцирање* од израза, *ограђивање*, када је опсцена реч неизбежна („Да простите/извинете – курац“, „Што оно кажу...“), *метафоре* (сличне раније поменутих изразима, нпр. паламар, гурнути и сл.), *неодређено упућивање* (оно, она ствар), *трансформација* („гребати“), а у писаној форми често је *изостављање неких слова* (пи*а, је...ти) итд. (Шипка, 2011: 24, 44–45).

Код псовки чест је случај и да се опсцена реч исказује у *редукованом облику* (*Бем/Ебем ли ти матер*) или чак и *потпуно изоставља*, а да је псовка и даље јасна, нпр. *Мајку ли ти твоју*. У неким случајевима, *опсцена реч замењује се неопсценом* и донекле мења псовку и то тако да ублажава њен агресивни карактер, нпр. *Бога ти пољубим*.

Хајду (2014: 166) наводи веома илустративан пример градације еуфемизације псовки: *Боли ме курац – Боли ме дупе – Боли ме уво – Баш ме брига!* (варијанта може бити и *Боли ме брига!*) Аутор примећује да реч *дупе*, иако је и сама опсцена, у овом случају служи као еуфемизам за другу опсцену реч – *курац*, јер има мању „јачину“ у односу на њу.

Спектар могућих функција опсцених израза

Псовка је *еластична* – „може бити чиста зајебанција, забава, која никоме озбиљније не прети, али и тачка од које више нема шале, где нема (више) зајебанције“ (Клерес, 2011: 154).

При прегледу литературе о опсценој лексици, када се говори о могућим функцијама опсцених речи, приметно је да при њиховом категорисању различити аутори врше поделе према различитим критеријумима. Истини за вољу, практично је и немогуће потпуно раздвојити строго језичке карактеристике од употребних, тј. од комуникацијске функције опсцених израза. Тако се подела коју даје Шипка (2011) односи пре свега на језичке карактеристике, док Свенка Савић (1995) пописује различите употребе опсцених речи које се тичу претежно комуникацијског контекста, тј. функције (као што су нпр. Изражавање вербалне агресије, емоционалног стања, припадности одређеној друштвеној групи /нпр. тинејџери/, смањивање дистанце или статусних разлика између саговорника, растерећење од емоционалне напетости итд., мада она помиње и употребу псовке као узречице/поштапалице – из навике). Она је такође прикупила и загонетке с опсценим изразима (Savić & Mitro, 1998). Бодановић (1997) пак, не прави разлику између псовки и опсцених израза у ширем смислу, а при подели комбинује лингвистичке и комуникационе критеријуме, те као различите врсте псовки наводи следеће: *праве псовке* – које имају агресивну функцију, повређују (тј. изазивају) осећање стида и морално деградирају вредности (као што је породица, вера и сл.), *псовке претње* – прети се да ће се изрећи псовка ако особа уради или не уради нешто, *псовке узречице* – користе се као поштапалице, без правог смисла и функције, *псовачки изрази* – служе за боље осликавање неког појма или појачавање (нпр. „лопиздео сам“, „докурчило ми“), *псовке пословице* – као и регуларне пословице, само са опсценим речима, *зајебанице* –

Функције опсцених речи и израза у српској култури

шаљиве псовке које се размењују између блиских људи и не изазивају љутњу нити вређање код саговорника (осим ако се не претера) и *еротске двосмислице* (нпр. „Не ваља ко је без жене“).

Коковић (2003: 157–162) има занимљива егзистенцијалистичка запажања о функцији псовке – она „растерећује модеран свет у добу празнине“, „може да буде искрена и да ствара, али и руши лажни поредак вредности“, псује се „због егзистенцијалне муке“, из протеста и жеље да се буде другачији.

Стана Ристић (2010) примећује још неке видове употребе опсцених израза (који се не могу потпуно подвести под раније наведене). Таква је *заклетва/заклињање*, као у примеру: *Јебо мајку ако лажем* или *Нисам те видео, мајке ми*, што наводе и Шипка (2011) и Савић и Митро (1998). Она такође истиче да се опсцене речи, па и псовке (у ужем смислу) у српској култури често користе и са позитивном конотацијом, као гестови разумевања, исказивања пријатних осећања, доброг расположења и у кооперативним ситуацијама. Као примере наводи: *Где си, мамицу ти твоју јебем!* – као срдачно поздрављање с пријатељем; *Што је овде лепо, у пичку материну!* – изненађење, задивљеност (стр. 201).

До данас се очувао још један облик употребе опсцених речи и израза који је, иако доста удаљено, остао повезан са старим, традиционалним функцијама ласцивног говора. Он је некада имао и употребу сасвим друкчију од оних које су у данашње доба најфреквентније. У обичају *ревена*, који се одржао у Банату до нашег времена (Босић, 1996: 214–218; Stevanović 2012), учествују само жене и при томе ритуално опонашају сексуалне радње и обилато узвикују ласцивне изразе, што је све праћено разузданим једењем и пијењем, смехом и забавом.

Магијска функција овог ритуала везана је за плодност¹ и родност коју жене на овај начин подстичу. Сматра се да ритуал потиче из прехришћанског времена, те се може приметити очигледна, директна, још увек несимболизована веза опсцених израза са сексуалношћу коју и репрезентују. Може се рећи да се ова функција опсцених израза данас одржала у шалама, доскочицама, бројалицама или, рецимо, популарним песмама „бећарцима“ и сличним изразима који имају директне сексуалне алузије.

Појава која интригира јесте како су се опсцени изрази од животворне сексуалности коју непосредно означавају и коју су једино и означавали у паганским временима, током времена могли асоцирати и са агресијом (која је по својој суштини усмерена против живота), тако да им је у модерно доба она једна од доминантнијих функција. Одговор можемо тражити у Фројдовом еросу (нагону ка животу) и танатосу (нагону ка смрти), у табуизацији сексуалности коју су донели хришћанство и цивилизација, али можда и у старим паганским митовима по којима је богиња плодности, једно од најзначајних божанстава, била господарица и живота и смрти – нераздвојних лица истог новчића.

С аспекта народне културе, псовање је вид анти-понашања. У контексту магијске употребе опсцених речи Љубинко Раденковић (1996: 39–45) помиње и апотропејску функцију псовања – терање нечисте силе.

---

¹ Колико је плодност била важна и у фокусу народне културе Словена показује и потреба за симболичким ликовним приказивањем женског полног органа, у облику троугла и ромба. Ови ликовни орнаменти аплицирани су на многа различита места – на употребне предмете, оруђе, накит, грађевине, хлеб, шарани на ускршњим јајима итд. Веровало се и да се плодност може преносити са човека на земљу и обрнуто, што се чинило одређеним обредима (Чаусидис, 2000).

Функције опсцених речи и израза у српској култури

У наредној табели направљен је кратак преглед различитих употреба опсцених израза, резиме онога што је нађено у наведеној литератури и на основу сопствених посматрања. Ова листа вероватно није коначна и може се допуњавати, јер је ово поље врло живо и динамично.

Табела 1. Употреба опсцених израза

- Исказивање/изражавање емоција (псовке могу да пренесу информације о емоцијама много ефектније од нетабуисаних речи /Јау, 2009/)
- Ослобађање од напетости (емоционалне, бола и сл.)
- Спонтана реакција на непредвиђени догађај
- Увреда/повређивање другог – агресија (сублимација физичке агресије)
- Магијска функција (Раденковић, 1996; Босић, 1996; Stevanović, 2012)
- Зближавање с другима, смањивање дистанце, грађење неформалнијег односа
- Шаљење с блиским људима, забава
- Прецизније преношење жељене поруке
- Изражавање става према саговорнику или према ономе о чему се говори
- Појачавање/интензификација (Шипка, 2011; Коковић, 2003)
- „Мотивационо средство“ (нпр. када тренер бодри играче за утакмицу, или војни вођа војнике за борбу против непријатеља /Savić & Mitro, 1998/)
- Удаљавање друге особе (повезано с агресивном функцијом), дистанцирање
- Поштапалице
- Употреба у пословицама (што је, такође, прецизније преношење жељене поруке) и загонеткама
- Одроз бунта / демонстрација равноправности
- Изазивање шока / провоцирање
- Изражавање моћи
- Одроз немоћи, компензацијски акт

- Индикатор припадности одређеној групи (нпр. тинејџери и сл. – Савић, 1995)   - Изражавање културолошке особености

Дуалистичка природа опсцених израза

Већ при летимичном погледу на многобројне и разнородне функције опсцених израза, контексте у којима се користе, те суптилне нијансе у значењима, тешко је отргнути се утиску да они изненађујуће често имају дивергентне употребе. У прастаром магијском контексту асоцирани су са плодношћу, рађањем, са животом, док је данас једна од најдоминантнијих улога псовки изражавањe агресије, дакле, у извесном смислу, усмерене су против живота.

У једном контексту псовка/опсцени израз је увреда, док је у другом знак пријатељске наклоности, па чак и љубави. Већина људи неће псовати пред било ким, са било ким, нити *било кога* (тј. било коме упутити псовку) – када се у кругу блиских људи жели исказати та присност, људи ће псовку упућивати лично баш као израз наклоности. Дакле, колико може да удаљава, псовка толико може и да одражава припадност групи, она „брише границе међу саговорницима“ (Savić & Mitro, 1998: 32) – и у позитивном и у негативном смислу.

Псовка псовача може ослободити (емоционалне) напетости, али може допринети и порасту тензије између саговорника у конфликтним ситуацијама.

Опсцени израз/псовка може бити бениган, као поштапалица, узречица, шала, употребљен без посебне сврхе, а може се користити и врло тенденциозно, с намером да се околина шокира, да се изрази бунт (нпр. код тинејџера), равноправност (неки аутори сматрају да жене псовањем изражавају равноправност са мушкарцима, нпр. Пенавин, 1973, према: Савић, 1995: 168).

Функције опсцених речи и израза у српској култури

Псовком / опсценим изразом можемо изузетно прецизно исказати нешто што желимо и што с много мање успешности можемо чинити другим изразима, што потврђује јављање опсцених израза и у српским пословицама, док је, такође, честа појава да се људи псовкама производно користе, најчешће у афекту.

Некад је псовка одраз немоћи, пасивно мирење са ситуацијом на коју се не може другачије утицати, па псовка остаје једино оружје којим се, макар симболички, повређује онај или оно што је наметнуло нежељени исход. У другим је ситуацијама, пак, она средство изражавања моћи, надређености и сл.

Псовке/опсцени изрази, иако и сами довољно казују, заправо, умногоме зависе од пропратних комуникацијских израза, као што су нпр. намера, гестови, ставови и емоције говорника, контекст саме ситуације, положај саговорника итд.

Српска култура у огледалу псовки и других опсцених речи и израза

Псовка говори више од хиљаду речи и припадници исте културне или националне групе савршено разумеју контекст који се допуни опсценим изразом. Нарочито је ово карактеристика српског језика, који је врло богат маштовитим поигравањима и комбинацијама опсцених израза. Могла би се на основу њих направити психолошко-културолошка анализа српског народа. Ову претпоставку сликовито одражава и идеја Вјежбицке да човек свет гледа „кроз прозор матерњег језика“ (Wierzbicka, 1988: 71, према: Шипка, 2011: 26). Сама чињеница да се опсцени изрази користе и у пословицама и изрекама потврђује њихов културолошки значај.

Вероватно би се неки Срби подичили богатством опсцене лексике у нашем језику, иако чињеница јесте да

Марина Вицановић

се опсцени изрази и псовке користе у готово свим језицима (с ужим или ширим спектром израза и са мање или више маште). О пореклу опсцених израза се и даље води дискусија. Нпр. нађено је да се једна од најчесталијих (ако не управо и најчесталија) псовка код нас – *Јебем ти матер* (у богатим варијацијама) користи и у многим другим језицима, као што су немачки, турски, енглески, мађарски, бугарски, француски, румунски, грчки, албански, словачки, руски (Коштић, 1937-39: 62–64, према: Нежмаћ, 2011), али занимљиво је да у шведском језику изрази овог типа – мисли се на помињање мајке, а и осталих чланова породице – и не постоје (Најду, 2014). Занимљиво је запажање једног анонимног члана на интернет форуму *Вукајлија* који сматра да: „што је неки народ имао гора искуства, то су псовке код њих боље развијене“ (<http://vukajlija.com/forum/teme/3940psovke?strana=1>).

Богатство псовки у српском језику може се тумачити и као вид агресивности припадника наше културе, на чему инсистирају поједини аутори (Богдановић, 1998б; Шипка, 2011). У српском се може опсовати „све што нам падне на памет“ (за разлику од неких других језика, нпр. шведског, Најду, 2014) што неки тумаче ставом да нама ништа није свето. Одатле и разумевање псовке као манифестације агесије. Међутим, то је само једно од лица опсцених израза. Агресивна функција (која можда јесте једна од доминантнијих употреба, у псовкама) мање је занимљива од свих осталих употребних варијанти опсцених израза. У српском језику много је духовитих конструкција с опсценим изразима које врло прецизно и сликовито одражавају дух и карактеристике наше културе. Покушаћемо да анализом неких од њих (одабране су неке од најфреквентнијих и, према личном мишљењу, најдуховитијих, али и најсликовитијих у

Функције опсцених речи и израза у српској култури

смислу одражавања психолошких карактеристика) опишемо дух српске културе из једне нове перспективе.

„*Фалусократија*“. Како то Богдановић каже: „У нашој псовачкој пракси влада фалусократија. Сва је наша псовка у славу курца! Нарочито (...) у псовачким изразима где се стварност окреће око фалуса као врховног чиниоца успо-стављања реда“ (1998б: 12). Заиста, приметно је у опсе-ним изразима како се мушки полни орган перципира као носилац моћи, доминације и као средство кажњавања. Фалус симболизује мушкараца и на основу овакве ситу-ације у опсеном говору можемо закључивати о дугој патријархалној традицији у којој је жена у подређеном положају (Шипка, 2011: 45–46), сексуалност још увек донекле табу, а породица ослонац (Најду, 2014: 60). С друге стране, када се женски полни орган спомене у свом метафоричном значењу и некога назовемо „*пичком*“ (или „*сисом*“), то има конотацију лоше особе, кукавице, непринципијелне особе, особе која је изневерила пријатеља и слично. Додуше, ово значење се претежно везује за мушкараце – мушкарац ће бити понижен ако га назову пичком. Ако се тај израз упути жени, он се можда ређе и може користити са истим смислом, мада често има потпуно друго значење – у смислу згодне, привлачне жене и представља комплимент. Ипак, подједнако често се израз *пичка* може наћи у употреби у којој се жена понижава и своди само на сексуални објекат, што потврђује поменут подређен положај жене (нпр. *Жена је украс око пичке*).

Овде спадају и сви изрази који садрже глагол *јебати* (главна функција *курца*), чија је улога да покаже мушку доминацију у сексуалном односу, а метафорички да означава акцију, моћ, вид кажњавања и сл. (рецимо: *најебао си!*, *јебаћу ти матер!*, *јебаћу те за ово!*, *јебао си јежа у леђа!* итд.)

Марина Вицановић

Употребљене у овом контексту опцене речи се подједнако могу наћи и у дословном и у метафоричком значењу, док има и примера у којима и нема опцених речи, али који илуструју позиције моћи дословно, у сексуалном чину као метафори мушко-женских односа, нпр. *У мале је међ ногама јање, а у мене ножина за клање* (Шипка, 2011: 46).

Неки од опцених израза који одражавају српску „фалусократију“ били би:

- *курчити се* (правити се важан),
- *куроња* (похвално, обично за мушко дете),
- *Курац кућу држи* (пословица),
- *Хвала курац!* (у значењу „хвала богу“),
- *ухватити бога за курац/муда* (значи да је неко много важан, односно, тако се понаша),
- *имати муда* (бити храбар),
- *Можеш ставити кондом на главу, па да будеш и ти неки курац овде* (досетка у којој фалус поново означава важну особу или позицију).

С друге стране имамо:

- *направити пиздарију* (урадити нешто лоше, упрскати ствар),
- *спичкати* (потрошити новац, упропастити нешто),
- *пичкин дим* (нешто лако и једноставно) и сл.

Пасивна агресија. Најистакнутија, чини се, карактеристика српског „менталитета“ јесте пасивна агресија. Чувени „српски инат“ којим се дичимо. Најсликовитији израз који дочара-ва *агресивну пасивност* – такође врло сликовито описану главну карактеристику пасивне агресије, јесте досетка:

Како се на српском каже „нећу“?

„Хоћу – боли ме курац!“

Пасивна агресија повезана је са фиксацијом у аналној фази психосексуалног развоја, по Фројду, одно-

Функције опсцених речи и израза у српској култури

сно у фази стицања аутономије насупрот стиду и сумњи, по Ериксону (Hol & Lindzi, 1983: 72–73, 104–105). У овој фази (око друге године живота) дете има развојни задатак да стекне самосталност, самоконтролу, научи шта су његове обавезе, привилегије и ограничења. Контролу од стране родитеља требало би да замени самоконтрола. Проблеми настају уколико родитељи детету не допуштају довољно аутономије како би развило самоконтролу и управљало својим понашањем. Када се дете спутава у слободном понашању, а намеће му се шта треба да ради, једино што му преостаје јесте да пружа пасиван отпор. То је, заправо, једини аутономни акт и у оваквом окружењу у детињству он је адекватан, међутим, ово дете ће одрасти у пасивно агресивну особу. Како се у овој фази дете тренира да контролише сфинктере, уколико родитељи превише управљају његовим понашањем, дете ће вероватно научити да манипулише дефекацијом, нпр. задржаваће столицу „не дајући“ родитељима то што они од њега траже (да испразни црева у ноши), тада када траже, на начин који они захтевају, итд. Путем овог механизма развијају се црте личности као што су тврдоглавост, шкртост, неуредност, те инађење, изливи беса, закерање, ситничавост, критицизам, ироничност, индиректност у комуникацији – пасивна агресија.

Јордана Марковић (у: Богдановић, 1998б: 72) наводи врло илустративан народни израз. На питање: „Шта радиш?“ одговор: „*Серем запитачи тебе за колачи*“ показује пасивно агресивну индиректност. Одговор указује на невољност особе да открива шта ради, али она не жели отворено ни да искаже ту невољност. Уместо отвореног одговора „Не желим да ти кажем“ (или, у случају када је питање бесмислено, јер је одговор очигледан, кад би се могло рећи нпр. „Видиш и сам, нема потребе да ме питаш...“) особа, заправо, бира иронију којом исказује свој бес и агресију на неискрен начин.

Ј. Марковић је приказала занимљиву студију лексема са кореном *сер-*. Њихово богатство и развијена многу-струка значења поткрепљују тезу о доминантности пасивно агресивне структуре у српској култури. Нека од значења која је она описала су:

- *срање* – као нешто лоше;
- *срати* – говорити глупости (нпр. *Што сереш!* или *Не сери!*);
- *засрати/усрати* – забрљати, покварити и сл. Има и очигледније значење – запрљати – што је ближе психолошком контексту аналне фазе развоја и пасивне агресије;
- *посрати се* на нешто – у значењу: то нешто је безвредно, не служи ничему;
- *просеравати се* – правити се важан, причати измишљотине;
- у изразима: *усрати се од страха*, *усрати се од муке* или *Усрао би се да ниси то урадио!* опсцена лексема има функцију интензификатора;
- постоји чак и један израз са позитивном конотацијом: *усрало ме* (или било кога) који означава срећну околност². Могуће је да овај израз има везе са народним тумачењем да, када на неког одозго падне птичји измет или кад нагази у измет, то значи срећу.

Једна од манифестација пасивне агресије може бити и у нашој култури добро познати стил „ћутања и трпљења“ фрустрације и нагомилавања беса све док не дође до експлозије. Тада се псовке могу ређати једна за другом, насумично, па и нашироко елаборирати, у стилу „све по списку“. Или, „српски речено“, то би се могло казати и овако:

---

² Ј. Марковић ово значење помиње само у контексту коцкања, али се он користи и уопштено, за било који срећан исход.

Функције опсцених речи и израза у српској култури

Докурчило ми је ово малтретирање, сад сам баиш полиздео! Јебаћу им све по списку! Јебем им и матер, и оца, и бабу, и деду, и...

Занимљив је пример елаборације на који је наишао Шипка (2011: 58, 272): *Јебем те отпола, а допола нек те јебе ћаћа који те тако блесава направио.*

Јебе луд збуњеног и јебање у здрав мозак – опсцени изрази које се често могу чути у данашње време, доста прецизно одражавају хаотичност – у односима, послу, политичкој ситуацији, функционисању друштва и државе – која је прилично уобичајена, на коју су сви навикнути. То, као да је такође једна од културолошких карактеристика, мана која се не успева превазићи.

Насупрот експлозији беса, као манифестација пасивног мирења са ситуацијом често се може чути и један од најфреквентнијих израза: *Јеби га!* Можда пречесто коришћење тог израза и пасивна помирљивост чак и са ситуацијама које нису непроменљиве заправо и доводе до нагомилавања беса, који потом експлодира на непродуктиван начин, претераним интензитетом, у погрешној ситуацији, према погрешним особама итд. Овде долази само до ослобађања од емоционалне напетости, бес није каналисан на добар начин и не остварује оно што његова функција јесте, а то је захтевање од другог да промени понашање које нам смета. Циклус фрустрација – трпљење и нереаговање – нагомилавање беса – експлозија завршава се овим ослобађањем од напетости и тиме се поставља терен за нови циклус „ћутања и трпљења“. Суштински се ништа не мења, јер је бес био усмерен неадекватно. Незадовољство се временом увећава, али и продубљује, јер остаје унутар особе, не разрешава се у спољашњој средини, тамо где треба. Управо због тога је пасивна агресија, у принципу, врло самодеструктивна (а то се нарочито види на дуге стазе).

Боли ме курац, још један наш чест опсени израз, може такође имати конотацију пасивног прихватања ситуације, с тим што је овде наглашенија агресивна компонента, тј. бес. Особа ће у бесу рећи „Боли ме курац!“ са значењем „Баш ме брига!“ истичући тиме симболичку повреду оних за које је није брига, али она и поред тога не покушава да промени незадовољавајућу ситуацију.

Неке од позитивних страна пасивно агресивне структуре личности јесу разиграност, веселост, духовитост. Могуће је да су ове карактеристике извориште толико шароликих и духовитих опсених израза. Наводимо још неке примере који су нам били занимљиви и по личном нахођењу духовити:

- Четири степена поређења у српском језику: леп, лепши, најлепши и *леп у пичку материну*.
- „Прошло будуће време“ – глаголско време које постоји једино у српском језику: *Јеб'о сам ти матер кад те стигнем!*
- Како се на српском каже „Извини“? – *Јеби га!*
- *Јебем ти све по списку и извињавам се ако неког изоставим.*

Неразрешени симбиотски односи. Већина људи псовке употребљава и разуме у метафоричном значењу, што и јесте њихова суштина. Када је употреба опсених речи и израза дословна, то је увек очигледно из контекста, док су конкретно псовке (онако маштовите какве су) увек метафоричне, јер псовач нема стварну намеру да уради оно чиме прети – нпр. да заиста сексуално општи са нечијом мајком и сл. А најчешће је то и немогуће извести (нпр. јебати сунце, славу, бога и сл.).

Међутим, није ретка појава да појединци псовку схватају дословно, тачније – *бирају да је протумаче дословно*. Ово јесте ствар избора, јер је у култури врло

Функције опсцених речи и израза у српској култури

јасна симболичка природа псовки, тако да онај ко је доживи буквално, заправо одлучује да је разуме на неуобичајен начин. Чест мотив који стоји иза оваквог поступка јесте да се конфликт продуби, пренесе на још личнији ниво, појача, а неретко доведе и до физичког окршаја. По правилу, особа која дословно протумачи псовку мушког је пола, а овакву реакцију испољава на псовање мајке.

Ако анализирамо психолошку симболику тог понашања, може се закључити да ови мушкарци имају неразрешени симбиотски однос са мајком (познат и као Едипов комплекс) и не могу да поднесу идеју да неко други сексуално општи са њом. Сама појава да мушкарац, када му се упути псовка *Јебем ти матер*, заиста помишља на своју мајку, и то ангажовану у сексуалном чину, није адекватна нити уобичајена. Реч је о дубоком и несвесном унутрашњем конфликту, при чему се према мајци осећа заљубљеност, идеализација, посесивност, зависност, али и амбиваленција, док се према, првобитно – оцу, а касније и према другим мушкарцима – осећа ривалитет. Конфликт није разрешен у едипалној фази у детињству, тако да овакав мушкарац остаје заглављен у неадекватној психолошкој симбиози с мајком. Још озбиљнија последица тога је да овај мушкарац не може да оствари квалитетан близак и интиман однос са женама. Културолошки гледано, ово и није тако ретка појава код Срба, и уопште, балканских народа. Добро позната нетрпељивост између снаје и свекрве последица је управо ривалитета за љубав поменутог мушкараца, ривалитета који не би требало да постоји, јер мајка треба да се повуче, разреши сина везаности и уступи место жени која му је партнерка.

„Боље да те нема“. Једна од најфреквентнијих псовки у српском језику јесте „*Иди/марш у пичку материну*“, с варијантом „*Иди/марш у курац*“. Шта

отерати особу у пичку материну може да симболизује? Мајчин полни орган је место кроз које се рађамо, долазимо на свет, одатле сви потичемо. Аналогно томе, и очев полни орган је место одакле један „део“ нас потиче – половина нашег генетског материјала долази од оца, а преноси се баш посредством тог органа.

Када употребимо ове псовке, као да кажемо: „Врати се тамо одакле си дошао“ – „Врати се у мајчину утробу, као да ниси ни рођен“ – „Боље да се ниси ни родио“ – „Боље да те нема“!

Према *транзакционој анализи*, правцу у психотерапији, „Боље да те нема!“ (или „Немој да постојиш“) одражава једну од најтежих психолошких „забрана“ – забрану на постојање (Gulding & Gulding, 2007: 51–57). Психолошке забране усвајају се током раног детињства, на основу *патолошких родитељских порука* детету или на основу *дететовог* недовољно зрелог *закључивања* о себи и свету. Особа која је усвојила забрану на постојање несвесно верује да не заслужује да живи, може бити самодеструктивна, депресивна и имати озбиљније менталне проблеме.

Шта би то значило на културолошком нивоу, с обзиром на то да ми доста често упућујемо једни другима псовку која је симбол управо ове забране? Можемо претпоставити да су некада давно људи отвореније упућивали поруке „Боље да те никад није ни било“, а да су се оне социјализацијом пренеле на симболички ниво и претвориле у псовку, на чије се дословно значење данас и не обраћа много пажње. Релативно велика учесталост ове псовке код нас могла би упућивати на то да се заправо и сама забрана на постојање често упућује, те да смо и ми прилично навикнути на њу, па и да је и сами лако упућујемо другима. С обзиром на суровост поруке којом се исказује презир према целокупном постојању једне особе и поручује да је штета што се она икада родила, ова

Функције опсцених речи и израза у српској култури

псовка остаје симбол агресије, могло би се рећи да је најсуровија, а нас карактерише као прилично агресивне. Крстић је чак назива „клетвеном псовком“ (2011: 65) због императива који звучи као упућивање богу – „да бог да се никад ниси ни родио“, „нестани као да те никада није ни било“.

С друге стране, треба имати у виду да је реч о симболу и да његова употреба, оваква каква нам је позната данас, није дословна, тј. када неке кажемо „Иди у пичку материну“ не осећамо стварну жељу да он не постоји и да се никад није ни родио. А можда је и ово одраз неконструктивно искоришћеног беса који се претвара у пасивну агресију.

Лабаве границе. Помињано је да се опсцени изрази употребљавају и да би се означила припадност, да се много чешће и лагодније користе међу пријатељима и блиским особама, те да псовка „брише границе међу саговорницима“ (Savić & Mitro, 1998: 32). Ова употреба оријентисана је позитивно³ – на приближавање, креирање односа блискости. *Бити с неким „на јеби си матер“* израз је који јасно дочарава ниво блискости о ком је овде реч, а сваки припадник наше културе ће га врло добро разумети.

Познати смо по дружељубивости и гостопримству; радо проводимо време са пријатељима, познаницима, комшијама; лако ступамо у контакт с другима, а чини се, још лакше заповедамо разговоре о личним темама са непознатима. Међутим, карактеристично је за нашу културу да се људи приближавају превише, пребрзо и прилично непосредно, што може деловати нападно, а неретко доводи и до конфликта. Велика је „измешаност“

---

³ Овде ћемо се фокусирати само на позитиван аспект „брисања граница“, у смислу приближавања. Негативан аспект, у смислу агресије, јасан је и на овом месту ирелевантан.

Марина Вицановић

са другима, људи можда сувише улазе у туђ интимни простор и, исто тако, можда сувише износе своју интиму пред друге (нпр. комшије које су нам свакодневно у кући, улазе без најаве и звоњења, знају све детаље о породици, за све се занимају и у све се мешају итд.). Такви односи умеју да пријају и у извесном смислу јесу богатство наше културе, мада они неминовно доводе до честих конфликта – који су једнако интензивни као и сам непосредан однос.

Могло би се рећи да је овај аспект српске културе истовремено и богатство и терет. Границе (мисли се на интерперсоналне психолошке границе) треба да постоје, не треба их потпуно „брисати“, а чини се да су у нашој култури оне сувише лабаве.

У овом контексту, опсцене речи употребљене у друштву са неким преносе поруку прихватања у групу, припадности. Као да се чином псовања пред неким поручује „Ти си наш“ или типично српским изразом „Наши смо...“ Срби воле странце да уче псовкама, то се представља као морање. Када је неко гост у нашој земљи, једна од првих ставки коју треба да уради, тј. коју очекујемо од њега ако га иоле занима наша култура, јесте да научи бар неку псовку. Онда је већ „наш“, инициран у групу, прихватамо га лакше, није само обичан туриста, већ је показао да жели да припада.

„Не јебе живу силу“ (или: религиозност и однос према ауторитету). Срби често псују бога, а потом и свеце, славу и друге верске појмове. Занимљиво је то што ће бога псовати нерелигиозни, али и неки религиозни.

То, с једне стране, указује на преовлађујућу површну религиозност, формалну, привидну, барем код оних који и поред религиозних осећања псују свете ликове и објекте.

С друге стране, то нам говори и о односу према ауторитету. Бог је означен као врховни ауторитет.

Функције опсцених речи и израза у српској култури

Псовањем њега (и других верских феномена) показује се отпор према ауторитету. Пошто човек богу не може прићи, на њега утицати, па ни повредити га, оно што може, када је љут на њега, јесте да пружа пасиван отпор и да га повређује симболички – путем псовке. Заправо, са богом се и контактира једино симболички, тако да је симболичка агресија – псовка сасвим довољна и да се њему „науди“.

Пасиван отпор ауторитету истакнута је одлика пасивне агресије. Ауторитет се доживљава непријатељски, као неко ко контролише и намеће своју вољу, не дозвољава слободу и аутономију.

Псовање бога има и своје еуфемизираних варијанте, као што је *Бога ти пољубим* (уместо: *Бога ти јебем*). Али исто тако постоје и варијанте тоталне деградације бога, када се он и не помиње нити псује, али се уместо његовог имена наводи фалус – *Хвала курцу!* – опсцени израз који обично одражава нестрпљиво дочекан жељени исход.

Владислав Лубаш сматра да су у различитим језицима језичке норме либерализоване у различитом степену, те су тако и опсцени изрази развијени у већој (нпр. српски) или мањој мери (нпр. пољски) (Lubaš, 2009, према: Ristić, 2010: 204). Можда у сама чињеница да је српски језик толико богат опсценим изразима говори у прилог интерпретацији о пасивно агресивној карактеристици српске културе и пружању отпора ауторитету.

Ништа није свето? Пошто се код Срба псује „све и свашта“ (Савић, 1995: 161), могло би се критиковати како нам ништа није „свето“, ништа се не поштује на тај начин да би га псовка могла заобићи. Као што је већ наведено, и саме свете особе и појаве обилато се псују.

Међутим, можда ова склоност „спуштања“ свега, па и оног „светог“ на неки „приземнији“, „блискији“, „људскији“ ниво одражава непосредност, пријатељски

покрет, топлину. Подсетимо се склоности ка брисању граница, жељи да се буде у непосредном и топлим контакту са другим људима, да се припада. Псовком се можда све своди на „нижи“ ниво. Али то није нужно нешто негативно. Тај „нижи“ ниво заправо је ниво блискости којој тежимо. Псовањем чак и Бога приближавамо себи, чинимо себе равноправним са њим, доживљавамо га „људскије“. Лагодније псујемо (тј. употребљавамо опцене изразе) са особама са којима осећамо припадност. Ово је једно од лепих лица псовања.

Ако ништа није свето, све је приземно, животно, што га онда заиста и чини пуним живота. Ова идеја нас враћа на митолошку употребу опцених израза (Босић, 1996; Stevanović, 2012) који су директно повезани са животом (а и смрћу као неодвојивим аспектом живота).

Инспирација и утисци

Уласком у поље истраживања опцених речи и израза, наилази се на једно динамично, живо и врло шаролико поље људске културе, суптилно изнијансирано и слојевито. Овом феномену може се, а и мора, прилазити са више страна – лингвистичке, психолошке, социјалне и културолошке, онда испреплетати и повезати ове нивое, а потом прећи на дубљи слој – митолошког, симболичког, индивидуалног и колективног, на сржне нивое људскости који се тичу живота и смрти – и поново се вратити назад. Иако се чинило да је литература са наших простора о овој теми релативно скромна, показало се да је њена највећа вредност управо у разноврсности аспеката са којих се теми псовки приступа, што омогућује и дубљи увид и шири преглед комплексности овог вида људског постојања и људске експресије.

Овом анализом обухваћени су само неки од аспеката српске културе, они код којих је уочена очигледна веза са употребом опцених израза. Свакако,

Функције опсцених речи и израза у српској култури

сви аспекти културе нису исцрпљени и вероватно би се проширивањем и продубљивањем истраживања могло доћи до нових значења и обухватнијих интерпретација.

С обзиром на описани карактер опсцених израза, табуисаност и дубоку укореењеност која досеже и магијски ниво, вероватно се и не могу до краја спознати сви аспекти њихове употребе. Осим тога, језик је жива творевина и чини се да потенцијалне функције опсцених речи превазилазе покушаје да се оне категоришу. Па ипак, оне су врло интригантне и подстичу људску радозналост, жељу да их истражујемо, описујемо и доку(м)чимо.

ЛИТЕРАТУРА

- Богдановић, Н. (1990). *О говору и именима*. Ниш: Просвета.
- Богдановић, Н. (1997). *И ја теби*. Ниш: Просвета.
- Богдановић, Н. (1998а). *Будалина играчка*. Ниш: Просвета.
- Богдановић, Н. (1998б). *Опсцена лексика – зборник радова*. Ниш: Просвета.
- Богдановић, Н. (2006). *И ја теби – избор из псовачке фразеологије*. Ниш: Зограф.
- Босић, М. (1996). *Годишњи обичаји Срба у Војводини*. Нови Сад – Сремска Митровица: Прометеј – Монада.
- Коковић, Д. (2003). Место псовке у свакодневном животу. *Симпозијум Сеоски дани Сретена Вукосављевића: зборник радова са XX научног скупа, 18–20. септ. 1998.*, 157–162. Пријепоље: Дом револуције.
- Мијатовић, С. С. (1907). Обичаји српског народа: из Левча и Темнића. *Српски етнографски зборник / Српска краљевска академија, књ. 7, Обичаји народа српскога, књ. 1*, 172.

- Петровић, А. (1907). Народни живот и обичаји у скопској Црној Гори. *Српски етнографски зборник / Српска краљевска академија, књ. 7; Обичаји народа српскога, књ. 1*, 335–529.
- Раденковић, Љ. (1996). *Симболика света у народној магији Јужних Словена*. Ниш: Просвета.
- Ристић, С. (2004). *Експресивна лексика у српском језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Савић, С. (1995). Истраживање савременог градског комплекса: употреба псовки. *Научни састанак слависта у Вукове дане, 23/2*, 161–176. Београд: Међународни славистички центар на Филолошком факултету.
- Чаусидис, Н. (2000). Ромбични елементи као средства транспозиције плодности између човека и природе. У: *Кодови словенских култура, бр. 5*, 15–28. Београд: Клио.
- Шипка, Д. (1999). *Опцене речи у српском језику*. Београд / Нови Сад: ЦПЛ, Прометеј.
- Шипка, Д. (2011). *Речник опцених речи и израза*. Београд, Нови Сад: Корнет, Прометеј.
- ***
- Gulding, M. M., & Gulding, R. L. (2007). *Promeniti život - terapija novom odlukom*. Novi Sad: Psihopolis.
- Најду, Д. (2014). *Nestandardni govor u švedskom i srpskom: uporedna sociolingvistička i semantička studija (doktorska disertacija)*. Београд.
- Hol, K. S., & Lindzi, G. (1983). *Teorije ličnosti*. Београд: Nolit.
- Jay, T. (2009). The utility and ubiquity of taboo words. *Perspectives on psychological science, Vol. 4, No. 2*, 153–161.
- Klepec, P. (2011). Na meti psovke. *Sarajevske sveske, br. 35–36*, 146–156.

Функције опсцених речи и израза у српској култури

- Krstić, P. (2011). Indeks opsovanog. *Sarajevske sveske*, br. 35–36, 54–74.
- Nežmah, B. (2011). Konceptualna nevolja: psovka vs. kletvica. *Sarajevske sveske*, br. 35–36, 85–107.
- Psovke*. Pristupljeno: 30. aprila 2015. na: [www.vukajlija.com: http://vukajlija.com/forum/teme/3940-psovke?strana=1](http://vukajlija.com/forum/teme/3940-psovke?strana=1)
- Ristić, S. (2010). Diskurs psovki u srpskom jeziku. U: V. Vasil (ur.), *Diskurs u diskursu, zbornik u čast Svenki Savić*, 195–212. Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
- Savić, S., & Mitro, V. (1998). *Psovke!!!* Novi Sad: Futura publikacije.
- Stevanović, L. (2012). Magična moć opscenih reči u ženskoj reveni. *Poznanskie studia slawistyczne nr 3/2012*, 173–186.

Marina Vicanović

FUNKCTIONS OF OBSCENE WORDS AND EXPRESSIONS IN SERBIAN CULTURE

Summary

Swear words and other types of obscene words and expressions are an essential part of the Serbian language and folklore. While some people consider them primitive and inappropriate, others, in turn, acknowledge them as a segment of culture with a wide spectrum of functions, both positive and negative. Given the fact that obscene words are still tabooed, they are not considered part of the standard Serbian language, or included in dictionaries, and they are rarely the subject of scientific research. Obscene expressions are a complex phenomenon which study requires a multidisciplinary approach, and an enquiry into the linguistic, psychological, sociological, cultural, ethnological, and even mythological aspect. The baseline premise of this paper is that obscene words and expressions are an asset to the Serbian language,

and that they can be a basis for analyzing many aspects of Serbian “mentality” and gaining a deeper and more comprehensive psycho-sociological picture of Serbian culture. The paper provides an overview of functional usages of obscene words and phrases: expression of emotions, stress relief, verbal aggression, magical function, reduction of social distance, jokes, buzzwords, intensification etc. In the end, through the prism of some frequent and most illustrative swearing and obscene words and phrases, the paper provides a psycho-cultural analysis of the distinctive aspects of Serbian culture: passive aggression, domination of patriarchy, unresolved symbiotic relationships, injunction “do not exist”, loose boundaries, attitudes towards authority, religion and attitudes toward the “sacred”.

Key words: obscene word/expression, swear word, functions of obscene words, Serbian language, Serbian culture, genital organs.

ОПСЦЕНА ЛЕКSIKA У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
Зборник радова са истоименог научног скупа

Издавач
УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

За издавача
Проф. др Наталија Јовановић, декан

Лектура
Депарتمان за српски језик
Филозофског факултета у Нишу

Формат
14 x 20.5cm

Тираж
70

Штампа

UNIGRAF X-сору

Ниш,

2017.
ISBN

978-86-7379-441-9

**CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије,
Београд**

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.163.41'276.2(082)
811.163.41'373(082)

НАУЧНИ скуп Опсена лексика у српском језику (2015 ; Ниш)
Опсена лексика у српском језику : зборник радова са истоименог
научног
скупа [одржаног 13. јуна 2015. године. у Нишу] / приредила Јордана
Марковић. - Ниш : Филозофски факултет, 2017 (Ниш : Unigraf X-сору).
- 206 стр. ; 24 cm

Радови на срп. и буг. језику. - Тираж 70. - Напомене и библиографске
референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Резимеи на
страним језицима.

ISBN 978-86-7379-441-9

а) Српски језик - Псовке - Зборници б) Српски језик - Лексика -
Зборници
COBISS.SR-ID 230558476